

I gamle fotefar

Redaksjonen:

Eldbjørg Gillebo
Gerd Hausstätter
Kjell Ivar Haugen
Kjell Haugerud

ØYER – TRETTE HISTORIELAG
2018

Bildet på forsiden:

Johan Kraabøl med den første utgaven av «I gamle fotefar»
som han og Ola Rybakken laget i 1988.
(Foto: Kjell Haugerud)

Innhold:

Et liv i gamle fotefar	Kjell Haugerud	7
Alltid åpnet hus hos Dale-Gudbrands Trykkeri	Kjell Haugerud	17
Det unike stampehuset på Nord-Tretté	Johan Kraabøl	26
Tor Ile ville skrive Øyers egentlige historie	Christel Rønning	28
Hjemme hos bygdebokforfatteren – en samtale med Astrid Ile	Christel Rønning	33
Brev fra en utvandrer	Kjell Ivar Haugen	37
Utvandringa frå Brennum	Jørgen Skaug	42
Norskamerikanerne som flyttet tilbake	Eldbjørg Gillebo	47
Den unge Thor Heyerdahl i Øyerfjellet	Christel Rønning	56
Tur i Thor Heyerdahls fotspor	Christel Rønning	61
Tretten – ei lita bygd med alpine skispor	Rolv Tore, Berit, Egil og Steinar Koen	65
Farvel til lensmannskontoret	Terje Lisødegård	78
Lensmenn i Øyer	Per Leif Rusten	79
Vegene inn i bygda – fra fotefar til motorveg	Simen Ensby	84
Ta meg tilbake	Laurits Høvren	88
Historien om Edvard Iversen Galterudhaugen	Alvhild og Ole Seielstad forteller til Knut Tidemand- Johannessen	89
Eftastur i blåtimen	Laurits Høvren	92
Jakop på Mæhlum	Erling Nustad	93
Brødrene på Krukhaugen	Kjell Haugerud	101
Faner fra lag og foreninger i Øyer og Tretten	Gerd Hausstätter	110
Tretten-kuppet i 1959	Oddvar Stensrud	119
Glimt fra en annen tid	Kjell Ivar Haugen	121

Kjære leser!

I år er det 30 år siden «I gamle fotefar» kom ut for første gang. På omslaget ser du bilde av Johan Kraabøl som sammen med Ola Rybakken fikk jobben med den første utgaven. Marit Kramprud var leder i historielaget og mente det var for dårlig at flere bygder i Gudbrandsdalen hadde slike bøker, men ikke Øyer.

- Vi hadde ikke peiling på hva slags bok dette skulle være. Uansett ville vi gjøre et tappert forsøk, forteller Johan i dag.

Forsøket ble vellykket. «I gamle fotefar» har kommet ut hvert år siden starten i 1988, forhåpentligvis til glede for øyværing og tretlinger, både fastboende og utflytta. Og Johan er fortsatt en aktiv bidragsyter og forteller i årets utgave om det unike stampehuset på Nord-Tretten.

I år er det også 60 år siden det første bindet av Bygdebok for Øyer kom ut etter 30 års lang og kronglete forberedelse. I denne boka kan du lese om arbeidet Tor Ile gjorde og om livet hjemme på Ile.

Ellers inneholder «I gamle fotefar» mye variert stoff og vi håper at alle finner noe av interesse.

Takk for alle bidrag som redaksjonskomiteen har tatt imot med stor glede. Vi håper at mange fortsatt har tips og stoff på lager som kan fylle nye utgaver i minst 30 år til.

Oktober 2018
Redaksjonskomiteen

Vi er på nett!

Vi har både hjemmeside og Facebookgruppe.

Målet med disse sidene er å få flere til å dele historier og bilder.

Hjemmesiden er det bare admin. som styrer, men i Facebookgruppen "Øyer og Tretten historielag" kan dere som vil, og som bruker denne type medier, legge ut bilder og historier.

www.oyerogtrettenhistorielag.no

E-postadressen er: info@oyerogtrettenhistorielag.no

*Med din hjelp kan vi bli bedre,
og vi venter på å høre fra deg!*

Et liv i gamle fotefar

■ KJELL HAUGERUD

Hvorfor historien er så viktig?

- Jo, sier Johan Kraabøl, det er som å ro en båt.

Den som skal ha riktig retning framover, må se seg bakover.

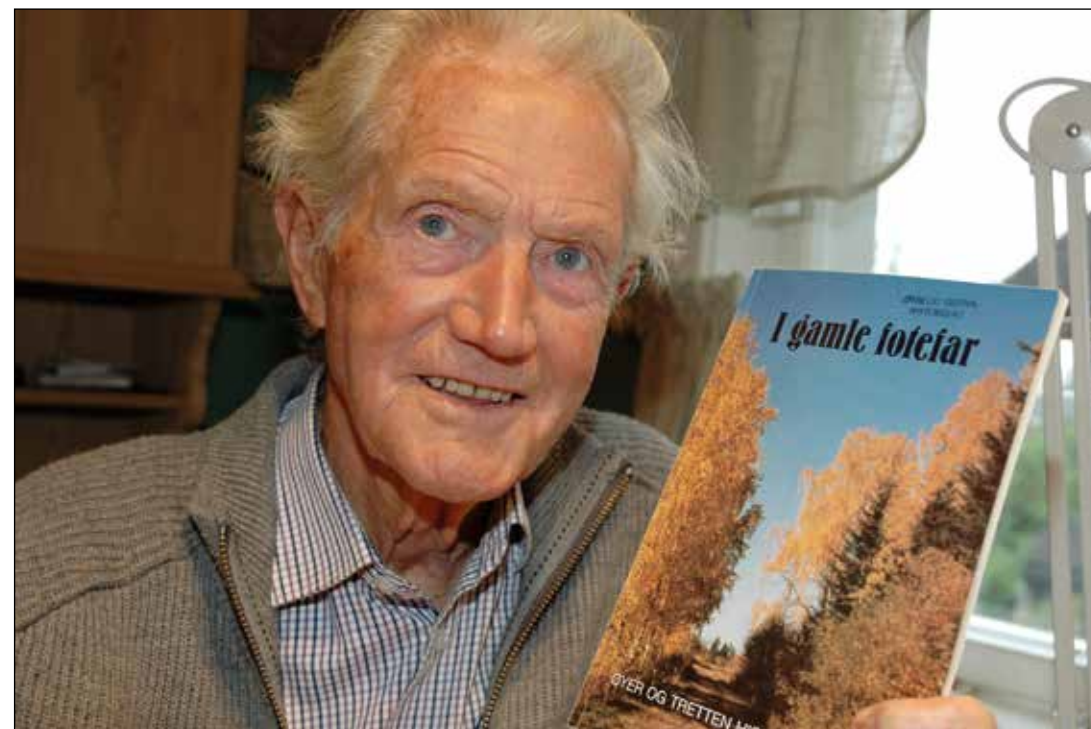
Både i og utenfor Øyer og Tretten Historielag har han gjort et enestående arbeid for å ta vare på lokal historie, tradisjoner og gammelt håndverk.

Så er han da også æresmedlem i historielaget og i år fikk han Øyer kommunes kulturpris for livslang innsats i lokalmiljøet. Han har også mye av æren for at historielagets årlige bok, «I gamle fotefar», har kommet ut sammenhengende i 30 år. Det var nemlig han

som startet det hele sammen med Ola Rybakken i 1988. De hadde ansvaret for utgivelsen i mange år. Det som startet som et hefte, utviklet seg til bok.

Han hadde vært styremedlem, kasserer og leder i laget, da det ble spørsmål om ikke også Øyer og Tretten skulle ha et årlig hefte med lokalhistorie.

- Flere bygder i Gudbrandsdalen hadde i mange år gitt ut slike hefter og bøker. Men

Johan Kraabøl med den første utgaven av «I gamle fotefar» der han og Ola Rybakken sørget for at også Øyer fikk sin årlige lokalhistoriske bok.

I andre etasje i huset sitt har Johan samlet gjenstander av stor lokalhistorisk verdi. Her står han ved reisekista som faren Jon hadde da han kom hjem etter åtte år i Amerika.

ikke i Øyer. Marit Kramprud var leder i historielaget. Hun mente dette var for dårlig og at noe måtte gjøres. Jeg og Ola Rybakken ble sterkt oppfordret til å dra i gang noe. Vi var jo totalt blanke på dette området. Men vi hadde motet, forteller Johan.

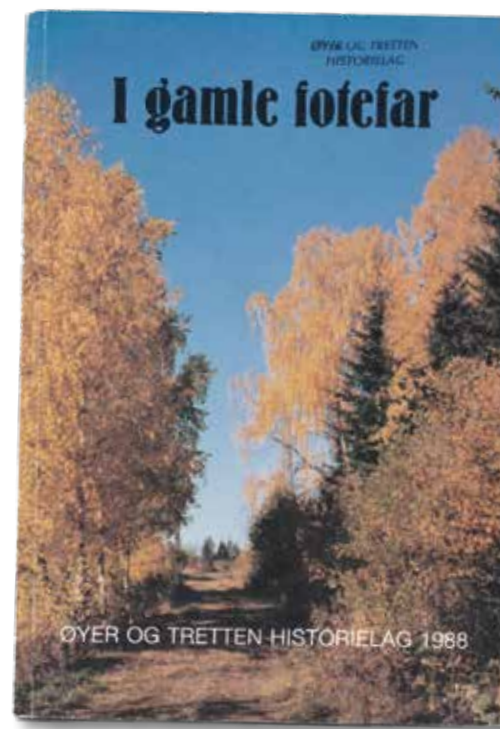
Han var jordbruker, håndverker og minnes med glede årene på grendeskolen på Nord-Tretten der det grommeste var å skrive stil. Ola var høyskoleutdannet og hadde vært reklametegner i NSB i en mannsalder. Sammen skulle det vise seg at de var dynamitt for et lokalt bokprosjekt.

Godt samarbeid

- Vi hadde ikke peiling på hva slags bok dette skulle være. Vi hadde sett noen eksemplarer fra andre bygder, men visste ikke hvordan vi

*Johan Kraabøl i kjent skikkelse på Stav
(Foto: Marit Furuhaugen)*

«I gamle fotefar» har kommet ut hvert år siden 1988. Her er den første utgaven.

skulle få til noe lignende. Uansett ville vi gjøre et tappert forsøk. Boka var ukjent for folk, så det kom jo ikke inn noe stoff. Vi måtte koke sammen noe sjøl. Tross ulik bakgrunn, viste det seg fort at vi hadde felles kjemi, og fant godt ut av det med hverandre. Ola var veldig dyktig, kunnskapsrik og historisk interessert. Med sans for historie og sterk dugnadsånd, arbeidet vi veldig godt sammen. Vi snappet litt fra aviser og snoket litt i protokoller. Det ble et «rusk og rask»-hefte. Men sannelig har det ikke ranglet og gått siden den gang, sier Johan.

Heftet skulle ut til jul og det brant ikke så rent lite under føttene på redaksjonens medlemmer da det nærmet seg adventstida.

- Men vi ble ferdige. Vi fikk skikkelig god hjelp fra trykkeriet. Dale-Gudbrands Trykkeri har betydd svært mye for mange blad, sier han.

Til en av de første utgivelsene, ba de pent om å få en omtale i lokalavisa slik at boka ble bedre kjent.

De første æresmedlemmene i Øyer og Tretten Historielag ble utnevnt i 2007. Fra venstre Ola Rybakken, Lars Holmen og Johan Kraabøl.

- Spente åpnet vi avisa og kunne lese at boka vår var omtalt som et «postkasse-hefte». Hva nå journalisten mente med denne snodige betegnelsen, visste vi ikke. Men vi valgte å tolke det positivt. Og tru det eller ei, salget økte. Fotefar-boka tok bolig blant oss, sier han.

Johan og Ola var bokredaktører i mange år. Ola til 1996 og Johan fram til 2000. Etter hvert fikk de mange gode ideer fra andre og litt om senn ble de varmere i trøya.

- Om noe av stoffet var ømtålig, drøftet vi det som om det var vårt eget. I slike tilfeller hjalp vi hverandre så godt vi kunne. Noen temabolker tok vi opp sjøl og den av oss som trudde seg til det, tok pennen fatt, sier han.

Noe av det vanskeligste han har gjort, var å skrive minneord om bygdefolk som mistet livet under siste krig.

- Men takket være pårørendes åpne vilje,

nærhet og opplysninger, tror jeg at beretningen om den enkelte er korrekt, sier han.

Flere ble med

Etter hvert kom Lars Holmen med i arbeidet.

- Han var god og solid i norsk. Det samme var Marit Rusten Fintoft som også ble med i redaksjonen. Ofte satt vi på møter og leste stoffet høyt for å sjekke innholdet. Men etter hvert som gammelkarene fikk mer trøbbel med tanke og penn, kom det nye dyktige folk inn i redaksjonen. Derfor ser det ut til at «I gamle fotefar» fortsatt er liv laga. Men det forutsetter at begrepet «postkasse-hefte» holdes hellig, slik at artikler fra alle blir tatt inn. Det er det som gir bredde i ei slik bok. Det er bare å gratulere redaksjonen, trykkeriet og leserne med 30-års jubileum, sier Johan.

Det første «postkasse-heftet» ble over 80 sider, og innholdet favnet vidt. Blant forfat-

I juni ble Johan Kraabøl tildelt Øyer kommunes kulturpris av ordfører Britt Kramprud Lundgård. (Foto: Ragnar Manengen).

Johan Kraabøl:

Snekkerkurs på Tretten i 1932

«Med de skrøpelige muligheter det var for arbeid – og de mange lærevillige ungdommer i lediggang, måtte noe prøves,» sier ildsjela bak foretaket, Johan Stalenget, om det 6 uker lange kurset som ble avvikla i A. U. F.s regi.

Kjærkomment

Her i bygda som andre steder var arbeids-situasjonen svært vanskelig i 30-åra. Tida var slik at mange var glad til om de fikk i oppdrag å hugge om bare en halv favn ved. Eller som nødsarbeid sitte på ei steinrøys i vinterkulda og slå pukk til vegfyll for mellom 2 og 3 kroner kubikkmeteren.

Dengang arbeidsvillig ungdom ikke fikk ta opp plassen i omgangstryskinga (korntreskelag i grenda) fordi såpass mange lønna arbeidsdager om høsten måtte forbeholdes familieforsørgere. Over alt var det skrinne kår.

Under slike forhold var det at Arbeidernes Ungdomsfylking med Johan Stalenget i spis-

Johannes Galtrud.

Ikke bare som møbelsnekker og treskjærer røpet Johannes Galtrud sitt mangfold. Utallige er de sjølvokste naturfigurer og trekåter som fikk finpuss mellom hendene hans før de endte som dekorative prydgjenstander.

Bildet utlånt av Kristine Kløvahaugen.

Selvgjort er velgjort. Foto: Jørn Kraabøl.

sen klarte å få igang et 6 ukers snekkerkurs på Tretten.

Kurset var gratis, og ble straks fulltegna av 11 ungdommer. Så vidt en vet var disse med: Arvid Elvheim, Håkon Grøndal, Erik Eriksen, Sigurd Stalenget, Sigurd Nordgård, Johan Reiersen, Joar Galtrud, Alf Kraabøl, Roar Granheim, Torleif Mosveen og Olaf Vikmoen. Håndverksslærer var Johannes Galtrud. Kurset ble holdt i sløydrommet på Aurvoll skole. Som tilsyn fungerte Johannes Fossli og Martin Simengård.

Fra kommunen ble det bevilga 300 kroner til foretaket. Av disse gikk 150 til lærerlønna, resten til materialkjøp.

Johan Kraabøl skrev om et snekkerkurs på Tretten i 1932 i den første utgaven av «I gamle fotefar». På bildet ser vi Johannes Galtrud som var lærer på kurset som både var møbelsnekker og treskjærer.

Ola T. Rybakken:

Da motorkjøretøyene kom til bygda

Når kom de første bilene og motorsyklene til Øyer og Tretten? Hvem var eierne, og hva kostet kjøretøyene den gangen? Dette var spørsmål som det kunne være interessant å få svar på.

En forespørsel til Biltilsynet på Lillehammer ble møtt med velvilje. Jeg fikk overlatt det eldste register over motorkjøretøy for Lillehammer og Gudbrandsdalen, fikk låne kontor plass og satt der mesteparten av en dag og gjorde notater.

Før vi går over til opplysninger fra det gamle registeret, skal vi såvidt nevne de aller eldste «selvtrekkende» kjøretøyene som kjørte gjennom bygda vår, og noen små trekk av det jeg sjøl husker om biler og bilkjøring fra barneåra.

Landeveislokomotivet «Herkules»

Det første motoriserte kjøretøyet kom hit til dalen allerede i 1871. Det var et kullfyrt landeveislokomotiv, som dro med seg en kombinert kull- og godsvogn og bakerst en passasjervogn. Navnet på kjøretøyet var «Herkules», – og navnet var trolig passende når det gjaldt volum og tyngde. Lokomotivet alene veide 4 tonn, – «rett et monstrum av

dimensjoner og tyngde», som en skrev i en omtale. Passasjervogna tok 26 personer, men da måtte 12 sitte på taket. Hastigheten på kjøretøyet var omkring 10 km i timen, men her i dalen brukte den nok noe mer.

Landeveislokomotivet gikk noen turer oppover Gudbrandsdalen sommeren 1871 og vakte stor oppsikt, men det kom aldri til å bli

Landeveislokomotivet „Herkules“ er igjen kommen til Lillehammer, skriver „Lilleh. Tilskuer“, og Hr. Rode gjorde i aften Uge flere Ture nordover med det, engang til Baalebros i Ringebo med Barer, og det skal have gaaet nok saa godt. Flere Smaature paa $\frac{1}{2}$ Mil med Passagerer ere ogsaa gjorte. Der fortællses, at der gaar med $1\frac{1}{2}$ Time paa 1 Mil. Flere af Lokomotivets Mangler er ved Reparationen i Christiania vistnok blevene afhjulpne, men Bladet frygter for, at flere endnu staa tilbage, hvoriblandt at Dampen ikke i Længden kan holdes oppe.

«Fædrelandet», 18. oktober 1871.

Ola Rybakken skrev om da motorkjøretøyene kom til bygda i den første utgaven av «I gamle fotefar».

terne var Liv Hovdhaugen (født Bø), Ludvig Hjelmstadstuen, Reier Romundgard, Per Leif Rusten, Marit Kramprud og Ola Moe. Herman S. Pedersen bidro med morsomme historier. Blant annet om øyværingen som var tømmerhogger og grøftegraver og fikk svært dårlig betalt for jobben han utførte. Han hadde så lange armer at det var nesten umulig å få klær som passet. En dag reiste han til Nordstrand på Lillehammer. Men ingen jakke hadde lange nok ermer.

- Jammen har du lange armer du, sa butikkeier Harald Nordstrand.

- Ja, sa øyværingen, - men så ska e fortelja de at det støtt ha vore langt etter det e skulle ha tak i au...

Satte spor

Redaktørene selv satte naturlig nok spor etter seg i den første boka.

Johan skrev om da Hans Strangstadstuen slo i hjel Turrmo-elgen med en «råfrossen gran-strange» og om snekkerkurs på Tretten i 1932.

Ola Rybakken skrev om da de første motorkjøretøyene kom til Øyer. Johannes Neremo var den første bileieren med en fem seters åpen Benz registrert i april 1920. Johan Offigstad på Tretten eide den første motorsykkelen, en Indian registrert i mai i 1920.

Sammen skrev de om Øyer arbeidsskole for gutter, også kalt «snickerskolen» som startet høsten 1934 og gikk fram til krigsårene 1940.

Og helt siden starten har Johan Kraabøl vært en sikker bidragsyter nesten hvert år. 26 artikler har han skrevet «I gamle fotefar» i løpet av disse 30 årene.

I 2007 utnevnte Øyer og Tretten Historielag sine tre første æresmedlemmer: Johan Kraabøl, Lars Holmen og Ola Rybakken.

Nå er de to andre borte, men Johan har fortsatt sitt arbeid i historielaget. Også til årets bok har han gitt sitt bidrag. Denne gang om stampehuset på Tretten.

En bauta i historielaget

Og i juni i år fikk han Øyer kommunes kulturpris.

Bilde fra Ola Rybakkens artikkel i 1988: Aksel Strangstad med Ford i høyonna på Berg i ca 1925.

*Bilde fra Ola Rybakkens artikkel i 1988: Jan Ny-
sveen foran Chevrolet, modell 1925. Han og broren
Paul drev godstransport omkring 1930.*

I den forbindelse hilste Eldbjørg Gillebo fra historielaget.

Det gjorde hun på denne måten:

«Historielaget har som oppgave å ivareta historiske verdier. I Øyer og Tretten Historielag har Johan Kraabøl vært en av «bautaene» i laget. Han har lagt ned et enestående arbeid. Vi gleder oss stort over at Johan nå får Kulturprisen 2018.

For vel 30 år siden kom Øyer og Tretten Historielag fram til at de ville gi ut årshefter med stoff fra bygda. Slik som de fleste historielagene i dalen var kommet i gang med. Johan Kraabøl og Ola Rybakken tok på seg oppgava. Første utgava av «I gamle fotefar» var klar og kom ut allerede i 1988. Det var et stort arbeid som lå bak og som ble gjort, og boka ble godt mottatt.

Siden har Johan sankt stoff og historier fra vår nære fortid. Han var i redaksjonen fra

Bilde fra Ola Rybakkens artikkel i 1988: Den første innelukkede personbilen i Øyer ved Øyer kirke i mars 1930. Eier og sjåfør var Malvin Olstad.

1988-2000, med alt det har på seg. Han har skrevet artikler, snakka med folk og formidlet historier om «det som har vore». I alt 26 artikler, etter det vi har funnet ut, i de snart 30 årene siden første utgave kom ut. Han var den første som leverte sitt bidrag til årets utgave, i 30 års jubileet for boka!

Johan har med seg mange år i styret for historielaget. Som leder, kasserer og styremedlem, og han har lagt ned et imponerende arbeid. Av dette kan det nevnes «Nytt om gamalt», med dekning fra begivenheter i bygda. Han har bidratt med å bygge opp bildearkivet for historielaget, og han har bidratt med fotografering og registrering av setrer i Øyerfjellet. Han har med transkribering av de gamle kirkebøkene bidratt til at de ble gjort

tilgjengelige. I alt sitt arbeid har Johan vært en initiativtaker, motivator og igangsetter.

For det imponerende arbeidet med å samle og ta vare på lokalhistorie ble Johan, sammen med Ola Rybakken og Lars Holmen, i 2007 utnevnt som de første æresmedlemmene i Historielaget.

Johan har behandlet historiene og de som har vært «eiere av historien» med respekt. Han har møtt enkeltmenneskene, miljøet og tida om «det som har vore» på en måte som har gjort historia nær og levende. Johan er dyktig skribent og har en god fortellerevne.

Johan har det også «i fingrene», og holdt vedlike gamle håndverkstradisjoner. Han har sett mulighetene i det vi har rundt oss, og på den måten vært en «praktisk historieformid-

Johan Kraabøl og Ola Rybakken skrev i fellesskap i den første utgaven av «I gamle fotefar», blant annet om Øyer arbeidsskole for gutter som til daglig ble kalt «snickerskolen». Den startet i 1934 og gikk fram til krigsårene 1940 med et 24 ukers kurs hver vinter. Bildet viser elever og lærere utenfor Vidarheim våren 1935. Fra venstre Jørgen Rybakken, Jørgen Langvik, Ottar Bakkom, Alf Floberghagen, Odd Skåden, Karl Bergheim, Kristen Lunke (skjult), lærer Inguar Kvaal, Villy Floberghagen, Øistein Bergum, Aksel Tostrup, Even Svingen og Kolbjørn Floberghagen. To av elvene var ikke med på bilde: Johannes Trosvik og Ivar Hageløkken.

ler». Nevnes må arbeidet som han og Marit har lagt ned på Digeråsen seter. Der åpnet de grinda og dørene til et levende setermiljø og formidlet seterhistorie med dyre-stell, ysting og kaffestunda. Setra bærer preg av snekker- glede av en som kan sitt håndverk.

Johan, du har satt spor. Du har tatt oss med i de gamle fotefarene. Minnet oss om historiearven og vår egen historie. Du har tilført verdier og styrket vår tilhørighet. Du har delt ditt imponerende arbeid med lokalhistorie. Arbeidet ditt vil være til glede for generasjoner.

Takk, Johan, for alt du har delt, og for at du har gjort de gamle fotefarene synlige..

Vi vil med dette gratulere Johan med Kulturprisen 2018. Den er vel fortjent!»

Interessen kom med årene

- Det var en gild kveld. Du store min, sier Johan om kulturprisutdelingen i juni. Ordfører Britt Kramprud Lundgård overrakte prisen. I en sommerpyntet sal på Tretten samfunnshus var det musikk, taler, blomsteroverrekkelser, kaffe og kaker og dans til trekkspilltoner.

Men Johan var ikke like interessert i historie i sine yngre dager.

- Som ungdom brydde jeg meg ingenting om slikt. Far var åtte år i Amerika og hadde mange historier derfra. I dag angret jeg på at jeg ikke var mer interessert. Etter hvert som jeg ble eldre økte interessen. Jeg tenkte mer over hva de gamle fortalte og hvordan det var før i tida. Slik er det. Jeg merker dette hos de yngre nå også. De er ikke så interessert i alt jeg prater om. Men det kommer nok.

- Hva er viktig med historien?

- Det er som å ro en båt. Den som skal i riktig retning, må se bakover.

I huset sitt på Erikbakken har han samlet gjenstander til et eget museum i andre etasje.

- Det var så mye redskap i hus, kjellere og på loft, så jeg begynte å samle. Det var nok røster som antydte at dette hørte hjemme i en søppelcontainer. Men det syntes ikke jeg var riktig. Jeg tenkte at skal det kastes så får andre gjøre det etter min tid.

Dermed ble det en samling som både skoleklasser og historisk interesserte har glede av.

- Jo, det viser seg at dette fenger. Skoleungdommen er veldig interessert.

Amerika-kista

I samlingen er det gammel håndredskap, kjøkkenutstyr og skomaker-redskap. Og midt på gulvet står kista som faren Jon hadde med da han kom tilbake fra Amerika. Fortsatt sitter adresselappen på. Han reiste som 18-åring og var der i åtte år på farmer og som bygningsarbeider.

Vel hjemme i Norge igjen, giftet han seg i 1916 med Bergljot Antonsdatter på Erikbakken. Der drev de gardsbruket og fikk åtte barn. Johan var den tredje yngste og nå er han den eneste gjenlevende.

Han tok over etter faren og drev sammen med kona Marit i et sterkt fellesskap både på Erikbakken og på setra på Digeråsen. Gjennom alle år formidlet de kulturarven, håndverk og tradisjoner. Kom han på noe mens han var i fjøset, ute på annet gardsarbeid eller ved middagsbordet, ble det notert på lapper. Slik samlet han trådene når han skulle sette seg ned for å skrive.

Den spreke 91-åringen har fortsatt noe ugjørt. Det er historier som ikke er fortalt. Kunnskap om gamle tradisjoner som ikke er sikret for ettertiden. Og gammelt utstyr som gjerne skulle vært på plass i museet.

- Ja, nå mangler jeg ei kuleramme. Ei lita ei. Vi hadde ei her, men den har nok takket for seg....

Alltid åpent hus hos Dale-Gudbrands Trykkeri

■ KJELL HAUGERUD

- Jeg husker godt den første boka, sier Kjetil Pålsrud på Dale-Gudbrands Trykkeri. Uten velvillig hjelp fra det tradisjonsrike trykkeriet på Tretten i år etter år, hadde det neppe blitt 30 utgaver av «I gamle fotefar».

I svært så ulike former og fasonger er stoffet til fotefar-bøkene blitt levert gjennom årene. Bunker med håndskrevne manus, bilder av ulik kvalitet og opprinnelse, utklipp, lapper og notater. Alt skulle utformes til bok. Det har også skjedd at trykkeriets ansatte har vært

hjemme hos folk og samlet sammen stoffet for at boka skulle komme ut i rett tid. Før måtte alt være klart til julesalget. Nå er det Stavsmarten som er deadline.

Trykkeriet på Tretten har alltid hatt åpent hus. Folk kan komme, ta en prat, fortelle

Trykkerigjengen sommeren 2018: Fra venstre Kjetil Pålsrud, Lasse Follestad, Bernt Harjo og Erling Brandsater (pensjonist i løpet av høsten).

Lasse Follestad har produsert «I gamle fotefar» i mange år. Her med fjorårets utgave.

hva de ønsker seg og få den hjelpen de trenger. Derfor har det også vært mulig for ulike redaksjoner å føre historielagets boktradisjon videre i år etter år.

- Jo da, det har vært mange forskjellige redaksjoner som har gjort arbeidet på ulike måter. Før skrev vi inn alt som skulle trykkes og det ble laget sidemontasjer på lysbord. Det var en arbeidsom prosess. Men det var slik alle trykkerier drev før i tida. De stod for mye mer av det redaksjonelle arbeidet. Nå skriver vi ikke inn et eneste manuskript. Alt kommer elektronisk og den teknologiske utviklingen gjør at produksjonen skjer på en helt annen måte.

Tredje generasjon

Kjetil Pålrsrud er daglig leder og tredje generasjon i familiebedriften. En voldsom endring i trykkeribransjen har gjort at dette nå er eneste trykkeriet mellom Hamar og Trondheim. For

noen ti-år siden var de 10-11 ansatte. Men når Erling Brandsæter blir pensjonist i løpet av høsten, blir det tre igjen: Kjetil Pålrsrud, Bernt Harjo og Lasse Follestad.

- Nedbemanningen skyldes ikke bare dårligere tider, men rett og slett at teknologien har forandret seg voldsomt, sier Pålrsrud.

Nå har nemlig bedriften investert i enda mer digital teknologi som gir større muligheter og mye mer rasjonell produksjon.

- I noen år har vi kjørt to teknikker parallelt. Både offset og digitalt. Det har vi god erfaring med. Men nå utvider vi det digitale. Det er på mindre produksjoner vi har vekst. Større produksjoner skjer svært ofte i utlandet til en lavere pris. Rundt Oslo er det fire større trykkerier som leverer til svært gode priser. Det har vi benyttet oss av på litt større produksjoner eller når vi har hatt nok arbeid ellers. Det kommer vi fortsatt til å gjøre. Men

vi ser at det er innenfor mindre produksjoner at vi har økt etterspørsel og vekst. På den nye maskinen kan vi kjøre ut alt mulig. 80 prosent av det vi produserer er ferdig til å legges i esker når det kommer ut av maskinen. Den gamle teknikken med trykkplater er mye mer omfattende. Nå kan du sende en datafil inn og så kommer produktene ut, fiks ferdige. Det er en helt annen hverdag, sier Pålrsrud.

Nå blir også årets utgave av «I gamle fotefar» produsert på nytt digitalt utstyr.

Startet i Øvre gate

Trykkeriet på Tretten har holdt det gående i over 75 år. Kjetil Pålrsrud er født inn i virksomheten og bor i huset der bestefaren Kristian

Olav Pålrsrud tok over trykkeriet sammen med broren Tormod da faren Kristian ga seg. Her er Olav sammen med datteren Ena Brekke som også jobbet i trykkeribedriften i 28 år. På bordet første utgave av Kristian Pålrsruds avis Dale-Gudbrand.

I 1960 flyttet Dale-Gudbrands Trykkeri til vestsida og virksomheten ble utvidet gradvis opp gjennom årene.

Pålrsrud startet sitt eget trykkeri – i Øvregate 22 på Tretten.

Sønnene Tormod og Olav tok etter hvert over etter faren. Og etter dem altså Tormods sønn Kjetil og også Olavs datter Ena Brekke gikk samme veg.

Kristian Pålrsrud var en kjent mann både på Tretten og i store deler av dalen, ikke minst som fast bidragsyter til lokalpressen gjennom mange år og som utgiver av sin egen avis «Dale-Gudbrand» som kom første gang 1. februar 1935. Han hadde også agentur for symaskiner, landbruksmaskiner og ovner og var kontaktperson for Den norske Amerikalinje. Og mange husker sikkert Pålrsrud-kiosken på østsiden ved Tretten-brua – et populært sted for folk som ville ha litt lettvinnt mat fra datidens gatekjøkken.

Kristian Pålrsrud skulle egentlig bli gardbruker på Søre Pålrsrud på baksida på Tretten. Han gikk gartnerskole på Lena. På Frelsesarmeen traff han Helene som ble gardkjerring i Pålrsrud 18 år gammel og fikk fire barn på fem år. Men Kristian var nok mer interessert i andre ting enn gardbrukeryrket og harde år med gjeldskrise på 1930-tallet gjorde at han og familien måtte forlate gården. Den ble solgt

på tvangsauksjon. De flyttet først inn i et lite hus på Stav og senere til et hus i Øvre gate med det flotte navnet «Bellevue». I 1938 var det klart for å bygge eget hus på en romslig tomt som han kjøpte av Erik Holmen. Tomten lå like inntil «Bellevue». Der startet han senere sitt Dale Gudbrands Trykkeri der han kunne trykke sin egen avis.

Første utgave

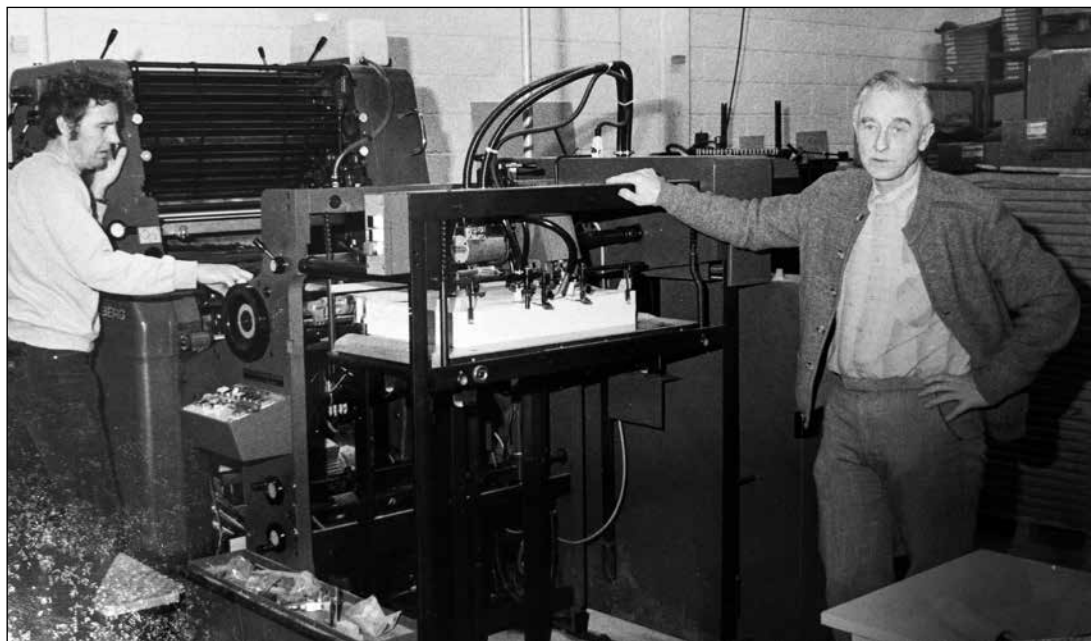
I det første nummeret fra eget trykkeri, skriver han:

«Når vi nå tek til å trykke Dale-Gudbrand på eige trykkeri, kan det høve å ta eit lite atter-syn. Bladet såg dagens ljøs i Mariendals Boktrykkeri, Gjøvik den 1. februar 1935. Dei to fyrste nummer kom ut med ein månads mellomrom. Frå fyrst i april kom bladet ut to gonger i måneden og frå fyrst i mai same året tok det til å koma kvar veke.

Redaksjon og ekspedisjon har heile tida vore på Tretten og det var sjølsagt svært tung-

vint å trykke bladet så langt unna. Og vi såg oss snart om etter ein høveleg trykkestad. Men det var umogeleg å få nokon betre ordning før i mars 1936 da vi flytte til Ringsaker Blads Trykkeri i Moelv. Der trykte vi bladet heilt til i juli i fjor da vi flytte til Otta med trykkingen. Grunnen til at vi flytte dit var nå fyrst og framst at vi fekk i stand eit nokså rimelig samarbeid med Bøndenes Blad og på grunn av dette samarbeidet vart det mogleg for oss å gje ut bladet to gonger i veka.

Eit slik samarbeid har sine fyremoner, men det hadde også så store manglar at vi snart tok til å tenkje på å realisere planen om eige trykkeri. Det var mange vansker å vinne over, men vi har vunne over vanskaner og nå står trykkeriet vårt fullt ferdig til bruk både for avistrykking og for aksidens. Når vi nå ikkje lenger har eit anna blad å ta omsyn til med styringa av bladet, så vil bladet vårt bli styrt på ein annan måte enn tilfellet har vore det siste året. Vi vonar at lesarane våre vil koma til å like

Tormod Pålssrud og trykker Magne Musdalslien ved offsetmaskinen. Bildet er tatt i 1984. (Foto: GD-arkiv).

bladet vårt vel så godt heretter. Og vi vonar at venene våre vil gjera sitt til at vi kan få fleire tingingar. Vi vonar også at dei vil skrive i bladet om ymse av interesse frå bygdom».

Utstyr fra Valdres

Senere skrev han om hvordan han fikk tak i det første trykkeriutstyret. Det var i et møte hos redaktør Yngvar Rossow i Toten Blad på vårparten i 1941 at han kom i prat med redaktør Sand i avisa Valdres. Han kunne fortelle at de hadde en trykkpresse og en del avismateriell som de ikke hadde bruk for. Dette utstyret kunne han få kjøpe.

«Det ble da bestemt at jeg skulle ta en tur opp til Fagernes for å se på sakene. Og redaktør Rossow sa at du har da to voksne sønner. Dersom en av dem har lyst til det, så kan han komme på trykkeriet her og lære. Min nest

Olav (foran) og Tormod Pålssrud ved settemaskinen. Bildet er tatt i forbindelse med en avisreportasje i 1974. (Foto: GD-arkiv).

eldste sønn var villig til å lære trykkerifaget på trykkeriet på Lena og like etter pinse reiste han til Lena og tok til med læra og jeg reiste opp til Fagernes og kjøpte trykkeri. Og alt ordnet seg på beste måte for meg. Ved gode venners hjelp skaffet jeg den nødvendige startkapital og yngste sønn av Rossow var villig til å være med en tid for å få det nystartede trykkeriet i gang.

Takket være den gode hjelp vi fikk av Yngvar Rossow, så gikk det veldig fort og greit å fortsette utgivelsen av Dale-Gudbrand på eget trykkeri. Da Dale-Gudbrand av forskjellige grunner måtte innstille i 1945, fortsatte trykkeriet med aksidens som stadig ble utvidet. Og takket være mine to sønner som driver trykkeriet, så er Dale-Gudbrands Trykkeri en bedrift i stadig utvikling», skrev Kristian Pålssrud.

Slik ble eldstesønn Olav og nest eldste sønn Tormod den neste generasjon som drev trykkeriet. Først som leietakere noen år og deretter full overtakelse i 1952.

Hjemme i Øvre gate har Olav samlet alle utgaver av avisa Dale-Gudbrand og alt som faren skrev gjennom mange år som korrespondent for lokalavisene. Det er lokalhistorie av stor verdi.

Kristian og kona Helene døde samme dag, med noen timers mellomrom uten å vite om hverandre. Han var 80 år. Hun var 73. De hadde levd et langt liv sammen og fikk seks barn: Eldstemann Olav, så Tormod, Ivar, Egil, Borghild og yngstedatter Kari. I dag er det bare den eldste og den yngste som lever.

Travelt og artig

Olav minnes ei travel og artig tid med trykkeridrift. Ettersom Tormod hadde gått i lære, var det han som tok seg mest av den tekniske delen.

- Jeg var setteren som plukket bokstave-
ne. Dessuten var det en del kontorarbeid, ut-
kjøring av ferdige trykksaker og kontakt med
kundene. Vi trykket mye forskjellig og hadde
kunder i hele dalen. Det var menighetsblad,
tidsskrifter, jubileumsberetninger, reklame-
materiell, sanger til bryllup, takkekort, ka-
lendere som butikkene ga kunder og billetter
som ble stiftet i blokker. Da vi fikk menighets-
bladet for Lillehammer var det en veldig stor
jobb. Og vi har trykket Klokkklang i alle år
og kirkekalendere den tida de kom ut. Et år
husker jeg også at vi la inn anbud på trykking
av stemmesedler. Jeg reiste rundt og leverte
dem da de var ferdige. Vi hadde veldig god
kontakt med kundene. I rolige tider tok jeg

meg noen runder for å høre om det var noen
trykksaker de hadde bruk for, minnes Olav.

Datteren Ena kom tidlig inn i trykkeri-
virksomheten. Det var nemlig mye manuelt
arbeid som foregikk i stua og på kjøkkenet.

- I dag hadde nok dette blitt omtalt som
barnearbeid. Men vi måtte hjelpe til. Det lå
mange ark utover her som måtte plukkes og
stiftes sammen. Og mor og andre husmødre
gjorde også mye, forteller Ena.

Flytting

Etter hvert ble lokalene i kjelleren i Øvre gate
22 for små og problematiske. I 1960 ble det
endringer.

- Det var ei ledig tomt ved stasjonen etter et

Veteran og nykommer på trykkeriet i 1974: Øystein Langhus til venstre, som nettopp hadde begynt i bedriften, og Sigmund Hongshagen som hadde vært med i 20 år. (Foto: GD-arkiv).

hus som brant under krigen. Den tomta kjøpte
vi og bygde nye lokaler som ble utvidet noen
ganger. Vi kjøpte også nabotomta der skredder
Edvard Olsen bodde. I andre etasje ble det inn-
redet leilighet til Tormod og kona Solveig og
det ble etablert et eiendomsselskap som leier ut
lokaler til trykkeriet, forteller Olav.

- Vi har bygd opp bedriften smått om senn
og det vil vi fortsette med. Vi vil fordøye det
vi får etter hvert og ta ett skritt om gangen.
Vi vil også se hvordan tidene utvikler seg før
vi går til nye investeringer, sa Tormod Pål-
srud i et intervju med Gudbrandsdølen Lilleham-
mer Tilskuer i 1974.

Da hadde de kjøpt offsetpresse og fotosats
skulle bli det neste.

Kjetil Pål-
srud og Magne Musdalslien fotografert
i 1990.

Han kunne fortelle at de hadde investert
jevnt gjennom de 22 årene de hadde drevet
trykkeriet. Og slik skulle det fortsette. I 1984
kunne lokalpressen fortelle om et trykkeri
med 10 ansatte og som var i den heldige si-
tuasjonen at de ikke måtte lete etter kundene.

- Jobbene kommer av seg selv, kunne Tor-
mod fortelle.

Flere utvidelser

Utviklingen og utvidelsene ble oppsummert
i samme intervju. Første utvidelsen skjedde i
1969 med innflytting i 1970. Arealet økte fra
100 til 185 kvadratmeter og de gamle lokalene
ble ominnredet til kontorer og ferdiggjørings-
avdeling.

Et par år senere kjøpte de nabo-eiendom-
men som ble brukt til lager, spiserom og set-
teri. Den siste utvidelsen skjedde i 1982 og
arealet var blitt 450 kvadratmeter.

- Hvorfor denne utvidelsen, var et av
spørsmålene.

- Det fantes ingen annen utveg. Vi speku-
lerte lenge på om vi skulle trappe ned, men
fant ut av det ikke var riktig, verken overfor
kundene eller arbeidsstokken, var svaret fra
Tormod.

Han avsluttet med å rose medarbeiderne
og så optimistisk på framtida.

- De ansatte er lært opp i bedriften. Det
samme er sønnen Kjetil som etter noen år
som student ved Universitetet i Oslo, valgte
å vende tilbake til Tretten og trykkeriet der.
Det ser ut til at han etter hvert kommer til å
overta ledelsen av familiebedriften, kunne avi-
sen fortelle.

Slik ble det.

Tok over etter far

Og Olav fikk oppleve at datter Ena fulgte farens
spor og jobbet hel og deltid i bedriften i 28 år.

Trykkeri med ti ansatte

Jobbene kommer av seg selv hos Dale-Gudbrand

Av BRIT LUNDEBY
Etter 40 år i bransjen er Dale-Gudbrands Trykkeri på Tretten i den heldige situasjonen at de ikke behøver å lete etter kunder. — Jobbene har kommet av seg selv, sier Tormod Pålrsrud, som sammen med broren, Olav i dag driver trykkeriet.

Det var faren, Kristian Paalsrud, som i begynnelsen av 40-årene startet opp. Han ga fra 1935 ut avisen «Dale-Gudbrand». I begynnelsen leide han en til å trykke for seg, men fant etter hvert ut at han ville kjøpe utstyr og selv trykke avisen, som kom ut én gang i uken. Etter hvert ble det sønnene som overtok driften av trykkeriet.

Utvidelser
I 1960 bygget Dale-Gudbrands Trykkeri egne lokaler like ved jernbanen. Allerede i 1969 ble det nødvendig å utvide så langt det gikk for tomten. Et par år senere trengtes igjen mer plass, og naboelendommen ble kjøpt. Denne ble brukt til lager, spiserom og setteri. Den siste utvidelsen begynte i 1981, og sommeren 1982 kunne man flytte inn i nye store, lyse og tidsmessige lokaler.

Økning på 450 kvm.
Ved denne utbyggingen fikk bedriften en økning på ca 450 kvm. golvflate. Fortsatt brukes nabohuset som lager. I den nye bygningen foregår trykking, pakking og ferdiggjøring. Dessuten er her god lagerplass. I tillegg til dette kommer velferdsrom som er plassert over den gamle delen av trykkeriet. Her har man således fått gode, lyse spiserom, garderobe og toaletter, samt fotosekteriet.

— Hvorfor denne utvidelsen, Tormod Pålrsrud?
— Det fantes ingen annen utvei. Vi spekulerte lenge på om vi skulle trappe ned, men fant at det ikke var riktig overfor kundene eller arbeidstokken her.
Dale-Gudbrands Trykkeri besjefte med ledelsen 10 personer. I travle perioder leies det noe ekstrahjelp.
— Hva betyr utvidelsen for bedriften?
— Den medførte at vi fikk to nye ansatte. Dessuten er mye

Dale-Gudbrands Trykkeri på Tretten er en bedrift i medvind. Her et bilde fra den nye hallen.

av slittet borte. Arbeidet går lettere når det er god plass.

Offset gir mange fordeler
Det meste av produksjonen blir trykket i offset, som i følge leksikonet er en litografisk trykkmethode, der trykket ikke skjer direkte fra trykkflaten til papiret, men overføres til en sylinder overtrukket med gummiduk og derfra til papiret. Indirekte trykk. Dette medfører at arbeidet kan utføres atskillig raskere.
— Vi har beholdt noe av boktrykkerutstyret også, for selv om vi gikk over til offset i 1975 har vi en boktrykkmaskin som går kontinuerlig, forteller Pålrsrud.

— Er det særlig rasjonelt når offset er raskere?
— Vi har mye småjobber hvor boktrykkermaskinen fortsatt er best egnet. Vi er dessuten en servicebedrift, og ønsker at kundene skal kunne få alt.

Faste kunder
— Hvor kommer kundene deres fra, og hvem er de?
— Våre kunder kommer hovedsaklig fra distriktet, og er de som har behov for trykksaker av ulike slag.
Dale-Gudbrands Trykkeri har mange faste kunder. De

Dale-Gudbrands Trykkeri er blitt betydelig utvidet gjennom årene — sist i 1982 (mot høyre i bildet)

trykker først og fremst aksidens, trykksaker. Det blir atskillige blader som sendes ut fra trykkeriet på Tretten. Blant annet har Dale-Gudbrand ansvaret for å trykke 13-14 menighetsblad som kommer ut med mellom seks og tolv nummer i året. Inni og tolv nummer i året. Inni og tolv nummer i året. Inni og tolv nummer i året.

Investeringer
Nyutvidelsen nå sist innebar en investering på vel to millioner kroner. Her er det blant annet med et klimaanlegg til ca. 250 000. Dette er absolutt nødvendig på trykkeriet, da man må holde en høy luftfuktighet også om vinteren.
— Så greier det seg vel med investeringer for en tid?
— Foreløpig er vi godt dekket, men vi prøver hele tiden å følge opp med maskiner. Maskinparken fornyes etter hvert, da det er nødvendig hele tiden å være moderne.

Mens man tidligere kunne ha en maskin for levetida, trengs stadig fornyelser. Særlig på fotosatsområdet skjer det ting raskt. Trykkeriet på Tretten har den tredje maskinen på fem år. For å følge med er det nødvendig med god planlegging. Dale-Gudbrand har en rimelig omsetningsøkning hvert år.
Tormod Pålrsrud, som understreker at han har gode medarbeidere, ser optimistisk på fremtiden. De ansatte er lært opp på bedriften. Det samme er sønnen Kjetil, som etter noen år som student ved Universitetet i Oslo, valgte å vende tilbake til Tretten og trykkeriet der. Det ser ut til at han etter hvert kommer til å overta ledelsen av familiebedriften.

Avisreportasje fra 1984 som kan fortelle at trykkeriet har 10 ansatte og at jobbene kommer av seg selv.

— Det var ikke lagt direkte press på oss at vi skulle ta over. Men både jeg og Kjetil var de eldste. Han begynte å studere i Oslo, mens jeg var mest opplært til å bli husmor med husmorskole og husflidskole og så tok jeg hjelpepleierutdannelse. Men det endte med at Kjetil tok over som daglig leder og jeg begynte på kontoret for å ta over litt av de funksjonene som far hadde. Jeg begynte i halv stilling for å ordne regninger og betalinger, kjøre ut trykksaker og være med i produksjonen, samtidig som jeg tok vakter i helsesektoren. Men da far sluttet, begynte jeg i full stilling. Det ble mer og mer produksjon og kontordelen tok jeg i ledige stunder, forteller hun.

Nå er det to år siden hun sluttet og Kjetil begynner også å omtale seg som «snart pensjonist».

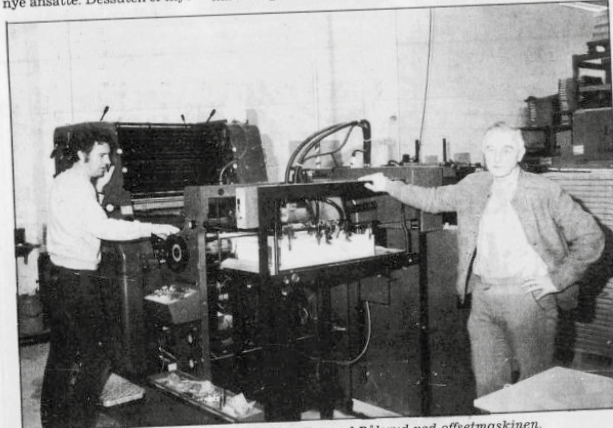
Men det er ingen alder i trykkeribransjen på Tretten. Tormod og Olav holdt det gående til langt opp i 70-årene. Da Tormod døde i 2017 var han 92 år. I Øvregate 20 — som nærmeste nabo til huset der trykkerivirksomheten startet — bor Olav fortsatt i en alder av 94 år sammen med kona Eva på 87.

— At dere har klart å følge med i utviklingen har vært redningen for trykkeriet. Og det har bestandig vært flinke ansatte. Enestående folk. Dessuten er det litt spesielt at kundene kan komme og forklare hva de er ute etter. Det har ikke vært større drift enn at det har gått an, sier hun.

Olav nikker. Ja, også på den måten har Dale-Gudbrands Trykkeri vært spesielt.

Kristian Pålrsrud startet Dale-Gudbrands Trykkeri i kjelleren i sin egen bolig. Her sammen med kona Helene. (Foto: Privat).

Trykker Magne Musdalslien og Tormod Pålrsrud ved offsetmaskinen.

Det unike stampehuset på Nord-Tretté

■ JOHAN KRAABØL

Et stort hønehus bygd i 1929 av berre jord og vatn, står like fint i dag. Han var eier av skog og egen gards-sag han Einar (1887-1963), bonden på Enge. Likevel valgte han jord som eneste byggemateriale til huset. En kan undres hvorfor? «Berre folk med hugu fylt av funderinger og prøvetrang finner på slikt», mumla bygdafolket.

Byggemåten er kjent i Norden fra 1700-tallet. Da mest for å spare skogen. En del bryggerhus og fjøs ble satt opp her i landet på 1800-tallet og i de harde 1920-30 åra vart det au bygd bolighus, mest i byer og tettbebygde strøk. Dette skulle være rimelige og i alle fall brannsikre bygninger. Arnt Lieng, lærer på Fredheim skule i Hedemark på den tida, var en viktig pådriver for stampjordhus, Norsk bonde-og småbrukarlag likeså.

Stampjordhus

Metoden var imidlertid ganske ukjent her omkring, så det vakte oppsikt og hoderisting da det sto ferdig. «Å mange dågå står detta da tru døkk, før det røss i hop», var det vanligste omkvedet.

Byggemåten var i grunnen enkel nok den, men arbeidet måtte gjøres omhyggelig. Oppå

grunnmuren vart veggforskalling av plank satt opp, solid og i lodd. I hulrommet ble passe våt jord stampa oppi (derav navnet) i jevne porsjoner til toppen var nådd. Velegna håndredskap å stampe med var en tung stokk forsynt med jernbeslag i enden for å tåle det harde trykket. Stampinga måtte først foretas ytterst mot forskallinga. Om en begynte stampinga midt i massen, så ville stein som var i blandinga bli trykt ut mot sidene, noe som ikke var ønskelig. Jevn fordeling var tingen.

Vanlig blandingsjord kunne anvendes, gjerne med småstein i. Hovedsaken var at den inneholdt en viss del leire. Dette for å gjøre massen smidig og veggen kompakt. Å tilsette for mye vatn forringa herdinga og dermed kvaliteten.

Stampinga var muskelarbeid og krevde sin mann eller kvinne. Stygge groper i fer-

dig veggflate fortalte sitt om stamperen. Det vitna om slurv i arbeid, til skam for utøveren. En har hørt at det til tider ble lagt kvist inni som armering, men om dette ble gjort på Enge vites ikke. Vær og vind sørga for herdinga. I værharde strøk med mye slagregn kunne ei suppe med varm steinkulltjære skvettes på ytterveggen, straks forskallinga ble revet men ennå inneholdt fuktighet. Når veggene vel var tørre, kunne de kalkes.

Hønehuset på Enge

Veggene her er 40 cm tjukke og holdt til et tørt og godt inneklima for fjørfé, selv under strenge vintre. Om sommeren var det kjølig og godt. Jord er eneste isolasjonen også i golvet. Taket er av blikk. Det sier seg selv at

brannfaren var minimal. Hønehuset er ca. 80 m² stort og hadde opprinnelig fire rom. Lange rekker med verpekasser og vagler står ennå att. Langs ytterveggen er det små luker der hønene kunne spankulere ut i høsegården på nedre- og søre sida av huset.

Til skuffelse for de pessimistiske, men til desto større glede for den vitebegjærlige og handlekraftige Einar, ble det et praktbygg. Kanskje vil dette, som ett av få særprega stampjordhus som er att, stå der like fint også i de neste 90 år. La oss håpe det!

Kilder:
Edgar Enge, barnebarnet til byggherren.
John Kraabøl (1884-1980), far til skriveren.
«Jordhus i Norge» av Asbjørn Klepp.

Yttervegger med vinduer og luker.
(Alle foto: Åse Kraabøl).

Nåværende eier Edgar Enge med ei stampe som vart brukt under bygginga.

Verpekasser og leiregg.

Tor Ile ville skrive Øyers egentlige historie

■ CHRISTEL RØNNING

I år er det 60 år siden første bindet av Bygdebok for Øyer kom ut i 1958. Da hadde Tor Ile (1890-1966) allerede et stort forberedelsesarbeid bak seg. Tiden fram til bokutgivelsen ble lang og kronglete, vel 30 år.

I den omfattende innledningen til første bindet forteller han om de vanskelige avveiningene han måtte gjøre før han fant fram til hvordan han skulle gripe verket an. Han ville skrive Øyers egentlige historie. Det måtte han gjøre selv. Hans grundige overveielser resulterte i et stort og solid bokverk, med en original og høyst særpreget tilnærming, i språk og innhold.

«Det finnes jo en indre historie også, og egentlig er det den som er historien,» sier Tor Ile i innledningen, og han lykkes ifølge daværende universitetsbibliotekar Christie Wasberg: «Hele fremstillingen er vevd inn i et kulturfilosofisk utsyn hvor forfatteren og hans ideer blir ledd i en åndsstrømning som tidligere er merkekort fra personligheter som Wergheland, Olav Aukrust og Ivar Kleiven.»

Møtet med Ivar Kleiven

I etterkant av unionsoppløsningen med Sverige kom det ut mange bygdebøker, også fra Gudbrandsdalsbygdene. Behovet for å finne tilbake til lokale røtter og det særegne norske stod sentralt. Ivar Kleiven (1854-1934) fra Vågå, også kalt «Gudbrandsdalens Snorre», var en av pionèrene innenfor bygdeboksjangeren. Han tok etter hvert på seg å skrive bygdeboka for Øyer. Det var etter møtet med Tor Ile på et kurs på Hamar i 1919 der sistnevnte ymtet fram på om at bygdeboka for Øyer også

burde skrives. Kleiven hadde ikke særlig tro på Øyer som kulturbygd, slik forstod Ile han, i og med at han foreslo å legge bygdehistoria for Øyer til enten Ringebu eller Fåbergboka. Det ble feil for Tor Ile. Noe «anneks» skulle slett ikke Øyerboka bli: «Øyværingan ville helst få si eigjor bygdebok, om ho skulle bli alder så tunn og mager.»

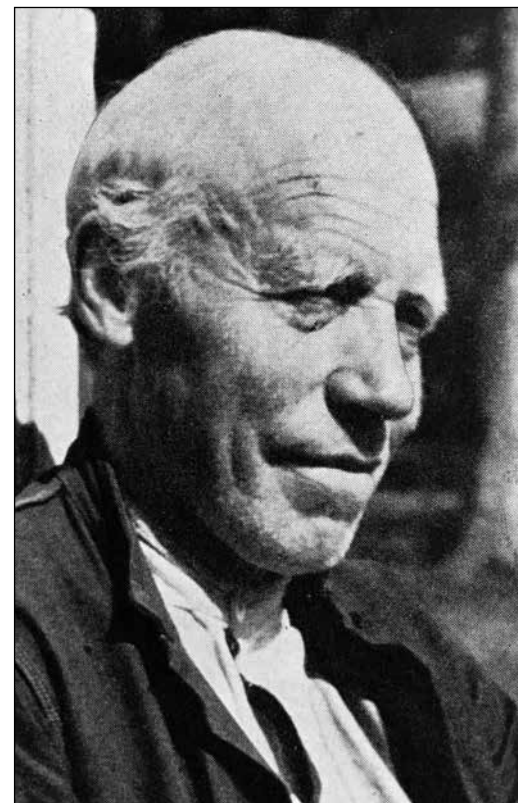
Dermed var de i gang med arbeidet. Kleiven måtte først gjøre unna oppdragene han hadde tatt på seg. I mellomtiden inviterte Tor Ile med seg kulturinteresserte fra bygda i ei bygdeboknemnd for å hjelpe til med innsamlingsarbeidet mens de ventet til Kleiven var klar. I nemnda satt O.T. Gillebo, O. E. Wasrud og J. Hjelmstad. Tor Ile selv var formann. Ivar Kleiven var godt fornøyd med det å ha ei nemnd i ryggen, og han var godt fornøyd med det de fant: «Han let om at det va såpass her som i de fleste andre bygder og kanskje velså det.»

Det gikk 10 år. Først i 1930 tok Kleiven fatt på Øyerboka. Da var han 76 år. Det var ikke mye han fikk skrevet før han ble syk og døde i 1934. Samarbeidet med Tor Ile hadde vært tett gjennom årene, og slik ble den eldre Kleiven som en mentor for den yngre Ile. De rakk mange samtaler, gikk gjennom hverandres manuskripter og øyværingen besøkte Kleiven flere ganger. Den kulturinteresserte bonden Tor Ile visste langt på vei hva han tok

på seg, og en god attest og forsikring hadde han nok også med seg i Kleivens ord da han skulle føre arbeidet videre: «Det var inte verst lel med Øyer, for der har døm han Tor Ile.»

Gransker og kunstner

Tor Ile var en formidler, forfatter og lyriker så vel som tenker og gransker. I minneordet han skrev over Ivar Kleiven, omtaler han mentoren som «ein granskar og kunstnar». Dette er en treffende beskrivelse også på Tor Ile. Inge Krokann (1893-1962) presenterer lyrikeren slik i sin anmeldelse av første bindet: «Øyer får eit bygdebokverk som ikkje noko anna herad i landet. Ein skal ikkje lesa langt for å sjå at bokskrivaren er lyrikar; i beste meining av ordet, i heile musikken, i rytmeføringa og

Tor Ile i sitt 60. år. Bildet er fra bygdeboka og fotografert av H. S. Øyreskleiv.

ordfellinga, så ein gong etter gong må stanse opp og seie: Ja, slik kan ein diktar seie det, ande herleg bivrande liv inn i kvar einaste line slik som her!» Gula Tidend ser *formidleren* og *tenkeren* når de i anmeldelsen trekker fram hvordan Tor Ile gjør ei bygdebok utenom det vanlige slaget, tørr oppramsing av fakta, men heller ser historia til Øyer som ei organisk og sammenhengende historie fra fortid til nåtid. Tor Ile skriver en *fortelling*.

Fortellingen har en objektivitet og saklighet som vitner om en forskningsmessig tilnærming, sier Helge Ytrehus, filosof og samfunnsdebattant. Simen Skjønberg, da påtroppende kultureddaktør i Dagbladet, støtter opp når han anmelder Iles presentasjon av sakbolkene, *granskeren* Ile: «Her setter historikeren Ile inn, her godtas intet uten at det er prøvd og omprøvd.»

Bokas utforming og lay out imponerte: «Så vakker i det ytre, skinnrygg og hjørner, rolig og fast stil, førsterangspapir og godt trykk, gode og store illustrasjoner.» fortsetter Ytrehus. Einar Hovdhaugen tar spesielt for seg O.T. Rybakkens illustrasjoner som fin bokkunst og Olav Iles instruktive tegninger og bildemateriale. Ytrehus skryter også av bygda som står bak bokverket. Riktignok kom Øyer kommune med etter hvert og sikret trykkeutgifter fra og med bind 2, men i stor grad har den første utgivelsen blitt til grunnet innsamling og støtte fra private. Øyer kommune og Øyer sparebank hadde kommet lett unna, mente Oluf Turtumøygard. Kanskje ble han hørt, for i de neste 3 bindene står følgende «Prente-kostnad`n ha Øyer kommune gått god for».

Ekskluderende eller inkluderende?

Tor Ile kunne nok stort sett si seg fornøyd med mottakelsen bygdeboka fikk, men en

skarp debatt om innledningen fulgte. Simen Skjønberg skriver i sin anmeldelse at vanligvis leser man innledningen til et verk først, men i dette tilfellet bør en lese den til slutt.

Thor Hexeberg, også bygdebokforfatter, synes forordet er for langt og virker ekskluderende på lesere som ikke har samme grunnsynet som Tor Ile. Andre igjen lurer på hvor det blir av den lille bygda når de leser seg gjennom ei 64 siders innledning, opp og ned, om hvilke litterære, filosofiske og vitenskapelige retninger som har vært Iles inspirasjon i arbeidet.

Grunnsynet som bygger opp den idèhistoriske plattformen for verket, er debattens kjerne. Ikke alle anmeldere var enig med Skjønberg og Hexeberg. I Nationen omtales innledningen som «kongeportalen inn til hoveddalføret». Her takkes alle som takkes skal. Vi får utsyn over hvordan verket er bygd opp, hvordan det er blitt til. Iles personlige fortellemåte skaper en nær og direkte kommunikasjon mellom forteller, det fortalte og leser.

Da Tor Ile bestemte seg for å føre arbeidet med bokverket videre, måtte han velge en annen plan enn Kleivens, en plan som stemte med det han kunne stå inne for, og valg av en mer personlig fortellestemme kom som en naturlig konsekvens. Han ville skrive om bygdas *ytre* og *indre* historie. For han var kulturhistorien også åndshistorie. Inngående og ærlig gjør *tenkeren* greie for plattformen sin, hvilke filosofer, forfattere og vitenskapsmenn som har inspirert han. Vistnok måtte innledningen da bli lang, noe han selv kommenterer med sin karakteristiske humor, bruk av allegorier og tvisyn: «Hit ha denne innleiinga vore som ei lang og tong oppstiging...Men nå er det verste over, sa brura på heimveig frå kjørkjen brøllopsdagen.»

Grunnfortellingen

Når Tor Ile velger så grundig å redegjøre for grunnsynet sitt, er det naturlig at det er her debatten kommer. Ulike lesere har ulike lese-måter og forventninger til teksten. En samfunnsorientert lese-måte, gir et annet fokus enn en psykologisk/filosofisk lese-måte, uten at den ene er mer riktig enn den andre. En idèhistorisk tilnærming som vil formidle sammenhenger mellom det lokale, nasjonale og universelle, gir ikke en nøktern framstilling. Stoffet må velges ut og reflekteres over. Når det skal gjenfortelles, må det gjennom en refleksjon av språklige begreper.

«Kjeldur djupe tri eg fann,» sier Tor Ile og går til folkeminne, kulturhistorie og natur. Han søker *grunnfortellingene* i lokalmiljøet, de felles fortellingene han er en del av, og som bygdefolket er en del av. Den indre kulturhistorien er den *egentlige* historien, det andre er ytre utslag av det indre. Selv beskriver han arbeidsprosessen sin som en gang gjennom 3 nivå. Først var det innsamling med mange personer i sving. Bearbeiding og levendegjøring av det innsamlede materialet måtte gjennom Iles eget tankearbeid. Han var opptatt av å sikre saklighet og objektivitet, dog med et personlig preg. Hvor mye skulle han våge å ta med av seg selv? Dette diskuterer han innledningsvis, og det ble mye «vakling» og «fjakkling» som han sier. «Boka er sterkt personlig, arva for mange tå skavankan og lytom til bokskriver'n.» Til sist la han vekt på språklig framstilling. Språket skulle gjøres livfullt og klart. Tor Ile tok ansvar for planlegging, innhold og utforming. «Antent laut han få ansvaret ell au så fekk andre ta det over». Han har tro på motsetninger, men ikke på kompromisser som nødvendigvis måtte bli en konsekvens av et skrivefellesskap.

Språket – livfullt og klart

Ønsket om å finne tilbake til nasjonale røtter fikk avtrykk i flere språkreformer tidlig på 1900-tallet. Identitet skulle bygges også gjennom språket. Landsmålet, senere nynorsk, var målformen som lå Tor Iles dialekt nærmest. Han tar språket enda tettere på bygda og skriver alle 4 bindene på øyerdialekt. For han står dialektbruk for identitet, tradisjon, røtter, samhold og ekthet. Språket er en del av de felles grunnfortellingene som han og leserne er en del av. Slik fikk bygdebøkene en tilleggsverdi som et monument over øyerdialekten og sikrer den for framtiden.

Å skrive 4 store bind på dialektvariant ble nok en tyngre vei enn å velge en normert språkform. Tor Ile fant til slutt en rettskrivningsregel som passet han: «Eg dikterte åt meg sjøl, sa fyry ette som eg skreiv, så å segja prata bygdamålet ned på papiret.» Han forteller om samarbeidet og inspirasjonen fra Ivar Kleiven i språkformingen. Kleiven var «mål-meiste-

ren» for Ile, men en språkmester var han selv også. Tor Ile mestret å skrive seg gjennom 4 store bygdebøker, med ei levende og naturlig, enkel, rik og ren språkføring. Ikke bare det, han fikk med poesien også «den kjensleborne, lyriske, dåmen, angen, alt» – som Inge Krokann sa det.

60 år etter første bindet

Etter krigen begynte det å haste for Tor Ile å få utgitt første bindet. Mye stoff var samlet inn, og mye var nedskrevet. Litt økonomisk bistand hadde han hatt til porto og papir, som han sier, men mot slutten av mellomkrigstida hadde han ingenting. Dette var ei hard til for han ellers også. Arbeidet på gården krevde sitt og en krig var i emning. I 1947 er han i gang igjen med søknader om pengestøtte: «Eg er nå i mitt 58.år, og skal dette arbeidet ha litt stønad, bør det helst bli medan eg er til.» Han fikk fullført oppgaven han kjente han hadde. Han fikk Kongens fortjenestemedalje i gull i

Arven etter Tor Ile.

1956 og 4 år seinere fikk han Kulturprisen for Gudbrandsdalen. Tor Ile døde i 1966.

I år er det 60 år siden første bindet i 4-bindsserien kom ut. Mye av stoffet også til siste bindet, utgitt i 1980, er samlet inn og nedskrevet av Tor Ile selv, men redigert og ferdigstilt av andre. Sigurd Ile, Jan Johnsgaard og Einar Hovdhaugen skal nevnes her, og en skal heller ikke glemme bygdeboknemda.

I 1990 arrangerte Øyer og Tretten historielag et 100-års jubileumsseminar om bygdebokforfatteren og lyrikeren Tor Ile. I den forbindelse ble et stort arkivmateriale innlevert til Opplandsarkivet, der Tor Ile-arkivet er ett av de største. Arkivet er ordnet av Odd Bjer-

ke. I forordet til arkivkatalogen skriver Johs. L. Neremo, den gang leder i historielaget: «Vi øyværinger har en stor arv å forvalte, vi må ikke slå oss til ro og tro at historia om Øyer er skrevet ferdig. Ettersom fortellertradisjonen ikke er så sterk lenger, går de små, hverdagslige historiene mer og mer i glemmeboka. Det ville være i Tors ånd å la dem gå i notisboka – ei utfordring til oss alle». Og kanskje er det noen som har tatt oppfordringen, og som kan bidra inn i et bind nummer 5.

Kilder
Bygdebok for Øyer, bind 1
Tor Ile-arkivet Opplandsarkivet

Hjemme hos bygdebokforfatteren - en samtale med Astrid Ile

■ CHRISTEL RØNNING

I år, når vi markerer 60 år siden første bindet av «Bygdabok for Øyer» ble utgitt, kan det være interessant å møte forfatteren bak denne unike bygdebokserien på nært hold.

Da er det nærliggende å ta en tur til Astrid Ile, svigerdatter på gården. Astrid er i dag enke etter Sigurd, eldste sønn av Emilie og Tor, og bor fortsatt delvis på Ile og delvis i egen leilighet på Bakketun. Begge steder er det tydelig at hun er hageentusiast.

Astrid og Sigurd giftet seg i 1954 og hun flyttet inn på gården, sammen med ektemannen og føderådsfolket. Hun kom fra Berg i Østfold, nå en del av Halden kommune. Som ei utadventt ung dame, aktiv i lag og foreningsliv, møtte hun Sigurd, så ble det forlovelse og giftermål. Etter hvert, når føderådsfolket var borte, ble det de to som skulle sortere og forvalte alt det lokalhistoriske materialet som lå igjen etter foreldrene på gården. Det er nå godt tatt vare på, åpnet og gjort tilgjengelig for publikum.

- Han satt på salen i andre etasje da han skrev, midt på gulvet ved et stort, firkantet bord.

Slik husker Astrid Ile svigerfaren, Tor. På bordet lå skrivesakene og ryddige stabler med papir og oppslagsverk. Rundt veggene var det bokhyller med mange bøker. Fire vinduer med lette gardiner slapp lyset inn, og gjennom vinduene kunne han se langt nordover bygda, med vannspeilet fra Lågen midt imot.

Et stort speil i gullramme hang på veggen og spilte dagslyset. Veggene var kledd med smalt, lysegrønt trepanel. Møblene han hadde rundt seg var pene, mange laget av Emilies bror som var en dyktig og kreativ møbelsnekker. Emilie selv spilte på pianoet sitt der. Om vinteren glødet den store vedovnen. - Det var

ei koselig og avslappet stemning på salen, alltid en god atmosfære der, minnes Astrid og føyer til:

- Litt engstelig var kanskje den som skulle vaske og tørke støv oppe hos Tor, for ingenting måtte røres på, i alle fall ikke på bordet.

- Jeg har ofte tenkt at det var denne utsikten fra salen som formet de første strofene av bygdesangen i hodet hans, sier Astrid.

Gudbrandsdalen fint seg bøyer

Lågen gjer seg blid.

For det yndelege Øyer

bygda mi og di.

I den fine fjorden ser ho

smilande seg sjøl.

Blyant og notisbok

Han var 32 år, Tor Ile, da han gjorde ferdig «Bygdesong for Øyer». Fortsatt var han ungkar. Fem år etterpå giftet han seg med Emilie Austreng (1888-1974) fra Gausdal, og de fikk 3 barn sammen, Sigurd, Eldbjørg og Olav. Bare Sigurd ble boende i Øyer.

I forbindelse med 100-årsmarkeringen for bygdebokforfatterens fødsel, ble Tor Ile-samlingen i Opplandsarkivet ordnet og arkivkatalog gitt ut. Nå er Tor Ile-arkivet ett av de største arkivene som ligger der, takket være familien som hadde sett verdien i materialet,

Øyer og Tretten historielag og samarbeidet med De Sandvigske Samlinger.

- Jeg husker han alltid hadde en blyantstump og ei notisbok i lomma på vesten sin, sier Astrid med et smil.

- Blyanten ble kvasset og kvasset helt til det bare var igjen en liten stubb som han knapt kunne holde i. Han var veldig sparsom, Tor. Til og med julepapiret tok han vare på. Baksiden kunne brukes som kladdepapir. Klær syntes han hadde nok av. Når det ble snakk om ei ny skjorte, mente han den var bra nok den han hadde.

Heller ikke Emilie brydde seg om å ha så mange ting. Det var så akkurat med både serise og bestikk. Men mat, det var det rikelig av i heimen. Emilie var husstellærer, så det var gode og solide måltider.

- Og Tor, han var så høflig, han ventet alltid med å sette seg. Han stod midt på golvet og ventet til Emilie hadde ordnet til på

Astrid med en av Skaugum-begoniane sine.

bordet, og så sa han «kvinner først». Så når alle var benket til bords, også Emilie, satte Tor seg. Han skulle også serveres sist, og han skulle ikke ha det beste på bordet, det skulle de andre ha. Kaffe drakk han heller ikke.

En nøysom og asketisk livsførsel ser det ut som Tor Ile hadde.

En taus mann

Tor var en heller taus mann. Vanligvis var det ikke han som tok opp tema det ble snakket om, men, han svarte alltid vel og lenge på de spørsmålene han fikk. Rundt måltidene var det helst dagligdagse og praktiske tema som ble tatt opp. Om søndagene fikk de gjerne besøk av slekt og naboer. Da satt Tor og leste fra tekster han hadde skrevet. De andre satt og hørte på mens Tor forklarte og utdypet.

Tor og Emile var et interessant ektepar. De fikk mange besøkende som ble godt tatt imot.

- Noe frustrert kunne Tor nok bli, av og til, for det tok han vekk fra konsentrasjonen om skrivingen, kommer Astrid på.

Og slik var han. Han kunne nesten miste begrep om tid og forhold rundt seg når han ble virkelig interessert i noe. Geologi var en sånn interesse.

- Du kan tro det ble stor ståhei her under byggingen av Hunderfossdemningen, forteller Astrid.

- Da hadde han fått for seg en dag at han skulle gå gjennom tunnellopene for å se etter bergarter. Vi lette og ropte, men han var ikke å finne. Vi ble jo engstelige, men så, seint på dagen kom han pustende og pesende hjem. Svett og rød i fjeset, med åpen skjorte, men så over seg av begeistring. Da hadde han gått gjennom den svarte tunnelen, lyst på bergvegene med lykta si og studert bergartene hele veien til Ensby.

Seinere har Astrid og Sigurd gitt to kasser

med ulike bergarter, som Tor hadde samlet fra Øyer, til Statens Vegmuseum. Tanken var at dette er interessant kunnskap som allmennheten kan få ta del i.

Konfliktfylt

Å være bonde og skriver kunne være konfliktfylt. Valgte man for mye av den ene aktiviteten, kunne det gå ut over den andre. Dette var en kjent problematikk i bygda, også på Tor Iles tid. Han skrev mye, men det var helst i vinterhalvåret. Nydyrking likte han, og han brøt opp mange mål jord til åker. - - Og så var han en husdyrmann, skyter Astrid inn.

- En annen særinteresse han hadde var storfe-avl. Han gikk fjøsrundene om kveldene, sopte båsene og var påholden med stellet. Men så hadde han vunnet priser for oksene sine også.

Tor Ile førte nøye oversikt over får og stamtavlene til dyra sine.

- Humor hadde han også, sier Astrid og refererer en gang Tor skulle skille premieoksen fra kufflokken. Tor ble stanget skikkelig ned, noe som medførte sykehusopphold og smerter. Men, selv hadde han sagt at han forstod nok oxen, også, som ikke ville forlate de flotte damene sine.

- Han var en gammeldags mann på mange måter, men også framsynt, hører jeg Astrid erindre.

- Han var opptatt av at prestegårdsbygningen skulle stå i Øyer den gang det var snakk om å flytte den til Maihaugen. Det var viktig for han at Øyer tok vare på kulturskattene sine.

Slik ble det, og prestegårdsbygningen, som dels kan dateres tilbake til 1590-tallet, ble restaurert på stedet. Alt nytt var liksom ikke noe for han, som fjernsynet. Det ville han ikke ha. Men, nyhetene ville han se. Da kom Tor og

Emilie inn til Astrid og Sigurd. Andre ganger han kom for å se tv, var da sønnen, Olav, maler og scenograf i NRK, hadde dekorasjoner til teaterstykker og program.

- Fjernsynsteateret var han forresten veldig interessert i, uansett.

Aktivt liv

I tillegg til alle gjøremålene hjemme, var han også mye borte. Han satt i styrer i lag og organisasjoner, han satt mye på Statsarkivet og reiste ellers omkring på samlerferder. Ble han lenge borte, skrev han brev hjem.

I Tor Ile-arkivet kan vi se den store korrespondansen hans. Ellers etterlot han seg lyrikk, avisinnslag, referater, og annet verdifullt og interessant materiale, som nå ligger arkivert, men lett tilgjengelig til bruk for flere. Utmerkelsene Tor Ile fikk, har Astrid og Sigurd gitt til folkebiblioteket i Øyer, slik at også de er tilgjengelig for bygdafolket. I en glassmonter ligger både diplomer, priser, kongens fortjenestemedalje i gull og praktutgavene av bygdebøkene i skinn, sammen med bilder.

Astrid minnes Tor Ile mot slutten av livet. Han skulle hjelpe til med et melkespann, men følte seg uvel og datt. Lege ble hentet, og det ble konstatert drypp som hadde skadet synsnerven. Han ble ikke seg selv etter det, ble fort redusert.

- Han satt med blyanten sin, prøvde å skrive, men sa at han ikke orket mer. Han hadde fått tunnelsyn.

Siste dagen

Astrid forteller videre at Tor, for å vise hvordan det føltes, laget en kikkert av papir for å illustrere. Han var blitt sein i bevegelsene og hadde installert seg i kammerset ved siden av salen. Ei natt vekket han Emilie og fortalte han var kvalm, men greide ikke stå opp selv.

Emilie hentet bøtte, Tor kastet voldsomt opp, men la seg tilbake for å sove igjen.

Neste morgen gikk Emilie inn til han, hun kom bekymret bort til fjøset der morgenstellet var i gang, med disse ordene: «Hva feiler`n far?»

Da de kom inn, var Tor død. Han hadde fått slag. Emilie overlevde Tor med åtte år, og døde i 1974.

Fortsatt har Astrid fine minner igjen fra årene på Ile. På veggene henger malerier, vakre stoler, bilder, og sannelig, i entreen står også

en helt spesiell kommode, laget av Emilies bror, møbelsnekkeren. På vei ut er det umulig ikke å se alle Skaugumbegoniaene. De sterke fargene er oppmuntrende og er en fryd å se på der de står, meterhøye.

- Jeg synes det er viktig å gjøre det hyggelig og fint utenfor inngangspartiene, avslutter Astrid,

- Det gjør at besøkende tenker at her er det hyggelig å komme inn.

Og det var det.

DEN NYE VERDEN

Omlag 800 000 nordmenn utvandret til Amerika i tidsrommet 1825 - 1920. Fra 1860-årene økte utvandringa kraftig. Kirkebøkene for Øyer og Tretten viser at den store utvandringa startet litt senere her i bygda. Fra 1866 til 1874 flyttet 624 personer ut. 516 av disse dro til Amerika. Dette hadde selvfølgelig stor innvirkning på bosetting og næringsgrunnlag. Om lag en fjerdedel av utvandrerne vendte tilbake til fedrelandet. «I gamle fotefar» har denne gang tre fortellinger om noen som vart og noen som kom att.

Brev fra en utvandrer

■ KJELL IVAR HAUGEN

Hans Halvorsen Bakken var bror til min bestemor Ingeborg Haugen og drev farm i Flandreau i Sør-Dakota sammen med sine to brødre. Han kom aldri hjem til Norge, men han skrev brev..

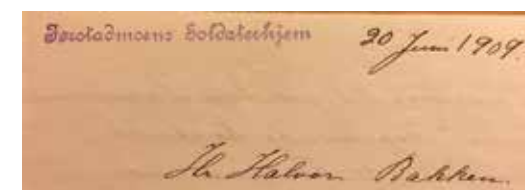
Han var født på Nedre Offigstad 5. august 1886 av foreldrene Halvor Torgersen Holen og Karen Halvorsdatter Offigstad. Han var min bestemor Ingeborg Haugens bror. I 1912 reiste han til Amerika hvor hans to brødre allerede hadde slått seg ned. Sammen drev de en farm i Flandreau, Sør Dakota. Han kom aldri tilbake til Norge, og var som sine to brødre ugift. Hans døde i 1961.

Her følger to brev som han skrev til sin far. Det første fra Jørstadmoen Soldaterhjem i 1909. Det andre fra Kristiania i 1910 viser noen interessante historiske øyeblikk både når Bjørnstjerne Bjørnsons bære ankommer Norge 1. mai, og den tidlige amerikanske presidenten Theodore Roosevelt kom den 4. mai for å motta fredsprisen han var tildelt fire år før.

De siste årene av sitt liv bodde både Hans og hans bror Martinus på et gamlehjem i Flandreau. Jeg tar her også med et brev som ble sendt min bestemor fra en av pleierne der da de begge var døde.

Hans Halvorsen Bakken.

Brev fra Jørstadmoen Soldaterhjem i 1909.

Brev fra Kristiania 1910.

Brev som Hans skrev til sin far fra Jørstadmoen soldaterhjem i 1909.

Jeg har modtaget dit brev og saa tænkte jeg og skrive nogle ord igjen. Jeg ser at begge kreaturerne er halte, og det var slemt. Bare de ble gode igjen til de skulde leveres.

Hvis jeg havde faaet anledning til det saa havde jeg kommet hjem idag, men jeg havde da maatte døgt om permission inden kl. 12 torsdag, og da havde jeg ikke modtaget dit brev. Grunden til at man maatte søge saa tidlig var den udmarsen som vi nu har havt til Saksumdalen. Vi marserte til gaarden Saksum hvor vi slog leir og kokte os mad, og 1ste kompani var paa gaarden Kval. Men kl. 8 om kvælden maatte vi i 2den peleton bryde leir og begi os paa post, saa vi sov ikke en blund hele natten, og om morgenen var det store slag mellem kompanierne. Og saa var det og begi sig paa hjemveien, og da gik vi om Vingnæs, og de havde da ordnet saa vi fik melk der og fik en liden hvil. Men vi gik fra Saksumdalen og til Vingnæs foruden hvil, men vi klared det godt, ti det var da skyet og det gjorde meget, men det har været svært saa varmt nu en stund.

Jeg ser at de har modtaget brev fra Martinus, og at det staar bra til. Hvis du skriver til ham før jeg kommer hjem, saa for du hilse ifra mig.

Hvis jeg for permission saa kommer jeg sikkert hjem næste søndag, men jeg har ikke stort haab om det for det er da gamelkarene kommer, men jeg skal prøve det jeg kan.

Idag har det været orienteringsløb saa det har været en vis længde og springe. Jeg tror ikke det er noget bra og springe saa man næsten ikke kan faa et ord frem.

Saksumdalen var en noksaa stor og bred dal, men det var ikke stort opdyrket der. Paa bagsiden var det ikke en eneste gaard saa langt vi kunde se, men bare skog ned i bunden. Det er fin kjørevei fra Vingnæs og over hele kjølen.

Det blir vel sen fæsamling iaar ogsaa, men det skulde vel gaa fort i fjeldet ogsaa nu det er saa varmt.

Jeg har ikke noget mer og skrive om for denne gang, og det er ogsaa nu middag saa jeg maa nu slutte. Jeg sender deg hermed den beste hilsen fra mig.

Ærbødikst
H. Bakke

Brev som Hans skrev til sin far mens han var i Kristiania 1910.

Kristiania 2den Mai 1910

Hr Halvor Bakken

Da jeg har gode tider skal jeg skrive nogle ord. Jeg kan fortælle dig at jeg liker mig godt her, for vi har ikke saa meget og gjøre. Vi er paa samme sted alle kjente her, og paa samme rom. Vi er altsaa paa underoffiserskolens kaserne og vor vakt er paa fæstningen og paa slaattet, ogsaa vakt her i kassern men det er bare om natten.

Jerg har ikke gaaet vakt ennu. Jeg var kommanderet til vakt paa slaattet igaar men saa maatte en være oppasser til vaktkommandøren, og saa var jeg saa heldig at jeg fik denne post. Saa jeg hadde det riktig godt. Jeg gjorde ikke stort andet en gaa paa slaattet efter mad til ham, og paa slaattet var det noksaa storartet og jeg fik ogsaa av denne mad av vaktkommandøren for det var en snild kar. I morgen er jeg ogsaa kommanderet til slaattsvakt, og da maa jeg nok gaa vakt, men det er ikke nogen sag.

I gaar var det rigtig storartet her, for det første var det Bjørnson indtoget, de kom ind Piperviken og du kan tro det var mange skib ifølge og kanoerne dundred baade fra skibene og fra fæstningen. Vi gik paa fæstningen for at se paa, og vi saa det rigtig godt derfra, og i morgen skal han begraves paa Vår frelsers gravlund.

Og saa var det 1 Mai igaar, og det er en stor dag for arbeiderne. De gik altsaa i tog og det var et forfærdelig stort tog. Vi stod og saa paa det og det tog flere timer før de kom forbi os, og det var 98 faner i toget. De marserte ind paa fæstningspladsen og der var det taler musik og sang.

De holder nu paa og stase op til Roosevelt skal komme. Det er vist i morgen han skal komme, og da blir det mange folk paa benene.

Jeg har ikke skrevet til America ennu, men naar presidenten har været her vil jeg skrive. Lørdag var jeg paa bryggen og saa paa skibet som skulde til America, og det var meget folk paa skibet og aldeles fult paa bryggen da det støtte fra land.

Det er saa meget og skrive om herfra saa jeg kunde holde paa hvor længe jeg vilde. Men det blir ikke mange ord denne gang, men du for da se at det staar bra til, og jeg kan fortælle dig at her har vi det rigtig godt og jeg liker mig udmærket. Saa for jeg slutte for denne gang. Vær hilset ifra mig.

Hans Bakken
Matr No 5221
2den Brigades underoffiserskole
Kristiania

Slottet i 1910.

Akershus festning i 1910.

Flandreau Søndag den 9de April 1961.
 Ingeborg Hauget
 Denne gang faar du Amerika brev ifra en helt fremmed. Men jeg laeste brevet, som du sendte til ham. Tankte jeg skulde skrive nogle linjer til dig efter Hans dode, men det blev altid udset, for jeg har det ganske travelt, og nu er Martinus bled ogsaa. Det gik saa fort med han stakkar, efter Hans dode, og det var det beste som kunde hjælpe han, for han Martin var aldeles sygepleja's det siste aaret. Vi maatte vare 2 til at lyfte Hans bode ut av seng og i seng. Vi maatte ogsaa mate ham 3 gange til dagen, dette siste aaret, men han sat godt jeg tror han hadde sleg, for han kunde ikke bringe føtterne sine. Han dode kl. 1. natten til 2de juledag var begravet den 4 april. Hans var daarlæg lang men han holdt sig selv til dei siste 2-3 veker. Han dode av kreft i maven og lungene. Vi trodde en tid at han vilde dode et aar før, det var da so daarlæg, men kom sig igen, og var da bra lange. Dei var begge skillede gutter. Nu daar jeg skrive lidt om mig selv. Jeg har vært sygepleierske paa Gamlehjemmet her i byen for over 3 1/2 aar. Arbeidet i 4 aar paa et gamlehjem i Minnesota. Kom ifra Bergen Norge høsten 1912. Var nesten 17 aar da jeg kom hit og har ikke set Norge siden. Men har en søster som bor i Bergen. Hun har en søn paa Universitetet i Oslo som skal faa Doktor graden i mai. Jeg har en mand og han sitter for det meste og ser paa T. Ven. Han er plaget av liht. Haaper du kan lese dette. Lev so vel. Beste hilsen ifra Martha Waxdahl.

Hans og broren Martinus bodde på et gamlehjem i Flandreau. Dette brevet skrev en av pleierne til min bestemor etter at begge brødrene var dode.

Utvandringa frå Brennum – og slektninger som fann att røtene sine

■ JØRGEN SKAUG

Brennum er ein av de mange buplassane som er omtalt i boka «- og ingen kom att, nedlagte buplassar i Øyer og Tretten», som historielaget ga ut i 1987..

Brennum er ein gammal gard i Musdalsbaklia, høgt opp i lia sør for Bjørnstadgardane. Det var en bra gard frå gammalt på om lag 600 mål skog og 90 mål innmark. Men da Amerikafebereren raste som verst i 1860-70 åra, reiste hele familien som da budde i Brennum til Amerika.

Fjøset og stugubygningen, som fortsatt står der, er rimeleg godt bevart i Brennum. Husa vart bygd av Christen Olsen Brendum i 1821. Han var gift med Lisbeth Samueldatter Brendum, og samen hadde dei åtte barn. Gjennom slektsgranskning veit vi at seks av desse barna utvandra til Wisconsin Amerika på midten av 1800-tallet der alle bygde opp sine egne farmer. På gamle eigedomskart over

Westby og Coon Valley i Wisconsin frå 1896 ser vi at Brennumsfolk eig minst 7 store farmar i desse områda.

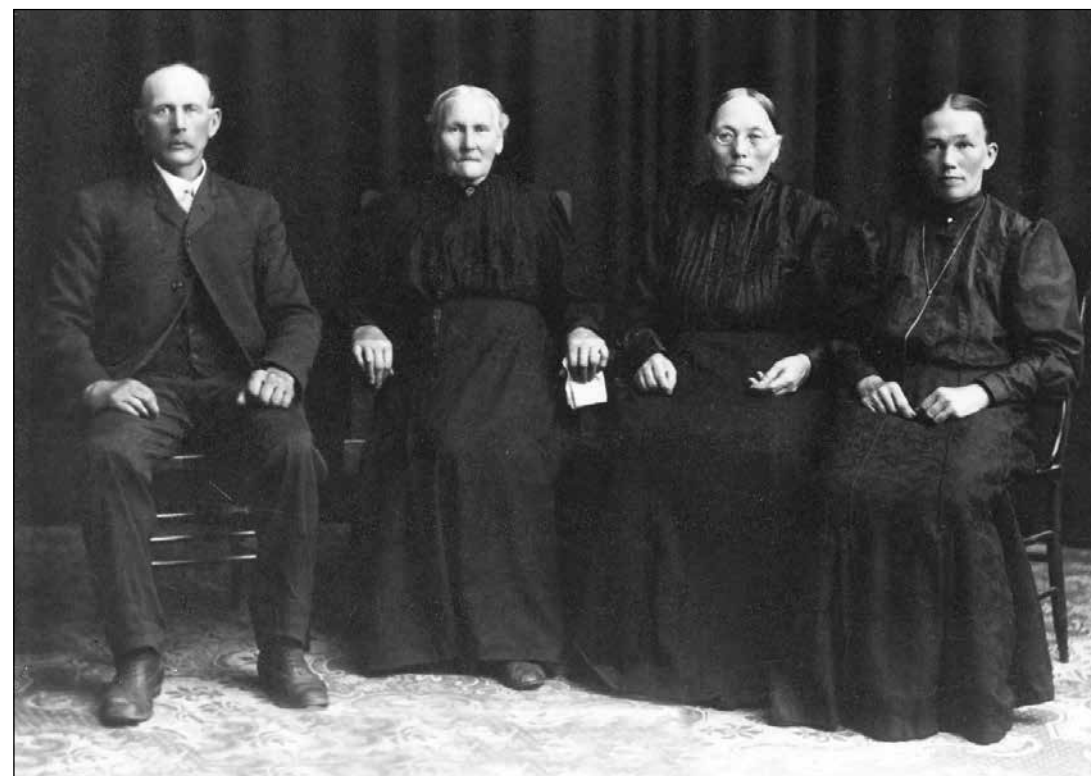
To blei att

Dei to søskena som blei att i heimbygda var eldstejenta Lisbet født 1812 som var gift med Engebret Halvorsen. Dei var husmannsfolk på Sør-Hågån, husmannsplass under Rindal i Øyer. Den andre som blei att i bygda var Samuel født 1819. I 1867 kjøpte han garden Halstenstad litt lengre nede i Musdalsbaklia, som han dreiv samen med kona si Anne fram til 1889, da dottera Ahne og svigersønn John tok over garden. Samuel var min tippoldefar.

Goro født 1828, var ei av døtrene til

Brennum ligg oppe i Musdalsbaklia, med vakker utsikt mot Lågen og Tretten sentrum. Husa i Brennum står der slik i dag som dei gjorde, da familien seld både gard og husdyr og emigrerte til Amerika i 1873.

Her er dei attlevande i familien som utvandra frå Brennum i 1873, fotografert i USA ca. 1907. Frå venstre Christian, Goro, Karen og Pauline.

Christen og Lisbeth Brendum. Ho var gift med Erik Pedersen Rugsveen. Goro og Erik tok over Brennum i 1858 etter at Lisbeth Samueldatter Brendum, enka etter Christen Olsen Brendum døde.

Goro og Erik hadde seks barn (Karen, Lisa, Christian, Anne, Johannes og Pauline). Eldstejenta Karen utvandra til Amerika i 1868 20 år gammel, og resten av familien utvandra fem år seinare i 1873. Brennum blei da seld til Ole A. Gillebo i Øvre Vasrud.

Vanskeleg avgjersle

Det var nok ein stor og vanskeleg avgjersle å ta for denne familien å bryte opp i Brennum, og selje både gard og husdyr for å etablere seg på nytt i Amerika. Minstejenta Pauline var da

berre fem år gammel. Dei fleste søskena til Goro hadde utvandra tidlegare, så dei hadde nok mange kontaktar og god hjelp der borte til å etablere seg på nytt i Westby i staten Wisconsin, slik dei fleste slektningane hadde gjort tidlegare.

Goro og Erik bygde seg ein stor farm i Westby på om lag 80 Acres (om lag 320 mål), som fortsatt er i slekta etter dei. Goro budde sine siste leveår saman med yngsteddottera Pauline i Nord-Dakota, der ho døde i 1912, 14 år etter at mannen Erik døde. Goro er gravlagt ved Nordheim Cemetery i Nord-Dakota, der hennes gravstein fortsatt står.

Lisa Brendum, eit av barna til Goro og Erik, var 21 år da ho utvandra frå Brennum til Amerika. To år seinare vart ho gift med

Ole Gulbrandsen Leum, som hadde utvandra saman med familien sin frå Feiring alle-reie i 1856. Ole hadde da bygd seg opp ein stor farm i Westby, som dei hadde i mange år. Lisa døde i 1902, berre 51 år gammal. Lisa og Ole Leum hadde 5 barn, og det ble sonen Elmer f. 1884 som tok over farmen i Westby etter foreldra.

Elmer Leum gifta seg med Lenora Tømtengen, som tidlegare hadde utvandra frå Biri. Dei fekk 12 flotte barn, og dreiv den store farmen i Westby på ca. 440 mål (109 Acres) saman med fleire av barna.

I 1985-86 kom fleire av barna til Elmer og Lenora tilbake til Tretten for å oppsøke sine røter i Norge og Brennum, som bestemor

Lisa hadde reist i frå over 100 år tidlegare. Dei snakka fortsatt godt norsk, og det falt ein liten tåre da dei kom tilbake til vakre Brennum, og fekk sjå husa fortsatt stå der slik de var etterlatt av bestemor og oldeforeldre 112 år tidlegare. Vi har fortsatt hatt fleire Ameriksbesøk av slektningar med røter tilbake til Brennum.

Brennum på salg

Ole A. Gillebo hadde Brennum i omlag 30 år, og solgte da garden til John Johnsen Halstenstad. Johannes Halstenstad, som hadde tatt over Halstenstad etter far sin i 1912, selde Brennum i 1915 vidare til Edvard Hagen for kr. 6000. Men han tok att omlag 400 mål av skogen, som fortsatt er ein skogteig som høy-

Her er hele familien til Elmer og Lenora Leum fotografert i 1950-åra.

Det var store forhold på farmen i Amerika i forhold til slik det var i Brennum. Her driv son og barnebarn til Lisa Brendum med skuronn på farmen ho hadde i Westby. Sonen Elmer Leum på traktoren med sjølvbinder ca. 1933. Elmer og Otis Leum kjøyrer saman lo i store stablar som dei seinare skal treske på ute på farmen.

rer til Halstenstad. Da Edvard Hagen tok over Brennum hadde garden 170 mål skog, 22 mål dyrka mark og 66 mål udyrka innmark.

I et intervju med Kristian Pålrsrud i Dagningen på slutten av 1950-tallet seier Edvard Hagen:

- Garden min, Bjørnstadhagen, var alt for liten, så eg måtte arbeide borte en del. Men da eg fekk attåt Brennum hadde eg meir enn nok å gjera heime.

Det er med ei rar kjensle ein stig over dørstokken i den gamle tohøgda stugua. Det var nok harde tider her da ein huslyd på ein såpass

stor gard laut ta kuten over storhavet til Amerika. Dei såg vel ingen utveg til berging her, var det von, men tok att på vågen og risken, men med stor von og ei god tru på at det der over i Amerika skulle det bli betre vilkår.

I den eine kråa i et stort kjøkken er det ei brei seng, sikkert kanskje senga som stod att etter dei som for. Og eit stort stugubord av det gamle slaget – Og opp under taket ligg ein stor bjelke som det visst var i gamle stugur. Og på denne bjelken står bokstavane COB og årstalet 1821 (derfor veit vi at det var Christen Olsen Brendum som bygde stugua).

Og så er det ein diger peis i roa og kove og kammers. I andre høgda er det to rom, og eit ope dørhol høgt oppå veggen fortel at der var inngangen til andre høgda, men trappa som førde dit opp er borte.

Bra hus

- Det har ikkje budd folk her på 100 år nå, seier Edvard Hagen i intervjuet med Pålrsrud. Men likevel er huset i bra stand.

- Ja vi låg her med krøttera ein månads tid om hausten, for her var det overlag god hamn, og krøttera vart så feite og fine. Vi hadde det godt her med den store barneflokken vår. Her

Dei som utvandra frå Brennum dyrka høy på farmane sine i Amerika, og dreiv med mjølkeproduksjon. På bildet til venstre driv dei med «haying» i stort omfang. Dei dyrka også korn og tobakk.

hadde dei viotta å ta til smårollingane våre, og her levde dei godt. Rart å tenkje på i grunnen, - ei tid var det ikkje levelege vilkår her. Det var låk veg og såleis tungvint å koma til Brennum med kjøyrerredskap, slåmaskin, hesterive og kjerre, men avlinga laut eg da kjøyre heim på vinterføre.

Men etter at det vart bygd veg til Lassesætra, som går rett på oversida av Brennum, kan ein kjøyre heim avlinga med traktor, seier Hagen i intervjuet.

Forutan stugua er det eit nokså stort uthus med fjøs med åtte kubåsar og låve ovanpå. Og så stod det eit lite stabbur her, men det blei flytta heim til garden Bjørnstadhagen.

Den store stugua i Brennum har også vore

nytta til danselokale. Det er fortsatt fleire musdøler som hugsar Brennomsfestan. Ei tid var det budeiedans her, eller Brennumsballei det kalla det. Det var budeiene frå Lassesætra som heldt dans her utpå hausten. Men det er lenge sidan.

I dag er det Tore Hagen, oldebarnet åt Edvard som eig Brennum. Husa i Brennum med ei tomt rundt blei seld til ein familie frå Østfold i 1994 og er i dag ein feriestad.

Kilder:

Intervju som Kristian Pålssrud hadde med Edvard Hagen i

Dagningen rundt 1960

Nedskrevet slektsgranskning som Olav Skaug utførte på

1980-tallet

Informasjon frå og samtaler med Lisa Leum Thomas og Larry

Leum, slektingar etter dei som utvandra frå Brennum i 1873

Lisa Leum Thomas frå Minneapolis er oldebarn til Lisa Brendum. I mai 2016 søkte ho sine røter i Norge og besøkte da Brennum, barndomsheimen til oldemora si. Her i samtale med sin fem-menning Lars Skaug, som også har sine røter frå Brennum.

Norskamerikanerne som flyttet tilbake til hjembygda

■ ELDBJØRG GILLEBO

Blant noen gamle og gulnede avisutklipp fant min mor Ragnild Rognstad igjen et utklipp hun har tatt vare på i vel 50 år. Utklippet fra Gudbrandsdølen Lillehammer Tilskuer 24. november 1967 er et intervju med Ralf Halsten.

Ralf var min fars onkel. Vi kan huske dramatikken som rammet han og hans kone Clara da de kom på Norgesbesøk i 1967, og fikk den tragiske beskjeden om at deres hjem i utkanten av Chicago var ødelagt av en sykklon.

Paret bestemte seg etter dette å bosette seg på Tretten igjen etter henholdsvis omlag 44 og 30 år i Amerika. Av barneflokken på 13 fra Svea i Musdalsbaklia på Tretten, utvandret ni av søsknene til Amerika. Søsknene bevarer kontakten og de sterke familiebandene på begge sider av Atlanteren gjennom alle år. Vi gjengir her intervjuet med Ralf Halsten:

«Egentlig var det ikke meningen at Clara og Ralf Halsten skulle slå seg til i Norge da de i vår kom fra Chicago for å besøke heimbygda Tretten. Men dagen etter de kom til Norge fikk de telegram med den triste beskjed om at huset deres i utkanten av Chicago bokstavelig talt var tatt av en sykklon, så bare grunnmuren stod igjen. Alle eiendeler var dermed gått tapt. Etter dette var det de bestemte seg for å bygge hus på Tretten og ikke vende tilbake.

Vi har hørt at huset ble reist på rekordtid og ble helt imponert da vi nylig avla et besøk både for å se på huset hvorledes det var innrettet. Akkurat da var Clara på besøk på barndomsheimen Elstad i Musdal. Ralf drev og ordnet noen luftpiper i muren før vinteren satte inn for alvor, men kom og viste oss velvillig om i huset.

Huset er et Moelven-hus på 120 kvm i en etasje. Foruten kjøkken og spisestue er en stor stue på 36 kvm, ett gjesteværelse og to soverom, bad og klosett i hvert sitt rom. Veggene er holdt i lyse farger, golva er parkett. Alt er praktisk innredet med nesten overdådig skaprom. Ralf kan bekrefte at det ikke stod lenge på å få huset reist.

- Vi hadde grunnmuren ferdig på forhånd, forteller han. Selve huset ble reist på en dag. Men vi ville ha mønetak. Det heftet litt, men på seks dager stod det ferdig til innflytting, og eierne har intet å utsette og er fullt tilfreds med den nye heimen. Navnet Ralf kan høres litt egenartet ut etter norsk navnebruk. Men bestefaren på morsiden var engelsk, var arbeidsformann ved Norges første jernbane, Kristiania-Eidsvoll.

Ni søsken dro over

Familien Halsten er sikkert en av de norske familier som har vært best representert i USA. Da Ralf som nr.12 i en søskenflokk på 13 reiste over i 1923 sammen med brødrene Tideman og Sverre, var fem av søsknene reist forut.

Seinere kom broren Sigurd etter, så det ble i alt ni søsken der samtidig. Tre av brødrene gikk over i bakerfaget. Ralf var så vidt innom dette, men likte det bare så måtelig. I bortimot 40 år hadde han sitt virke ved Pul-

Avisutklippet som er utgangspunktet for denne historien.

Ralf og Clara Halsten etter hjemkomsten i 1967.

Imans jernbanevognfabrikk i Chicago. Firmaet hadde forresten fabrikker på mange steder. Fabrikken i Chicago beskjefteget en tid noe slikt som 25.000 mann. Nå er arbeidsstyrken skrumpet betydelig inn. Ved rasjonalisering og modernisering arbeider man så meget raskere. Forresten er det ikke lenger så stort behov for jernbanevogner etterat flyene har tatt over så mye av personbefordringen. Under krigen gikk produksjonen til krigsformål, som båter, fly og tanks. Ralf var heime på Tretten i 1936 og giftet seg med Clara Linn, som reiste etter i 1937.

400 hus totalskadet

Det er med et visst vemod Ralf Halsten forteller om tragedien da huset ble tatt av sykklonen. Om han selv ikke var til stede, er han godt informert om hva som foregikk. Han har fått tilsendt en mengde fotografier fra ulykkes-

traktene. Likeså har han flere nummer av Chicago Tribune som gir rystende skildringer av den triste hendelse. Rundt 400 ble totalskadet eller rett og slett blåst bort. Over 30 mennesker mistet livet, og en mengde fikk skader. En av dem som ble skadet var Ralfs bror, Tideman. Han hadde hus ved siden av Ralf. Gjennom radio fikk folk varsel om hvordan de skulle forholde seg. Tideman skulle ty ned i kjelleren, men rakk bare til trappa da huset ble tatt. Han pådro seg skader av flere slag. Fra et annet sted kunne broren Sigurd i fjernsynet se fra redningsarbeidet og dro kjensel på sin egen bror som ble gjort fri av ruinene og bragt til sykehus.

For oss som er ukjente med slike naturkatastrofer, er det vanskelig å fatte voldsomheten og omfanget. Men illustrasjonene kunne vise at store busser var helt ødelagt. Av murhus med innvendig stålkonstruksjon stod bare

Caroline og Hans Halsten som nygifte.

forvridde rester av stålribbene igjen. I en reportasje kunne fortelles at en personbil ble løftet til værs, kastet over en tre-etasjes skamfært skolebygning og falt ned på motsatt side.

Ralf Halsten, som nå er 67 år, har arbeidet så lenge ved Pullmanfirmaet at han oppnår topp-pensjon og tror at han og kona skal komme til å trives bra i den nye heimen med kort vei til kirke, ysteri og butikk. Bil har de med fra Amerika og kan lett besøke slekt og gamle kjente. Men det dølges ikke for at tankene ofte går tilbake til landet der vest, hvor de har tilbrakt så mange år.»

Familie og oppvekst

Alt har sin historie, og er nå historie. Ralf Halsten ble født 13.oktober 1900. Han var nest yngst i en søskenflokk på 13, og vokste opp på garden Halstenstadsvea i Musdalsbaklia, som foreldrene drev. Faren Hans ble født

29.09.1855. Han hadde en søster, Marit, født i 1858, gift Rustad, som flyttet til Kristiania i 1880. Deres foreldre var Johannes Larsen Krokfossen og Ane Hansdatter f. Nordrum.

I sin ungdom fikk Hans mulighet til å gå underoffiserskolen, og det var i den perioden han traff Caroline Elizabeth King født 23.05.1859, som han ble gift med.

Carolines familie var bosatt på Jessheim da Caroline og Hans ble kjent. Hennes far Charles King, som var engelsk, kom til Norge sammen med sin bror Ralph i forbindelse med byggingen av Norges første jernbane mellom Christiania og Eidsvoll. Hovedbanen. Brødrene hadde kompetanse på jernbaneutbygging både i England og i engelske kolonier før de kom til Norge. Charles giftet seg med Kristine Kristoffersen fra Gjerdrum og de fikk åtte barn. Da han var ferdig med sitt oppdrag for jernbanen, kjøpe familien fast eiendom og

Svea slik den var ved Caroline og Hans Halstens brukertid..

startet med gårdsbruk, landhandleri og bake-ri på Trøgstad/ Jessheim. Caroline ernærte seg som 16 åring med skreddersøm, ifølge Folketellingen fra 1875. Caroline Elizabeth og Hans giftet seg i Ullensaker 27.12.1878. Hun var da 19 år, og de bosatte seg på Svea der Hans allerede var gardbruker etter farens død i 1878.

Det kan tenkes det var en stor overgang for Caroline å komme til Svea, men hun var lett til sinns og med friskt mot tilpasset hun seg hverdagen med alle oppgavene som var på bruket med fjøsstell og innarbeid som var vanlig på den tiden.

Svigermoren Ane, som nylig var blitt enke, og hennes mor igjen, Kari, hadde føderåd på gården. Ane levde til 1910, og det er fortalt at Ane skal ha vært en snill kvinne. Hun bidro nok med hjelp og støtte for svigerdatteren, for i årene fra 1879 til 1902 fikk Caroline og Hans 13 barn. Med en såpass stor barneflokk kom nok Carolines kunnskap om søm godt med. En kunnskap og interesse som hun videreførte til døtrene. Som vanlig på den tiden måtte barna trå til og hjelpe til med det som skulle gjøres på gården, og med pass av yngre søsken.

Av de 13 barna til Caroline og Hans ble bare fire værende i Norge. De andre søsknene bosatte seg i Amerika. Caroline hadde fortalt sine barn om da hun som lita jente fulgte faren til England for å besøke familien der. Kanskje var hennes og bestefarens bakgrunn en medvirkende årsak til at så mange av barna så en mulighet ved å emigrere til Amerika?

Utvandringen til Amerika.

Drømmen om Amerika var nok ikke så fjern for Ralf da han drev med gardsarbeid i Musdal i ungdomsårene. Både tida og mulighetene som var her bidro til å gjøre tanken og drømmen realistisk. Fem av søsknene hadde

tidligere emigrert, og i 1923 utvandret han sammen med brødrene Tidemann og Sverre. Likevel var det en stor avgjørelse å bryte opp fra hjembygda og ta den lange reisen til nytt og ukjent land.

Målet var storbyen Chicago ved Michigansjøen i staten Illinois. Det var så fjernt og annerledes enn bygda de reiste fra. Men det var der deres tante Emma, morens søster som utvandret i 1885, hadde bosatt seg. Sammen med sin mann Peter Næss var de godt etablert i Chicago der de drev bakeri og hadde flere forretninger. Emma og Peters hjem ble en base og mellomstasjon for slektningene fra Norge slik at de fikk etablert seg og kom i arbeid. Det betydde mye å ha noen å komme til. De to eldste av søsknene Halsten, Anna og Karl, utvandret samme år som Ralf ble født, og to år før yngstemann så dagens lys. Først i Amerika ble de kjent med hverandre og de knyttet sterke bånd. Den første tiden i Amerika bodde de tre brødrene hos søsteren Anna, og arbeidet i bakeriet hos Næss. Etter hvert skaffet de seg arbeid ved Pullman jernbanevognfabrikk.

Jaktet på Capone

Emma og Peter Næss, som var godt etablerte da de tok imot slektningene fra Norge, og deres fem barn hadde alle fått mulighet til utdannelse i det nye landet. Døtrene som lærerinner, mens den yngste sønnen, Eliot Ness (1903-1957), hadde studert økonomi, ble etter hvert jurist og politietterforsker og en kjent mafiajeger i USA.

Han ledet etterforskningen og operasjonene under forbudstiden for å bekjempe mafialederen Al Capones illegale bryggerier og forsyningsruter, noe som førte til at Capone i 1932 ble tatt og dømt til 11 års fengsel. Dette er skildret i TV-serien «The Untouchables» og filmen «De ubestikkelige» fra 1987.

Ralf endret skrivemåten på navnet sitt til det mer «amerikanske» Ralph, og sammen med søsknene var han innstilt på å tilpasse seg livet «over there». Det betydde mye å komme i arbeid, lære språket, ta ansvar og forsørge seg selv. Søsknene ville ikke ligge noen til byrde. De var vant til å arbeide og var ikke redde for å ta i et tak. De var innstilt på å skape seg en økonomisk trygg tilværelse og få sitt eget sted å bo, og de bygde seg hus i Menard Avenue, Oak Lawn, en forstad i Chicago.

Ralf var tilbake i Norge igjen 1929-32, og i 1936. Han giftet seg da med Clara Severine Linn (født 1896) fra Elstad i Musdal, og hun reiste etter i 1937. Clara var søskenbarn med min bestefar Olav Rognstad, så familjene kjente hverandre godt. Clara og Ralf skapte sitt hjem i Oak Lawn. Broren Sverre som også bodde der, døde av sukkersyke i 1940. I nabohuset bodde broren Tideman og familien. Clara kom også i arbeid og hadde husposter. Hun lærte seg språket og tilpasset seg livet sammen med Ralf og familien.

Gjennom alle årene de ble værende i USA fikk de oppleve krevende tider, og de fikk med seg bedre tider i et land som var i stor endring. De fikk oppleve storbyen og et samfunn i vekst med den industrielle utviklingen, amerikansk kultur og utbygging av veier og økt biltrafikk. De fikk mulighet til å bli kjent med mangfoldet i et storslått land. Med sin bakgrunn fra et lite bygdesamfunn og med gardsarbeid gjorde de store landområdene med åkrer og gårdsdrift på prærien et stort inntrykk. De ble «amerikanske», men glemte ikke hvor de hadde kommet fra.

Halstensøsknene i USA

Anna (1879-1957). Utvandret i 1900. Hun ble gift med Arnt Vaslie som arbeidet ved Pullman Stender. De fikk en sønn.

Karl (1881-1954). Utvandret i 1900. Etter læretiden som baker hos sin onkel Peter Næss, startet Karl sammen med brødrene Harald og Trygve sitt eget bakeri, «Halstens Brothers». Ugift.

Harald (1883-1957). Utvandret i 1903. Konditorbaker. Drev bakeri sammen med brødrene Karl og Trygve. Ugift.

Clara (1887-1970). Utvandret i 1906 sammen med broren Trygve. Hun var i en periode syerske og hadde en periode huspost. Hun ble gift med Louis Wolstad Erikson som kom fra Isfjorden. Han var farmer. Først i Iowa, senere i Minnesota. De fikk fire barn. Datteren Lillian besøkte Norge flere ganger, og holdt god kontakt med morens familie.

Trygve (1888-1978). Utvandret i 1906 sammen med søsteren Clara. Han startet i bakerlære hos onkelen Peter Næss, og fortsatte som baker sammen med brødrene Karl og Harald. Etter noen år kjøpte han eget bakeri. Han ble gift med Anna Fodstad og de fikk tre barn.

Tideman (1896-1988). Utvandret i 1923. Han jobbet som skapsnekker hos Pullman, Chicago. Han giftet seg med Helga Tarud fra Gausdal, og de fikk ei datter.

Sverre (1898-1940). Utvandret 1923. Han arbeidet først i Næss bakeri og senere ved Pullman. Han bodde sammen med broren Ralf. Ugift.

Sigurd (1902-1983). Utvandret i 1925 sammen med Torger Rognstad, min bestefar Olavs bror. Den første tiden i USA arbeidet han som baker hos Peter Næss og hos broren Karl. En periode arbeidet han ved Pullman. Senere flyttet han til Wisconsin og ble farmer. Gift 1. gang med Myrtle, og 2. gang med Jenny.

Kontakten med familien i Norge.

Søsknene holdt god kontakt med familien i Norge. Det var stor stas da det kom Amerikabrev, og slik var det nok for de som mottok brev fra gamlelandet også. Brevvekslingen mellom søsknene gjorde at de kunne holde hverandre «oppdatert» om sine liv på begge sider av Atlanteren. Søsknene som ble boende i Norge var:

Helga (1890- 1974). Hun og mannen Asbjørn Skalleberg var bosatt i Canada noen år, men flyttet tilbake til Norge i 1920. De startet med gårdsdrift og etterhvert gartneri i Stokke i Vestfold. De fikk ti barn.

Kristine (1885- 1975) bodde på Jessheim der mannen Martin Furuseth startet slakteri. De fikk to barn.

Effie (1892- 1973), min bestemor, gift med Olav Rognstad, gardbruker på Øvre Rognstad i Øyer fikk seks barn.

Fritjof (1894- 1974), gift med Ingebjørg f. Musdalslien, ble gårdbruker på hjemgården Svea. De fikk sju barn.

Ferietur, tragedie og ny start

Clara og Ralf var begge pensjonister da de våren 1967 kom på ferie til Norge. Første besøk på turen var hos søsteren Kristine Furuseth på Jessheim, og det var der de fikk det triste telegrammet om at deres hjem var totalskadet av en sykklon. De fikk også beskjed om at broren Tideman, som bodde i nabohuset, var skadet. Ralf var kjent som en rolig og sindig mann, og det ble fortalt at han mottok den triste beskjeden med fatning og håndterte krisen rasjonelt.

Slik situasjonen var, bestemte de seg for å flytte tilbake Tretten. Her hadde de røttene og familien sin. Landet her og bygda hadde også endret seg på de årene de hadde bodd i Ame-

rika. De dro over igjen for å ordne opp i det praktiske etter sykklonen og det formelle som skulle til for å bosette seg i gamlelandet.

De flyttet så inn i den vesle gammelstua hos oss i Hovde. Huset hadde en enkel standard og det var ikke innlagt vann, men de fant seg godt til rette. Dette ga dem ro til å planlegge husbygging og ha sin egen base mens de besøkte familie og gjenopptok kontakten med gamle kjente. Vi ble godt kjente med Clara og Ralf i den tiden, og for oss ungene kjentes det nesten som vi hadde fått et ekstra sett med besteforeldre, og at de «alltid hadde vært der».

De var «amerikanere» da de kom til Norge i 1967 til det de hadde tenkt skulle være en feriereise i Norge. De hadde tatt med sin nyinnkjøpte bil som de hadde tenkt til formålet. En stor og flott Ford Galaxie. Rød i fargen og blank i lakken. Ralf som hadde vært en dyktig sjåfør i Chicagos gater, fikk nå utfordre kjørerkunsten etter smale og svingete bygdeveger. Veiene her hadde ikke samme standard som de var vant til i Amerika. Det var stor stas å få bli med de på bilturer. Bilen ga dem frihet og selvstendighet til å dra på turer og besøk.

Clara var ei flott og strålende dame med godt humør. Hun hadde tatt med seg en spennende garderobe fra Amerika, med fine kjoler, drakter og smykker som hun pyntet seg med. Det var spennende å høre henne fortelle og hun viste en stor interesse for oss barna.

Tomt på Tretten

Etter hvert fikk de kjøpt tomt fra Moe på Tretten, og de bestemte seg for en ferdighustype fra Moelven-hus. Det var mange skuelystne

på Tretten som møtte opp for å se de ferdige seksjonene som ble heist på plass da grunnmuren var ferdig. Huset var innflytningsklart på rekordtid.

En ny epoke startet i deres nye hjem «Klarabu» i Furumoen på Tretten. Der fant de seg godt til rette i sitt nye hjem. De fikk et stort nettverk og sosialt fellesskap med gamle kjente, eller nye de kom i kontakt med. De hadde en åpenhet og viste stor gjestfrihet, og hadde en oppriktig interesse for oss alle. De holdt god kontakt med familien både i Amerika og i Norge. Da familie fra Amerika kom på Norgesbesøk bodde de hos Clara og Ralf, og det ble holdt selskap for hele familien i Bådstø. På flaggdager kom både det norske og amerikanske flagget opp. De var norskamerikanere i hjerte og sinn.

Clara fikk hjerneslag og døde etter et kort sykeleie i 1979. Da Ralf ble igjen alene, betydde kontakten og tilhørigheten med familien og venner mye for han. I 1988 fikk han påvist kreft og døde etter et kort sykeleie. Mor og far var en god støtte for ham de siste årene, men de hadde også utviklet et godt og gjensidig vennskap med en kjær onkel etter hjemkomsten til Norge. Clara og Ralf fikk et langt og begivenhetsrikt liv sammen, der de fikk oppleve en spennende utvikling på begge sider av Atlanteren.

Kilder:
Kirkeboka for Tretten/ Digitalarkivet
Historien om Charles King, ved Bjørg Vikne Dælie 2014
Halstensleka, ved Gisle Bjerke
Muntlige og egne kilder

Clara og Ralf Halsten i unge år.

Den unge Thor Heyerdahl i Øyerfjellet

■ CHRISTEL RØNNING

I fjor sommer ble Heyerdahls bok om Kon-Tiki ekspedisjonen (1948) kåret av P2s lyttere som beste reiseskildring utgitt etter krigen. På Hornsjøen ligger ei hytte som omtales som Heyerdahl-hytta.

Har den noe med Thor Heyerdahl (1914-2002) å gjøre, spør en seg kanskje. Ja, det har den. Her, i området fra Hornsjøen og innover Øyerfjellet, fikk Thor Heyerdahl opplæring i villmarksliv, noe som skulle prege valg han seinere gjorde for livet sitt. Læremesteren var Ola Bjørneby (1900-1975), karen som overvintret noen år på Herberg-setra på Hynna.

- En ny eventyrverden åpenbarte seg for meg da vi hoppet på steinene over elveoset ved Hornsjøvannet og det bar over stokk og stein gjennom granskogen som lukket seg tett omkring oss på vei ned i Ols egen dal, erindrer Thor Heyerdahl i I Adams fotspor.

Møtet på Hornsjøen

Thor var 14 år da han og Ola møttes. Ola var 28. En sommerdag banket Ola på hyttedøra til Heyerdahl-familien, og viste fram den største fjellørreten de hadde sett. Thors førsteinntrykk av fremmedkaren var at han kom som en «Askeladd ut av trollskogen bak Hornsjøvatnet, kledd i en gammeldags og velbrukt jegerdrakt med ei skreppe på ryggen».

Ola var tydeligvis en likandes kar. Han ble invitert inn på en matbit av fru Alison, Thors mor, og så fikk hyttefolket høre de mest eventyrlige historier om dyr og opplevelser inne i fjellet. Det livet Ola levde med, var det som «danset og spilte, dag og natt», skriver Heyerdahl i erindringen. En munter kar og god forteller var han tydeligvis også. Fortellingene fengte unggutten, interessert i dyreliv som

han allerede var, med sitt eget lille Dyrenes museum i hjembyen Larvik.

Heyerdahl mistenker moren for at hun på forhånd kjente til fremmedkaren. Begge foreldrene ønsket at sønnen skulle bli mer robust enn han var, samt møte nye og andre miljø. Thor vokste opp i et velstående hjem, og han beskriver seg selv som heller elendig når det kom til fysiske prestasjoner i oppveksten. Foreldrene prøvde å få til endring, og litt om senn kom han på gli. Med somrene i Øyerfjellet sammen med Ola Bjørneby, ble han mer og mer interessert i å holde seg i form.

Thor Heyerdahl med fangst. Bildet er fra boka «I Adams fotspor».

- Hornsjø ble mitt andre hjem, skriver Heyerdahl. Han likte seg i setergrenda, og det må mor Alison også ha gjort. Etter å ha leid seg og familien inn på Nermo seterhotell ei tid, fikk hun leie ei rød malt, ny tømmerhytte like nedenfor eldhuset på Nermøløkka. John Nermo den gang, lånte henne hytta med disse ordene: «Her kan du bo, hvis du vil, og her kan du holde til så lenge du ønsker.» Dette er hytta som seinere har blitt omtalt som Heyerdahl-hytta.

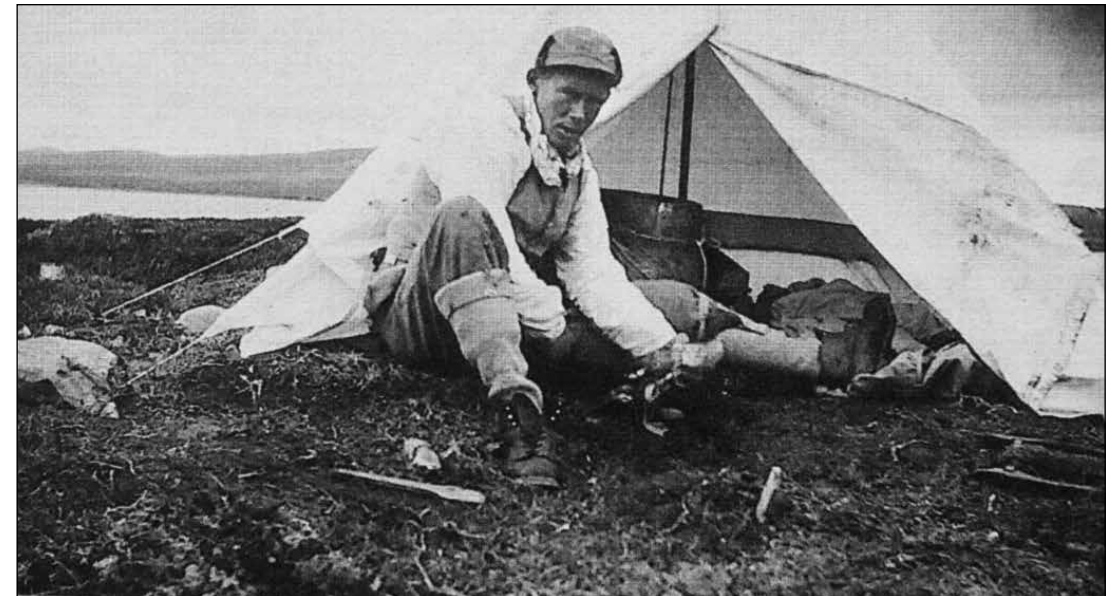
Villmarksliv i Øyerfjellet

Somrene på Hornsjøen ble begynnelsen til et langt vennskap mellom den unge Thor og Ola. «De sommerferiene jeg fikk oppleve med Ola lærte meg mye som ble en del av meg selv, men kanskje mest at jeg er en del av naturen.»

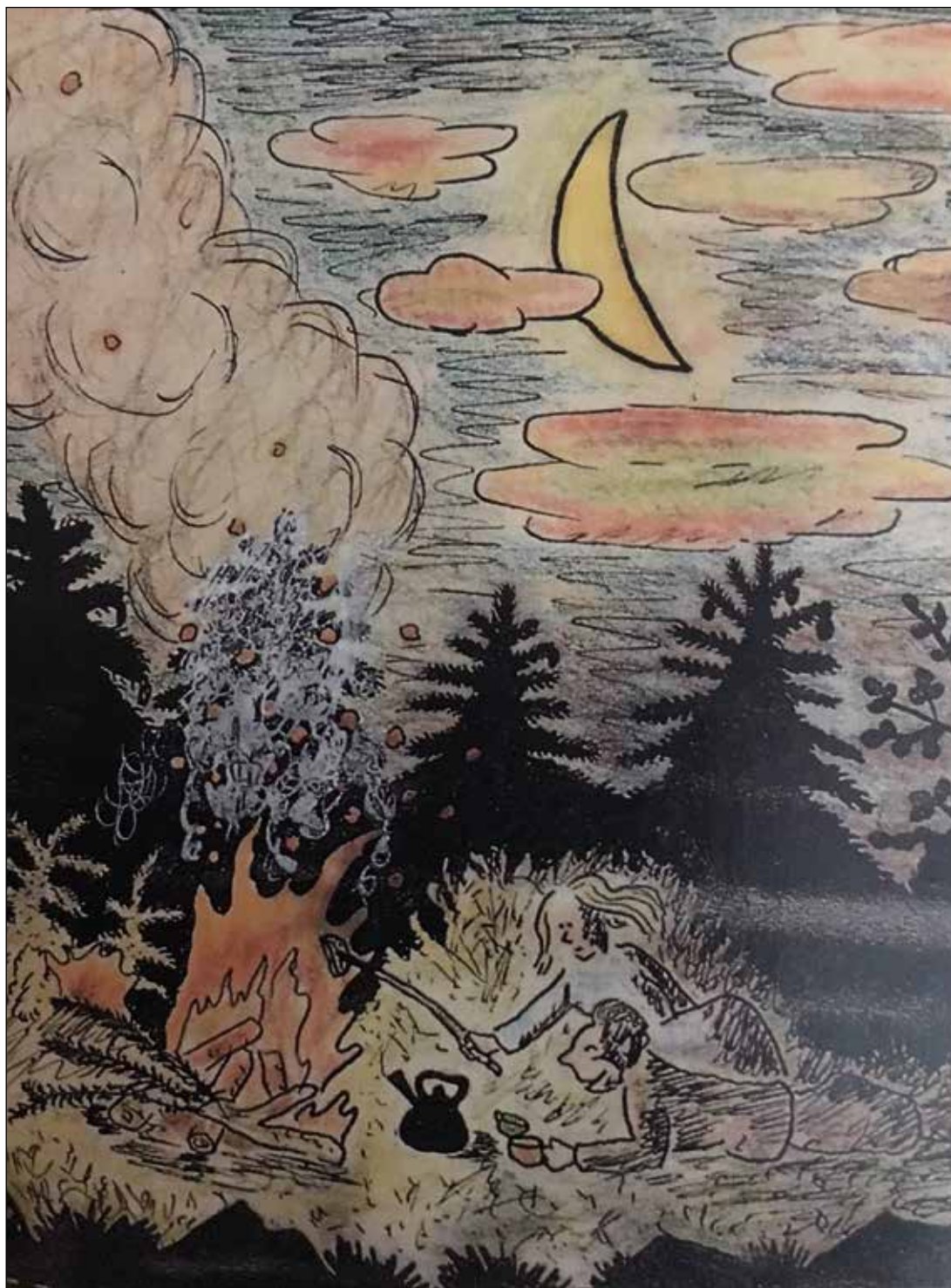
Tidlig fikk Thor en mistanke om at vi måtte vokte oss for ikke å skade oss selv ved å skade naturen. Ols enkle og naturnære måte å leve på må ha funnet gjenklang i han. Horn-

sjøen ble i ungdomsårene et sted for frihet hvor barndomsdrømmene kunne leves ut. Det ble spenning og aktivitet, et riktig Tarzan og Robinson Crusoe-liv. Ola tok unggutten med seg på jakt- og fangstturer langt innover fjellet. De overnattet ute i lyngen, eller lot seg omslutte av greinene under trær de kom forbi.

Men, «ingenting er som å ligge på ryggen under åpen himmel på den åpne vidda, og ha hele det stjernesådde universet over seg hver gang man våkner og gløtter med øynene,» skriver Thor og forteller videre at Ola levde med ett bein på hver side av loven ved å fiske og jakte – mest mulig i henhold til regelverket. Populær i bygda som han var, nådde lovens lange arm sjelden inn i Åstdalen. Men, Thor og Ola speidet med ørneblikk og vokter seg vel, for det hendte de så kikkertlinsene til fiskepolitiet mellom kratt og kjerr. Da ble det gjerne både strabasøst og spennende å komme seg vel tilbake til sauebua på Hynna der Ola holdt til.

Ola Bjørneby. Bildet er fra boka «I Adams fotspor».

På Hornsjø i juli 1936. Tegningen er fra Liv og Thor Heyerdahls dagbok.

Læremesteren, Ola

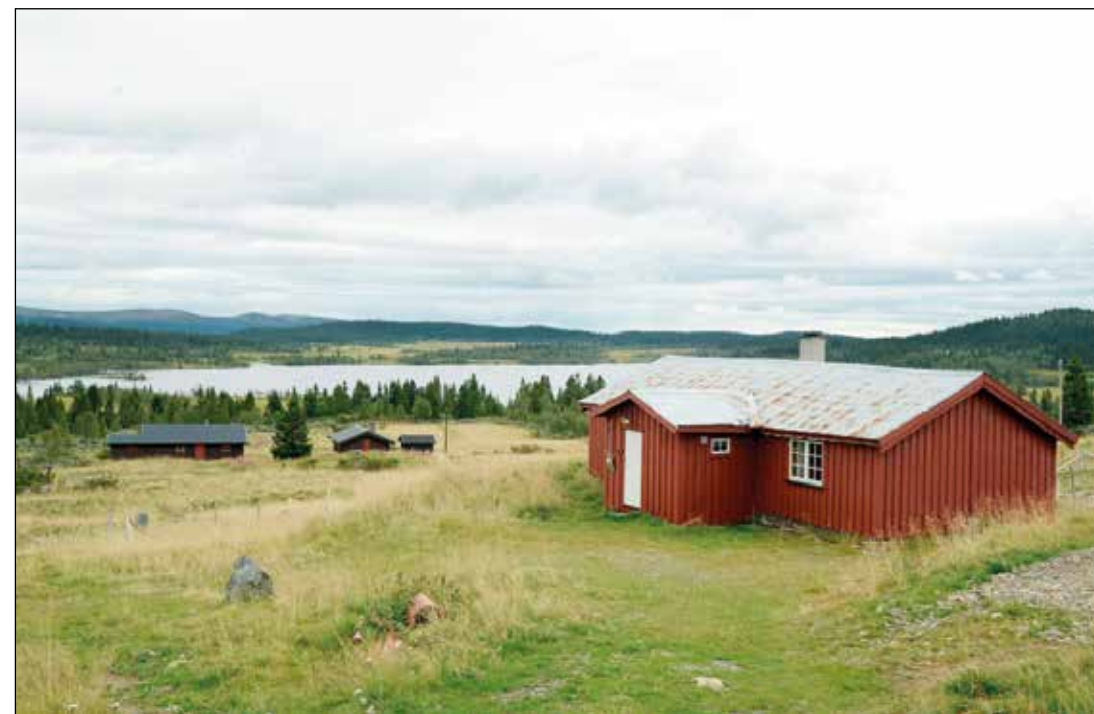
Ola Midelfart Bjørneby var en kultivert villmarksmann som mor Alison nok visste at hun trygt kunne slippe sønnen ut i marka med. Han kom med familien fra Østfold til Lillehammer i depresjonsårene rundt 1925, skriver Per Rusten i I Gamle fotefar. Familiebedriften, det tradisjonsrike sagbruket, Bjørneby Bruk, hadde lidd store tap etter at det brant. Det var ei tid det var vanskelig å finne arbeid, og mange emigrerte. Ola og broren, Eilif, valgte Åstdalen i stedet for Canada, og fikk låne Herberg-setra mot noen gjenytelser. Fiske, jakt og fangst ble levevegen. Beina var framkomstmiddelet da de bar bøkene sine fra Lyngen øst i Øyerfjellet og til hotellene i Lillehammer, der de solgte fangsten.

Thor besto «svenneprøven i villmarken med Ola Bjørneby». Barndomsvennen, Jaco-

by, skriver at Thor som gymnasiast for alvor begynte å sammenligne Bjørnebys villmarksliv med livet i det moderne bysamfunnet, og begynte å snakke om å vende tilbake til naturen. «Det hendte at han pekte mot fabrikkene i øst, der skorsteiner om få og små timer på nytt ville spy ut giftig røyk og damp; der arbeiderne gikk inn i elektrisk lys om morgenen, og slapp ut igjen, trette og alvorlige. Han sammenlignet disse mennene med Ola Bjørneby, fjellvargen som levde og lo og struttet av kraft». Jacoby fortsetter: «Siden har han ofte sagt at lærdommen han fikk av Bjørneby, var noe av det viktigste i hele hans oppdragelse».

«Tilbake til naturen»

«Hva tror du om å vende tilbake til naturen?» var spørsmålet han stilte Liv, medrussen, som han giftet seg med i 1936. Bryllupsreisen gikk

Familien leide hytta på Nermostetra ved Hornsjøen i Øyerfjellet. (Foto: Asmund Hanslien).

til Fatuhiva med et vitenskapelig oppdrag i bagasjen. Reiseforberedelsene ble gjort på Hornsjøen. Her prøvde de å leve mest mulig primitivt. De sov ute, levde i og av naturen, gikk barbeint og skulle herde seg. De hadde planer om å flytte ut fra sivilisasjonen for godt, hun 20 og han 22, men kom tilbake etter ett år. Sivilisasjonen hadde innhentet øyene i Stillehavet også. Men, året på Fatuhiva ble opptakten til et utrolig livsløp. Her kom Thor og Liv på sporet etter et folk som hadde bebodd øyene før polynesierne kom.

Tilbake til ungdommens trakter

Etter krigen satte Thor Heyerdahl seg for alvor fore å finne svaret på gåten de hadde funnet spor etter, folket med denne mystiske guden og høvdingen, Tiki. Hvem var han? Hvor kom de fra, han og hans menn? Kom de med havstrømmene fra øst? Ekteparet Heyerdahl hadde nå kjøpt seg hytte ovenfor Lillehammer, og de hadde fått sønnen, Thor jr. De innreide hytta som helårsbolig og «bak stod granskogen tett inntil den tynnet ut med einerbusker og lyng på vei til blomsterengene på høyfjellet ved Hornsjø.» Her, på gamle trakter, tok Heyerdahl opp studiearbeidet som skulle legge grunnlaget for en ny ekspedisjon, Kon Tiki-ekspedisjonen i 1947. For å bevise muligheten for at befolkning kunne ha skjedd fra øst, seilte han med mannskapet sitt på en balsaflåte fra Sør-Amerika til Polynesia. Året

etter utga han boka Kon Tiki-ekspedisjonen, som for ett år siden ble kåret til beste reise-skildring av P2s lyttere.

I den unge Thors fotspor

Fortellingen om Thor og det dype inntrykket Olas liv etterlatte hos unggutten, fascinerer mange av oss. Kontrasten mellom det nære og fjerne likeså; hvordan inspirasjon fra en villmarksmann i ei setergrend og et dalføre i innlandet, skulle følge Thor Heyerdahl ut på fantastiske reiser over store verdenshav, over uendelige havdyp og under store stjernehimlinger.

Det er lett å kjenne igjen Thors egne beskrivelser av etappen fra Hornsjø til Hynna, der han selv så ofte gikk for å møte Ola. For den som vil gå turen, er det bare å legge i veg. Godt DNT-merket veifølge har du. Å ta turen, være ute i elementene, er helt i Heyerdahls ånd. Som ung student supplerte han mer enn gjerne mikroskopet på lesesalen med kikkert og fjellsko, naturvant som han hadde blitt etter turene med Ola Bjørneby, læreremesteren fra Øyerfjellet.

Kilder:
Thor Heyerdahl, I Adams fotspor, En erindringsreise (Stenersen 1998)
Arnold Jacoby, Møte med Thor Heyerdahl (Gyldendal 1984)
Arvid Møller, Nermo, Fra gardstun til moderne turistanlegg (Kom 2014)
Per Rusten, «Bjørnebykaran på Hynna» I gamle fotefar (2004)

Tur i Thor Heyerdahls fotspor

■ CHRISTEL RØNNING

Fortellingen om Thor og Ola i Øyerfjellet fengsler. Selv om Thor Heyerdahl selv ofte trekker fram den store betydningen turene med Ola Bjørneby hadde for han i ungdomsårene, er denne fortellingen mindre kjent. Når fortellingen attpåtil er en del av vårt eget nærrområde, blir oppmerksomheten stor.

Heyerdahl forbinder vi med kontinenter, kulturer og oseaner langt borte, men så viser det seg at han har tråkket råkene innover Øyerfjellet mer enn mange av oss. I alle fall etappen fra Hornsjøen til Hynna.

En søndag i slutten av august gikk et hundretalls personer denne strekningen i Thor Heyerdahls fotspor. Når han som gammel mann erindringsfulle ungdomsårene, er det imponerende å oppleve hvor tett han fremdeles er på detaljene i naturen i fjellområdene her.

John Nermo og Thor jr. forteller om Thor og Heyerdahlshytta (Alle foto: Christel Rønning).

Det er lett å kjenne seg igjen, det blir som å gå Heyerdahls erindringer. Han skriver om seterløkka på Hornsjøen med sine rødmalte, lave tømmerhus, byfolket som i feriene blandet seg med livet ellers i setergrenda.

Levende fortelling

Denne søndagen i august er det John Nermo som står på trammen i det rødmalte eldhuset på seterløkka. Han forteller levende om Nermo seterhotell, Heyerdahl-hytta like nedenfor

Tore Bjørnsgaard forteller om naturen og folk som for her.

og bakgrunnen for turismen på Hornsjøen. Vi forstår hvorfor dette ble et reisemål for mor Alison og familien. *Thor jr. Heyerdahl* står ved siden av, forteller med humor og kraft om sin far, og blir en eksistensiell forlengelse av senior. Utsikten for oss som hører på er den samme som den unge Thor så, «ferne snau-fjellvidder som bølger seg langs horisonten, et stort og fiskerikt fjellvann og mellom det og oss forkrøblede fjellgraner som skapt til å kle seg ut som lakenhvite spøkelser når sneen falt.» Og på nabosetra driver Anne og Asbjørn Lie fortsatt tradisjonell seterdrift med turisme som nærmeste nabo.

Deretter går vi videre, «hopper på steinene ved elveoset ved Hornsjøvannet», ser vid-

dene innover fjellet der den unge Thor gikk sine «seiersmarsjer», og når vi ser avstandene som ble tilbakelagt til fots, undrer vi oss ikke over at det «sved i baken som av piske-slag for hvert skritt». *Tore Bjørnsgaard* forteller oss om faunaen, om viddene. Han forteller oss gjennom «trollskogen som slutter seg om oss», om stiene som snor seg på kryss og tvers, om nedlagte seterbruk, om andre folk som gikk her, feider og forsoninger opp gjennom årene. Innimellom stubber og mosekledte steiner stikker de rødmalte T-ene fram der de må. Uten DNTs merking, hadde man fort blitt vrangsnudd i lia ned mot Hynna. Ola og Thor måtte kjenne tråkkene godt. Det gjør også *Erik Hanssveen*, stimerkeren,

som forteller om utvidelsen av stinettet i alle retninger ut fra Hornsjøen, også den nye forbindelsen østover mot Hedmarkssida.

På råket til Hynna

Da den unge Thor gikk råket til Hynna, gikk han nok i all slags vær, som vi, denne dagen. Turen startet med hagl, det ble regn, driv og skyet, for så, når Herberg-setra dukket opp i det fjerne, sprakk skyene og sola tok fram igjen en tidlig høstfarget natur. Røyken steg opp fra eldhuset på Herberg-setra, et syn sikkert Thor selv en gang hadde sett, glad for å være framme, som vi. Den gang var det Ola som hadde tent grua, for oss var det *familien Herberg* som tok imot med kaffe, kaffe til alle oss hundre.

Fargerike turgåere samlet seg på seterløkka og hørte Johs. Herberg fortelle om seterlivet slik det en gang var, og litt om den noe underlige historien om hvorfor ringsokninger setrer i Øyerfjellet. Mens vi satt der, med hele den veldige naturen rundt oss, avsluttet Thor jr. med å fortelle om hvordan et kjent navn kan nå fram med viktige budskap, som da hans far kontaktet FN's generalsekretær om forurensing av verdenshavene. Henvendelsen ble tatt til følge i rapporter, kongresser og nedfelt i konvensjoner. Og for meg, som prøvde å binde sammen denne turen, ble viktigheten av å verne denne veldige naturen rundt oss, som Thor sr. selv formidler til etterleken i «Grønn var jorden den syvende dag», ei krystallklar henstilling.

Herbergsetra i dag

I Thors fotspor over elveoset der Hynna går ut fra Hornsjøen

Ola Bjørnebys døtre Anne, Sidsel og Eli på Hynna.

Thor jr forteller om farens arbeid mot forurensing av verdenshavene.

Tretten - ei lita bygd med alpine skispor

■ ROLV TORE, BERIT, EGIL OG STEINAR KOEN

Alpin skisport er i dag en av Norges største idrettsgrener internasjonalt. Slik har det ikke alltid vært. Alpint hadde i mange år urettmessig ord på seg for å være en «rikmannssport». Vi håper å kunne nyansere dette inntrykket litt. Vi vil fortelle historien om utviklingen fra skispor nedover de bratteste jordene, til arrangering av -, og lokal deltakelse i landsrenn i alpint for gutter og jenter på Tretten. Men ikke minst, prøve å synliggjøre all den frivillige dugnadsinnsatsen som lå bak.

På Tretten var det nok noen ungdommer som så med stor interesse på hva Ruud-gutta foretok seg både i inn- og utland på 1930 og 1940- tallet. Brødrene mestret både hoppski og alpine disipliner på en måte som vakte stor oppsikt i hele det europeiske skimiljøet, og selvfølgelig ble de store helter her hjemme.

Juul Vasrud var kanskje den første alpinisten på Tretten. Han lærte seg å kjøre på ski på Austlid, og da var eventyret i gang. Det er lett å tenke seg at Tormod Pålrsrud, Juul Vasrud, Bjørn Toft Eriksen, Knut Olav Melleberg og flere med dem var påvirket av sin generasjons skihelter når de tok skiene på nakken og

Artikkelforfatterne i nokså ung alder. Fire søsken Koen fra venstre Rolv Tore, Berit, Egil og Steinar. (Foto: Torbjørn Koen).

Tormod Pålstrud i full fart i løypa på Skei.

et ideal, og han var den første som fungerte som trener og rådgiver for den oppvoksende entusiastskaren. Tormod var også administratoren og organiserte påmelding til renn i starten.

Tidlig ute

Tretten var tidlig ute med å arrangere skirenn. Det første registrerte skirenn var i Fonstadbakken i 1903. Det var riktignok hopprenn, men det sier litt om aktiviteten og interessen i bygda. Dette var faktisk flere år før idrettslaget ble stiftet. Det første alpine skirenn som ble avviklet av trettinger ble arrangert på Landgårdsjordet på siste halvdel av 1950-tallet. Der deltok flere av Lillehammers, den gang alpine «storheter», som Svein Bye, Christen B. Bjørnsgård, Berit Stuve og Per Chr. Harild-

gikk oppover bygda for å kjøre på ski ned jordene fra Simengård, Brekken, Landgårdsjordet og sikkert flere av jordene på Tretten.

Tormod Pålstrud var vel den mest ivrige av gjengen i starten. Han stod for de yngre som

Fra venstre Egil Koen, Knut Kjørstad, Håvard Bjørgemoen og Stein Ingvald Vasrud på skirenn. (Foto: Eldar Kjørstad).

stad. Det er nærliggende å tro at Tormod Pålstrud og Einar Bjørnstadjordet hadde minst en finger med i spillet for å få rennet til Tretten, og Tretten Idrettslag stod som arrangør.

Det var ikke noe å si på kreativiteten til ungdommen, Erling Nustad forteller at han overtok sin mors gamle turski, som ble påsatt stålkantene på Rustad skifabrikk på Fåberg. Dermed taklet han faste løyper bedre med en gang. Erling forteller også at han, Egil og Steinar Rognstad, Knut Melleberg og noen ganger Ulf Petter Szacinski brukte drosjesjåfør Alfred Stalsberg, til å kjøre seg opp til Simengård/Prestgarden. Da kjørte hardhausene «off-piste» ned Brekkajordet- Landgårdsjordet- Fossum om Fosli, med mål ved kirka. Dette var lenge før noen her visste hva «off-piste» var. Drosja kostet totalt fem kroner turen. Dette ble nok sett på som «dokumentert latskap», men faktisk kostet ikke turen den gangen mere enn en tur i heisen på Skeikampen.

Større bakke

Dette inspirerte nok mange av ungdommene på Tretten. Det ble etter hvert flere som ville kjøre på ski, og det ble behov for en bakke der alle kunne stå på ski sammen. Tormod

Arne Grøstad klar til start i Fossumslia. Arne Skjellhaugen er starter og tidtaker. Bilde er fra et klubbbrenn i 1987. (Foto: Steinar Koen)

Pålstrud, Knut Olav Melleberg og Juul Vasrud kjørte en god del på Mæhlumsjordet, og behovet for en større bakke dukket etter hvert opp.

Hva som førte til at valget falt på jordet til Øvre Stalsberg, midt mellom Nerbu og Lund, vet vi ikke sikkert. En av tankene som har slått

Solveggen i Lund. Fra venstre Rolv Tore Koen, Per Øverlien, Steinar Koen, Mette Melleberg, Tormod Pålstrud, Torbjørn Nordgård, Svein Fossheim, Vigdis eller Elin Ødegård, Iver Reistad, Steinar Rognstad, Ole Kristian Fonstad, Erling Nustad og Mari Botterud. (Foto: Knut Melleberg.)

Fosssumslia ca. 1980.

Foran fra venstre: Hildegunn Fonstad, Mari Strangstad, Andre Formo, Jo Morten Rindal. 2. rekke: Rolf Stalengen, Jan Petter Stalengen, Hilde Lie (??), Alfred Bakken, Geir Morten Flatemo, Rikhart Bakken, Knut Erik Bakken, Bakerst: Åsmund Sandvik, Østen Tande, Morten Overvik, Lars Strangstad, Erland Sandvik, Ole Magne Ormseth. (Foto: Knut Melleberg.)

Berit Koen i fint driv.

som den også har blitt kalt, ble et viktig møtepunkt og «alpinungdommen» på Tretten hadde fått seg egen slalåmbakke. Med løypetrase, litt organisert aktivitet og noen ivrige voksne, var alpinidretten på Tretten på tur opp og fram. Vi som vokste opp i Lund var nok heller ikke uberørt av den aktiviteten som tiltok og etter hvert ble skikjøring og skiglede viktig for oss alle sammen.

Flomlys

Som i all aktivitet vi ungene engasjerte oss i, ble også mor og far fasinert av den gleden vi hadde på ski. Siden vi bodde i Lund var bakken rett utenfor døra og det ble etter hvert mange timer på ski. Far, Torbjørn Koen, ble helt naturlig en

oss er at høyspentlinja opp til Stalsberg var relativt nyanlagt og traseen krevde derfor ikke så mye rydding. Det gikk praktisk talt an å kjøre sammenhengende fra Stalsbergkrysset og ned til Solberg-jordet nord for Holmen. De tre ivrige, forannevnte skientusiastene, gikk på og rensket traseen for småbjørk og «tenning» og slalåmbakken tok form.

«Lunds-bakken» eller «Holmen-løypa»

Alfred Bakken i Fosssumslia.

Egil Koen i fint driv.

Blid alpinist: Thomas Skjellhaugen. (Foto: Steinar Koen).

del av støtteapparatet som var nødvendig for å holde bakken oppe, og for å legge forholdene til rette slik at det skulle være best mulig for alle skiløperne. I 1966 skulle lysene på perrongen på Tretten stasjon byttes ut. Far jobbet på stasjonen og var da så heldig at han fikk overta de gamle lampene som ble tatt ned.

Med god hjelp fra linjemontørene Oddmund Øvergård og Arne Blomberg ved Moksa kraftstasjon, i tillegg til de faste ildsjelene, ble det reist stolper som de fikk overta fra NSB og fra Moksa kraftstasjon. Vinteren 1967 kunne alpinistene fra Tretten kjøre på ski i en bakke på litt over 300 meter med flomlys fra 11 lamper. I tillegg er det veldig hyggelig å nevne at

Lars Strangstad (til venstre) og Steinar Koen i bakken.

Knut Melleberg på sommerskisamling på Strynefjellet.

Moksa kraftstasjon holdt gratis strøm til flomlyset. Det var stor stas når vi kunne vri om bryteren og hele bakken «badet» i lys.

Stor jobb

Det var en formidabel jobb som ble utført, vinter etter vinter. Bakken måtte prepareres. Tråkkemaskin hadde vi ikke, så det var bare å gå på så snart den første sikre snøen hadde lagt seg. Bakken ble fottråkka først. Enkelte ganger måtte dette gjentas flere ganger. Det måtte være en skikkelig såle i snøen så det ikke skulle bryte gjennom i svingene når sola stod på i bakken. Til å begynne med var det selvfølgelig ikke noen heis. Da var det viktig å være nøye med oppstillingen når vi skulle trække opp igjen på ski, slik at størst mulig bredde av bakken ble tråkka for hver tur. Det var aldri snakk om å kjøre i traseen før alt var tråkka og sålen hadde festa seg.

Det var ei aktiv tid, med mange dyktige alpinister i Lillehammer regionen, og i nord-dalen. Kringsjø, Vingar, Brøttum, Søre Ål og Tretten var klubbnavn som «herjet» på resultatlistene utover på 1960- og 70-tallet. Samholdet både i klubben og klubbene mellom var veldig bra, og etter hvert ble det et godt trenings-samarbeide.

Nasjonalt og internasjonalt nivå

Treningsrenn ble avviklet hver onsdagskveld, vekselvis i Ulveløypa på Brøttum, Bergebakken i Lillehammer og i «Lunds-bakken» på Tretten. Dette samarbeidet både pushet og inspirerte. Det ble mange veldig gode utøvere helt opp på nasjonalt nivå, de aller beste også på internasjonalt nivå!

16.april 1966 skulle sesongens siste treningsrenn avholdes på Tretten. Det begynte å

dukke fram noen barflekker her og der, og det var veldig spennende om føret skulle holde. Da foreslo far at vi skulle salte. Det ble innkjøpt flere sekker klorkalsium på innkjøpslaget. Hele bakken ble saltet, og rennet ble avviklet under optimale forhold etter datidens målestokk. Sesongen ble alltid avsluttet med felles «ski-sekse» for alle klubbene på Lillehammer. Der ble sesongens beste sammenlagtresultater premiært. Men det viktigste lå alltid i bunnen, arven som var med fra den spede starten, selve skigleden.

Det kunne nok ofte være krevende å være «nærmeste støtteapparat» og bo «midt i bakken» den tiden aktiviteten var størst. Det ble jo arrangert treningsrenn, klubbrenn, kretsrenn, områderenn og landsrenn i «Lunds-bakken» gjennom mange år.

Det kunne være opp mot 120 påmeldte

løpere på enkelte renn, så slitasjen på løypa var stor. Naturlig nok så falt en stor del av jobben på far. Det var alltid mange gode hjelpere, men med fire aktive unger i huset og slalåmbakken rett ved, ble det mye jobb i bakken på far.

Vi klarer ikke å huske hvilket årstall, men en vinter som det skulle avvikles et større renn, kom det utrolig mye snø siste uka før rennet. Det var kaldt og det var ikke mulig å klargjøre bakken med tilgjengelig mannskap. Da kom far på den geniale ideen å kontakte Forsvaret på Jørstadmoen hvor han la fram problemet. Det resulterte i at det stilte frivillige soldater to kvelder siste uka for å bein-trække den løse nysnøen, og bakken ble klar til rennavviklingen. I tillegg til jobbinga i bakken var det også flere av klubbens løpere som representerte i renn over nær sagt hele landet. Siden familien vår ikke hadde bil den første

tida, var det ofte litt av en jobb å låne bil for å kjøre, eller organisere transport slik at løperne kom dit de skulle, og vel hjem igjen.

Base i Lund

Ett annet viktig moment i historien er at den gangen fantes ikke fasiliteter som for eksempel varmebu eller sanitæranlegg. Hjemmet i Lund ble derfor både rennsekretariat, dugnadskontor, varmebu og «venteværelse» for mange av foreldrene som kjørte unger på trening og renn. Husets eneste tilgjengelige toalett lå i andre etasje.

Mor, Randi Koen hadde full kontroll i hjemmet. Det var alltid kaffe eller varm buljong å få for de som var kalde og slitne, og det er nesten så lukta av nystekte boller sitter i veggene fortsatt. Når en i tillegg tenker på at vannet frøs nesten hver eneste vinter og far henta vann fra Rinheim i 25 liters «smør-

Sesongavslutning for treningskarusellen i 1966. Det var et aktivt alpinmiljø på Tretten den tida og renn ble arrangert på omgang mellom Vingar, Brøttum, Kringsjø og Tretten.

Bak fra venstre: Dagfinn Rognstad, Andreas Lund, Per Åge Bye, Rolv Tore Koen, Stein Erik Bye, Jon Erik Bjørnstad, Sigfrid Smestad, Eli Lindstad og Berit Koen.

Foran fra venstre: Egil Koen, Tore Lindholm, Tord Einar Smestad, ukjent, Erik Ellefsen, Karl Erik Lund, Anne Ellefsen og Ingrid Smestad. (Foto: Torbjørn Koen.)

Fornøyde skiløpere stiller opp for fotografen. Fra venstre Rolv Tore Koen, Jon Erik Bjørnstad og Tord Einar Smestad. (Foto: Torbjørn Koen)

farge-kanner» fra Felleskjerninga, er det etter vår tids målestokk nesten utenkelig at det gikk an. Men det gjorde det, og det var aldri en sur mine, eller ytring om at dette var slitsomt.

Etter alle større arrangement måtte det til med kost og spade for å måke ut igjen snø og grus fra gangen. Som en liten kuriositet kan vi også nevne at mor sydde røde og blå portflagg. Disse ble vasket og strøket etter hvert renn, lagt pent sammen og lå klare til neste gangs bruk. Det kan kanskje være vanskelig å forestille seg hvordan dette var for de som ikke har opplevd det.

Mari Botterud beskriver det veldig godt ved å fortelle at det var stor stas å være med som en del av det gode miljøet. Mari var en av mange jenter som deltok, ikke bare på treninger og renn, men som trakkemannskap, på sekretariats-arbeid, på ski i bakken og bidrog til det fantastiske miljøet vi hadde.

Det må også sies at for de familiene som hadde unger og ungdommer med, var det kostbart. Sett i forhold til dagens inntektsnivå, var utstyret mye dyrere den gangen enn det er nå. Utstyr gikk i arv og ble benyttet til det var helt utslitt. Etter sengetid kunne vi høre foreldrene våre drøfte hvordan de skulle klare å finansiere nye ski eller sko de gangene det var nødvendig.

Prepareringen av utstyret foregikk i stor grad på kjøkkenet, med både sliping av stålkanter og innsmelting av voks. Før voksing av ski vaska mor golvne godt, slik at voksen som ble sikla av skiene kunne samles opp og brukes neste gang. Dette ble gjort fordi skismurningen også den gangen var veldig kostbar. Samtidig som far og vi preparerte skiutstyr, holdt mor på med bollebakst. Det var «preparering» til innsats på alle hold. Så var det ny runde med gulvask etter at skiene og bollene var ferdige.

Heisen på plass

Etter at lysene kom på plass i 1967 gikk det ei stund til neste «store revolusjon» skjedde i bakken. Steinar Rognstad kjøpte en liten heis som ble satt opp etter å ha stått en vinter på Stavshaugsjordet på øversiden av Øygarden Pensjonat. Heistrase ble ryddet og heisen kom på plass i bakken først på 1970-tallet. Det var en svært enkel heis, som bestod av et lite stativ til motoren, selve bensinmotoren, ei bunntrinse til wiren og wiren. Motoren var festet på en slags bæremeis. Denne bar vi opp på ryggen og satte den opp på stativet som ble bardunert fast. Så drog vi ut heiswiren, stramma opp med bunntrinsa som også ble bardunert fast nede, og vips så hadde vi heis.

For å kjøre med heisen hadde vi noen små aluminiums-klemmer som vi hekta fast på wiren. Denne ble stramma med kroppsvekta, slik at klemma satt fast på wiren. Etter en lang treningskveld i bakken var vi nesten like slitne i armene som vi var i beina. Men vi hadde heis!

Samme type heis som etter hvert kom på plass i Lundsbakken

Ny bakke

«Lunds-bakken» ble etter hvert i minste laget. Alt har sin ende, så også små slalåmbakker. Tiden var moden for en litt romsligere og bedre bakke. Valget falt etter hvert på Fossumslia,

rett sør for gården Fossum. Da er vi faktisk tilbake i en av nedfartene til de første «alpinpionerene» fra tidlig på 1950 tallet. Når et anlegg og en aktivitet skal flyttes, er en av de største utfordringene å få med seg det beste fra

Funksjonarliste områderenn slalåm søndag 15/1 - 67.

Rennleder: Reidar Hauglund
 Rennsekretærer: Steinar Rognstad, Erling Aamot.
 Kasserer: Erling Aamot
 Speaker: Aage Szacinski
 Tidtagersjef: Reidar Hauglund
 Tidtagere: Einar Høistad, Jon Skrövseth, Geir Korlund, Kjell Gjermstad

Tavletjeneste: Mari Botterud
 Starter: Trygve Bjørgemoen, Gunnar Moe.
 Løypesjef: {
 Portvaktssjef: { Tormod Pålstrud
 Portvakter: Sigm. Hongshagen, Harald Lövseth, Eiliv Rognstad, Ole Frydenlund, Steinar Frydenlund, Liv Kjørstad, Knut Mosveen, Knut Aamot, Åge Solbakken, Ingrid Fonstad, Terje Skriver, Knut Botterud, Johan Frydenlund, Gunvor Mosveen, Jorun Sandbakken.
 Billettør: Tretten Røde Kors Hjelpekorps.
 Førstehjelp: Tretten Røde Kors Hjelpekorps' walkie talkie
 Samband: v/rennleder, startere og løypesjef.

De fleste ting under rennet gikk stort sett bra, men det er enkelte ting å merke seg for eventuelle senere renn:

Portvaktstjenesten må bli bedre. Portvaktene må være pålitelige og passe sin jobb under hele rennet, samt føre skikkelige skjema med løpernummer og omgang for diskede løpere og føre sine navn på skjemaene. Portvaktene bør absolutt kontaktes på forhånd og settes inn i sine gjøremål, så de vet når- og hvorfor en løper skal diskas.

Ved så stor deltagelse må vi ha en mann til å sjekke opp eventuelle diskede løpere i 1. omgang, som kan kuttes ut i 2. omgang.

Det må føres nøye kontroll med innleverte nummer for løpere som trekker seg fra 2. omgang, eller som er blitt disket og ikke kjøre 2. omgang av den grunn.

Speakertjenesten: Tiden for hver løper må snarest opplyses i høytaleren. Ved avslutningen av hver klasse må oppgis den ~~uoffisielle~~ rekkefølge. Til dette må speaker ha en dyktig medhjelper som kan holde ham ajour hele tiden. Han må skrive opp en liste med rekkefølge etterhvert. Dette gjelder både 1. omgang og særlig 2. omgang.

Sambandet: Ved bruk av Walkie Talkie må disse ikke slås av, så det ~~ikke~~ oppstår unødige forsinkelser av den grunn. Dessuten tar det seg meget dårlig ut at man må stå å skrike ut i høytaleren om at man ikke har forbindelse medlom start og innkomst. Dette spesielt når vi vet at vi hadde utstyr for en ypperlig kontakt hele tiden.

Tilslutt vil tavletjenesten bli nevnt: Den var helt utmerket, tavle, skrift og alt var helt flott.

Oppsummering av områderennet i slalåm 15. januar 1967.

TRETEN IDRETTSLAG

innbyr til

LANDSRENN I SLALÅM for jenter og gutter

på Tretten, søndag den 11. februar 1968.

KLASSEINDELING:

Jenter og gutter klasse under 11 år, 11 år, 12 år, 13 år og 14 år.

INNMELDING:

Innmelding, vedlagt startkontingent kr. 4,00 pr. deltager, sendes Torbjørn Koen, Tretten, innen mandag 5. februar. Etteranmeldelser og anmeldelser uten startkontingent vil ikke bli godttatt.

En forbeholder seg rett til å redusere deltagerantallet og en ber derfor lagene rangere sine løpere. Oppmann bes oppgi telefonnummer.

Løpernummer hentes lagvis i bakken innen kl. 11,30. Start kl. 12,00.

LEGEKORT:

Lagene er ansvarlig for at løperne har gyldig legekort.

PREMIUTDELING:

Premieutdelingen vil foregå umiddelbart etter rennet.

LØYPAS BELIGGENHET:

Slalåmløypa er ved Holmen gård, ca. 1 km syd for Tretten sentrum, like ved E 6.

VELKOMMEN TIL TRETTEEN:

Tretten, 20. januar 1968.

Med vennlig hilsen
TRETTEEN IDRETTSLAG
Skigruppa

Tretten Idrettslag inviterte til landsrenn for jenter og gutter 11. februar 1968.

det gamle og koble det sammen med det nye. Det som ofte kan være vanskelig er å klare å ta med miljøet og samholdet.

Da alpinaktivitetene flyttet fra «Lunds-bakken» og opp i Fossumslia var vi veldig heldige. Mange av ildsjelene som hadde lagt ned tid og innsats tidligere var de samme som var pådrivere i Fossumslia. I tillegg kom nye dyktige folk som hadde unger som ville stå på ski.

En ny epoke startet, og Fossumslia ble offisielt åpnet 9. mars 1980 av daværende ordfører Einar Moe, på ski. Hele anlegget var kalkulert til omlag 200 000 kroner. Trekker vi fra egeninnsatsen fra 30 frivillige ildsjeler og mottatte tippemidler, endte sluttregninga på rundt 70 000 kroner.

Det første skirenn i Fossumslia, kretsrenn for gutter og jenter, ble arrangert i mars 1980. Det var nedlagt utallig med frivillige timer også i Fossumslia. Og det var utrolig mange som lærte seg til å sette pris på alpint de årene anlegget var i drift. Det er også veldig moro å tenke på at mange av de gamle ildsjelene fortsatt var like ivrige og aktive. I tillegg så dukket nye entusiaster opp i bakken for å sørge for at ungene hadde en trygg og god plass for skikjøring og sosialt samvær.

Det var en fast og svært stabil arrangørstab i alpingruppa. Det ble arrangert treningsrenn, klubbrenn, kretsrenn og områderenn i bakken. Også i Fossumslia vokste det fram løpere som hevdet seg godt i kretsen og en løper strakk seg helt opp på nasjonalt nivå, nemlig Jan Erik Fosheim. Etter hvert kom så OL anlegget i Hafjell og tiden for Fossumslia som alpinanlegg var over.

Vi skal ikke framheve noen spesielt her, men det er verdt å merke seg navnet til Knut Olav Melleberg. Han har vært med aktivt hele veien fra starten. Etter at Fossumslia åpna, flytta Knut og Mette til Oslo. Fortsatt var de en del av miljøet og det er vel ingen som har tall på hvor mange som fikk hjelp til å skaffe seg godt og rimelig skiutstyr gjennom Knut og Oslo Sportslager. Vi er ganske sikre på at Knut fortsatt humrer litt i skjegget når han tenker på en god «langsving på ytre skjær».

Nok en gang, skiglede – gjennom mange år.

Kilder:

Knut Olav Melleberg
Erling Nustad
Steinar Rognstad
Randi Koen
Rolv Tore, Berit, Egil og Steinar Koen
Magne Strangstad
Svein Fosheim
Torstein Pålstrud

Benbrudd for to på Skeikampen

Slalåmløpernes treningsleir på Skeikampen som tok til i går, fikk en svært kjedelig åpning idet to av deltagerne brakk benet allerede på sin første tur ned løypa. Nå er jo dette hva man alltid må være forberedt på i denne sporten, men like trist er det jo hver gang det hender, og det lot seg ikke nekte at det la en demper på stemningen en stund.

De to uheldige var Bjørn Mæhlum, Tretten, og Per Riddervold, Lillehammer. Det står bra til med dem begge.

Ellers ble dagen benyttet til tråkking, instruksjon i svingteknikk og fri kjøring. Først i dag kommer staurene i bakken for storslalåm i første omgang, og man vil forsiktig «lukte» på den utforstrekningen som er preparert til side for løypa.

Treningsleiren på Skeikampen fikk en ubeldig start med to beinbrudd. (Gudbrandsdølen 28.12.1964).

Berit Koen, Tretten norgesmester i slalåm

Den 12 år gamle Berit Koen fra Tretten ble uoffisiell norgesmester i slalåm i sin klasse under Hovedlandsrennet på Voss lørdag. — Tretten-jenta kjørte meget godt i begge omganger, og ble dagens nest beste uansett klasse. Det var et høyt fortjent og populært mesterskap hun fikk, og aldri har vi sett henne satse og kjøre slik. Berit Koen var 4/10 sekund foran toeren i klassen, Ragnhild Dokka fra Gjøvik.

Men det var også andre løpere fra vårt distrikt som gjorde en ypperlig innsats. Stein Erik Bye, Kringsjå la beslag på en meget hederlig 8. plass i 12-års klassen. Man skal være oppmerksom på at denne klassen er meget jevn og hard, og unge Stein Erik kan

såmen være fornøyd med sin innsats.

I 13-års klassen ble Trettens Erik Viken nr. 14 og Tore Fonstad, Tretten nr. 16.

14-års klassen var meget jevn og sterk, og etter første omgang lå våre fire Kringsjågutter meget godt an. Like bra gikk det ikke i andre omgang, men likevel ble det meget pene plasseringer. Tore Lindholm ble nr. 5, Tord Einar Smestad nr. 8, Jon Erik Bye nr. 9 og Per Bjørnstad nr. 10. Etter første omgang lå tre av dem blant de fem beste, men det er langtfra dårlig å få fire gutter blant de ti beste heller.

På grunn av storm og snøføyke ble gårdsdagens oppgjør i storslalåm avlyst.

R. B.

Områdemesterskap med 75 deltakere på Tretten

Tretten idrettslag står søndag som arrangør for områdemesterskapet i slalåm for klassene 12—13 år og 14 år. Omkring 75 løpere er påmeldt til stevnet. Det er deltakere fra hele området, det vil si Gudbrandsdal, Vest-Oppland og Hedemark. Alle kretsene starter med sine beste løpere. — Kringsjå har som vanlig den største «gjeng» med 27 løpere. Av disse finner man mange meget gode kjørere, blant andre Andreas Lund, Tord Einar Smestad, Jon Erik Bjørnstad og Tore Lindholm.

Lillehammer stiller med blant andre Stein Hjelseth og Geir Hagtun, mens Søre Al har en gutt som Magne Fjærtroft. Tretten har sin egen Rolf Tore Koen som har store vinningsjanser på hjemmebane.

Tormod Pålstrud i Tretten idrettslag opplyser til Dagningen at løypa som skal benyttes er ca. 400 meter lang etter at den ble forlenget 100 meter sist høst. Den vil få ca. 45 porter, og vil kreve god teknikk. På grunn av den store hellingen vil den også gi løperne stor fart.

Flere av dalens løpere har i dette rennet sjansen til å sikre seg en plass til landsrennet i Trondheim, og derfor kan vi vente absolutt full innsats og hard kniving om tetplassene på Tretten.

distriktet. Snøhetta er også representert i junior. Ialt er det påmeldt 59 langrennsløpere.

Hopprenn søndag

Hopprennet avvikles i Nermebakken søndag, og her blir det også flere kjente navn med. — Bortsett fra de som stiller i NM, er alle distriktets beste med. Særlig sterke er juniorklassene. Ståle Aurtande stiller opp i kombinert hvor det forøvrig er få deltakere denne gangen.

Fine løyper

Langrennsløypa er fem kilometer lang og skal av senior og eldre junior gås tre ganger. Yngre junior går ti km, altså to runder. Løypa er lagt i variert og fint terreng og innbyr til fin fart. Øyerbygda vil på bakgrunn av dette få en fin skihelg, og de dyktige arrangørene vil sikkert sørge for et fint arrangement såvel av langrennet som hopprennet.

Terje.

lad Ryen

Faukstad skulle være kjent for... Men det finnes også andre...

Omtale av områderennet (Gudbrandsdølen 4.2.1966).

Berit Koen ble Norgesmester på Voss (Dagningen 18.3.1968).

Ragnhild Dokka og Svein Erik Bye suverene i TRETTENS slalåmrenn

Det var Tretten Idrettslag som stod som arrangør for landsrennet for jenter og gutter som ble holdt i slalåmbakken ved Holmen i går.

Været var fint med sol fra en skyfri himmel, og forholdene lå fint til rette med velpreparerte løyper. Det var påmeldt i alt 121 løpere, fra Oppdal i nord og til Bærum i sør. Største tropp hadde Kringsjå Idrettslag, noe resultatlistene forteller om. Det startet imidlertid 107 løpere fordelt på 10 klasser. Trettens gode slalåmløper Rolf Tore Koen var dagens løypelegger, og han hadde gjort en god jobb. Løypa ble svært så løst i øvre del etter som rennet ble avvikiert og man fant det fornuftig å flytte løypa noe i dens øvre del etter første omgang.

Det ble prestert mye god kjøring i alle klasser, og skal vi framheve noen må det bli Ragnhild Dokka fra Gjøvik som kjørte

beherstket og elegant i begge omgangene. Hun vant sin klasse suverent. Berit Koen fra Tretten måtte igjen bite i gresset for Gjøvikjenta, og hun kom inn på annenplass, vel åtte sekunder etter. Herman Schonhovd fra Gjøvik som vant det landsrenn Kringsjå Idrettslag arrangerte i Bergobakken for en stund siden, måtte i går se seg slått av Jon Sylliasen fra Kringsjå, og Sylliasens klubbkamerat Stein Erik Bye hadde også en god dag og vant sin klasse klart. Søstrene fra Lismarka, Turid og Bente Barli har gått inn for slalåmsporten med stor glød og de kunne reise hjem fra Tretten med hver sin førstepremie.

Tretten Idrettslag var flinke arrangører, og de hadde lagt forholdene godt til rette for de mange løperne, og speakeren Age Szacinsky holdt det fåtallige publikum godt underrettet om løpere, tider, og plasseringer.

Pedar.

Resultater kort løype:
Jenter under 11 år:

1. Turid Barli, Brøttum 64,0.
2. Astrid Steine, Kringsjå IL 66,8.
3. Astrid Thoreid, Brumunddal 100,1.

Jenter 11 år:

1. Marit Nordstoga, Trysilguten 67,2.
2. Eli Rudland, Brøttum 79,3.

Gutter under 11 år:

1. Dag Sylliasen, Kringsjå 62,2.
2. Morten Stulen, Oppdal 63,9.
3. Thor Hagelund, Tretten 64,5.
4. Espen Trøen, Kringsjå 65,8.
5. Ole M. Graaberg, Dombås 68,9.
6. Tom Kristiansen, Gjøvik 69,9.

Gutter 11 år:

1. Halvor Høystad, Kringsjå 58,0.
2. Harald Moen, Dombås 60,8.
3. Bjørn O. Nerhagen, Trysilguten 63,3.
4. Finn Halvorsen, do. 70,6.
5. Bjørn Bergseng, Brøttum 73,1.

Lang løype jenter 12 år:

1. Bente Barli, Brøttum 88,1.
2. Liv Galåsen, Trysilguten 89,3.
3. Anne Trolvik, Hamar 97,2.
4. Karl Hansen, Brøttum 97,7.

Jenter 13 år:

1. Ragnhild Dokka, Gjøvik 74,8.
2. Berit Koen, Tretten 82,0.
3. Bodil Pedersen Brumunddal 82,7.
4. Karl Nysveen, do. 82,9.
5. Karin Møhlum, Brøttum 84,4.

Jenter 14 år:

1. Turid Bakstad, Kvam 80,5.
2. Sigfrid Smestad, Kringsjå 90,8.

Gutter 12 år:

1. John Sylliasen, Kringsjå 73,7.
2. Herman Schonhovd, Gjøvik 75,1.
3. Trond Johansen, Kringsjå 78,4.
4. Anton Trøen, do. 86,4.
5. Lars Høyby, Kringsjå 86,9.
6. Helge Svein Haug, Brøttum 87,8.
7. Ola Neby, Trysilguten 89,5.

Gutter 13 år:

1. Stein Erik Bye, Kringsjå 68,4.
2. Morten Sørum, Dombås 75,8.
3. Ragnar Sæther, Kringsjå IL 79,6.
4. Ola Walberg, Gjøvik 85,4.
5. Per Kr. Graaberg, Dombås 85,5.

Gutter 14 år:

1. Stein Fjeld, Lom 69,9.
2. Erik Bilben, Nes 72,5.
3. Erik Viken, Tretten 73,0.
3. Steinar Sulheim, Dombås 73,0.
5. Tore Fonstad, Tretten 73,9.

Glade klassevinnere. Fra v. Dag Sullheim, Lom, Bente Barli, Brøttum, Turid Barli, Brøttum og Jon Sylliasen, Kringsjå.

Resultater fra engelsk fotball

FA-CUP. KVARTFINALE:
Mansfield—Leicester 0—1

1. DIVISION:	
Coventry—Sheffield W	3—0
Liverpool—Arsenal utsatt	
Manch. U.—Manch. C	0—1
Newcastle—Burnley	1—0
Nottingham F.—West Ham	0—1
Southampton—Sunderland	1—0
Stoke—Leeds	1—5
Tottenham—Everton	1—1
West Bromw.—Chelsea	0—3

2. DIVISION:	
Birmingham—Crystal P	0—1
Blackburn—Hull	1—1
Blackpool—Derby	2—3
Charlton—Carlisle	1—1
Fulham—Aston Villa	1—1
Huddersfield—Preston	1—1
Middlesborough—Portm.	1—0
Oxford—Millwall	1—0
Sheffield U.—Bristol C	2—1

Norge-Mexico i Oslo 8. mai

Göran Claesson forbi Thomassen på adelskalenderen

Strömstad 9/3 (NTB/TT) Göran Claesson satte tre nye svenske rekorder og passerte Magne Thomassen på Adelskalenderen da Sverige i helgen besejret den russiske Sovjetrepublik klart i skøyteandskamp. Herrelandskampen endte 121,5 mot 98,5 poeng i svensk favør, mens gjestene som ventet vant damelandskampen med 26 mot 14 p. Sammenlagt seiret Sverige med 135 mot 124,5 poeng.

Hasse Børjes åpnet med å presse sin egen svenske rekord ned i 39,5 på 500 meter. Tre svensker gikk under 40 blank, mest bemerkelsesverdig var Göran Claessons prestasjon 39,9. Det er en rekordforbedring på tre tiendedeler og samtidig tangering av

Pokalvinnerne er kåret i treningsrenn i slalåm

La det være sagt med en gang, at pokalvinnerne i treningsrennserien i slalåm heter Anne Ellefsen, Birgit Freng, Tore Lindholm og Kristian Bjørstad. Det var som ventet hard kamp om denne siste pokalen, og det slo til. Enda etter at rennet på Tretten i går var ferdig, måtte det finregning til for å fastslå at Kristian Bjørstad med sine seler i går var 65/100 poeng foran Jan Jørstad, som igjen var 20/100 poeng foran Ørnulf Lindstad.

Rennet på Tretten ble kanskje det beste vi har hatt i vinter. Løypa var preparert med asfement og holdt glimrende. Den ble kjørt av alle klasser, noe som gir anledning til interessante sammenligninger mellom de yngste og senioren. Her må vi slå fast at løypa skilte godt til å være så kort, og det skyldtes at den var meget godt stuiket av Rolf Tore Koen, assistert av sin far, primus motor Torbjørn Koen. Første halvdel av løypa var av internasjonal klasse.

Av de 40 løperne vil vi i dag fremheve to 11-åringere: Berit Koen og Halvor Høystad. Berit var best av alle jentene og bare 6/10 sekund bak beste dame!

De beste ble:

- Jenter 11 år: 1) Berit Koen, Tretten 99,9, 2) Karin Møhlum, Brøttum 117,3, 12 år: Lisbet Sandin, Kringsjå 136,4, 13 år: Ase Fostervold, Kringsjå 138,5, 14 år: Hanne Mette Svæet, Kringsjå 127,7.

- Gutter under 11 år: 1) Halvor Høystad, Kringsjå 96,8, 2) Jon Sylliasen, Kringsjå 110,7, 3) Anton Trøen, Kringsjå 114,5, 11 år: Stein Erik Bye, Kringsjå 96,7, 12 år: Erik Viken, Tretten 97,1, 13 år: 1) Tord Einar Smestad, Kringsjå 75,8, 2) Helge Aamot, Tretten 85,4, 3) Rolf Tore Koen, Tretten 88,1, 4) Per Bjørnstad, Kringsjå 88,9, 14 år: 1) Jon Pedersen, Kringsjå 92,2, 2) Dagfinn Rogstad, Tretten 94,4.

Damer klasse C: Randi Søtherstuen, Brøttum 99,3.

Herrer klasse A og B: 1) Kristian Bjørstad, Kringsjå 69,3, 2) Ørnulf Lindstad, Kringsjå 70,2, 3) Jan Jørstad, Kringsjå 71,4. Klasse C: 1) Øivind

Ellefsen, Kringsjå 79,2, 2) Andreas Lund, Kringsjå 85,1, 3) Erik Lien, Brøttum 88,7.

Kritikken mot I

Innbydinga til kretsmeesterskapet i stafett for jenter og gutter vart postlagt den 22. februar. I terminlista er det lagsregister, og eg såg etter dette da eg skreiv adressa på konvokuttane. Etterpå rekna og breva for å vera sikker. Dessutan har vi kvitteringa for kjøp av frimerker å visa til.

Fristen var sett til den 6. mars, og i innbydinga stod det mellom anna: «Etteranmeldelse

Norske hoppere til den nordiske hoppuken uttatt

OSLO (NTB) Til den første nordiske hoppuken, som innledes med renn i Rovaniemi i Finland annen påskedag, har Norges Skiforbund tatt ut disse deltakerne: Lars Grini, Lyn, Bent Tomtum, Vardal, Jo Inge Bjørnby, Våler, Odd Hammernes, Askar, og Harald Gimse, Byåsen S.K.

Hoppuken fortsetter med renn i Ørnsköldsvik to dager senere og blir avsluttet i Skulbakken søndag 2. april.

Stort forfall til fem-mila

MO I RANA (NTB) Forfallet til fem-mila i NM er temmelig stort. Det er foreløpig på det rene at Reidar Hjerme, Lorn Skjemstad, Jo Eggen og Odd Martinsen ikke stiller opp, og i tillegg har Gjermund Eggen sagt fra at han ikke vil delta.

Kampen om mesterskapet på maratondistansen vil derfor etter alt å dømme stå mellom Ole Ellefsæter, Harald Grønningen og Johs. Harviken.

Kong Olav vil overvære rennene og kommer til NM-byen lørdag.

12-åringene best i treningsrenn på Tretten lørdag

Tretten idrettslag hadde et fint arrangert treningsrenn i slalåm lørdag. Etterpå var alle deltakere og arrangørfunksjonærer invitert til hyggelig samvær hos familien Koen. Dette rennet lørdag var trolig siste i Gudbrandsdalen i år.

Tore Lindholm, Kringsjå, fra 12-års klassen var bestemann, mens hans jevnaldrende konkurrent Tore Koen fra Tretten begyner å få godt tak på det hele og ble nr. 2. Tredje best i rennet var også en 12-åring, Jon Erik Bjørnstad fra Kringsjå. Tidene for de tre var 57,3, 59,4 og 59,5.

De øvrige klassevinnere: Under 11 år jenter: Berit Koen, Tretten 85,0. Kl. 11 år: Sigfrid Smestad, Kringsjå 99,3. Kl. 13 år: Anne Ellefsen, Kringsjå 73,4. Kl. 14 år: Ingrid Smestad, Kringsjå.

Blant guttene var 6-åringen Egil Koen, Tretten, av dem som man la merke til. I ene omgangen kjørte han på 35,4. Men i annen omgang var han uheldig, så sammenlagttiden ble 97,3. Kl. 8 år: Per Age Bye, Kringsjå 145,1. Kl. under 11 år: Stein Erik Bye, Kringsjå 69,6. Kl. 13 år: Jon Pedersen, Kringsjå 64,6. Kl. 14 år: Andreas Lund, Kringsjå 61,3.

Årets siste treningsrenn på Tretten der Tore Lindholm ble bestemann. (Gudbrandsdølen 19.4.1966)

Ragnhild Dokka, Gjøvik, mot klasesefer.

Omtale av landsrennet for jenter og gutter som ble arrangert på Tretten (Dagningen 10.3.1969).

Farvel til lensmannskontoret

■ TERJE LISØDEGÅRD

*14. desember i 2017 ble dørene på lensmannskontoret låst for godt.
Den siste politimannen i Øyer ble Sverre Sparby Løken.*

- Det er vemodig. Jeg har følt meg som lensmannsdrøng for bygda vår. Det er vemodig å skru ned politiskiltet ved inngangsdøra. Jeg tenker mye på hva bygdefolket nå skal gjøre når de vil ha kontakt med politiet. Plutselig har de ikke noe kontor å gå til og spørre om råd i nær sagt alle typer saker, sa Løken den dagen han stengte kontoret.

Da var det 30 år siden han kom til lensmannskontoret i Øyer etter at han hadde vært ansatt i Ringebu, Fron og Vadsø.

- På lensmannskontoret kan bygdefolk

spørre om det meste. Den kontakten vil jeg savne, la han til.

Trist dag

Liv Røssum Iversen har vært fast kontoransatt i nær 30 år. Også hun syntes det var en trist dag.

- Det er skikkelig rart at det var nødvendig å legge ned dette kontoret. Reformen påvirker oss sterkt, sier Sparby Løken.

Kanskje er det litt lettere å snakke om lensmannsbetjentens fortid som skihopper. Han

var en av Øyers beste i barneårene. Kretsmeester som 15-åring og nummer tre i område-mesterskapet i kombinert som 13-åring. Det var den tida Øyer markerte seg i hoppbakken. Nå er også alle hoppbakkene i Øyer nedlagt.

441 år

Det er 441 år siden dansken Mads Wendelboe ble sendt til Øyer for å bli bygdas første lensmann.

Senere har Jevne hatt en betydelig rolle i Øyers lensmannshistorie i 163 år fra 1710. Hele fem lensmenn kom fra Jevne, alle med fornavn Johannes eller Erik. Far og sønn fulgte etter hverandre i alle disse årene. I tingstua

på garden hadde de kontor og det var også arrest på gården i alle år. Nå er denne bygningen på Maihaugen.

Fortsatt er det sikkert mange øyværingar som husker Ingvar Huuse som var lensmann fra 1931 og hele 40 år framover.

I senere år kom nye lensmenn. Blant dem Asgeir Moen, Terje Krogstad, Per Leif Rusten, Bjørn Bergundhaugen og som den siste, Per Harald Jørgensen.

Sverre Sparby Løken har opplevd dem alle.

- Jeg har hatt mange saker og fått mange innspill i løpet av alle disse årene og ikke minst har jeg hatt mange gode kolleger, sier han.

Lensmenn i Øyer

■ PER LEIF RUSTEN

Per Leif Rusten var tidligere lensmann i Øyer. Han har laget denne oversikten over tidligere lensmenn, basert på opplysninger i Bygdebok for Øyer, bind IV, kirkebøker, folketellinger, «Norges lensmenn 1933, 1967, 1980 og 1996» og «Våre lensmenn» av Arnet Olafsen, utgitt 1930.

I bygdebok for Øyer bind IV har Tor Ile skrevet om lensmannstellet i Øyer fra Mads Wendelbo som er nevnt i 1576 og 1580, og fram til og med Johannes Eriksen Jevne som avsluttet den lange rekken av Jevne-lensmenn

i 1873. Opplysningene om lensmennene fram til og med Johannes Eriksen Jevne er hentet fra bygdeboka og supplert med innhentede opplysninger fra kirkebøker og folketellinger.

WENDELBO, Mads. Ukjent bakgrunn men antas å være av dansk slekt. Han er nevnt i 1576 og 1580. Var muligens lensmann fram til ca. 1620.

SKJØNSBERG, Oluf. Lensmann. Nevnt i 1625, men ellers ingen ytterligere opplysninger.

BØ, Frans. Få opplysninger fra hans lensmannstid, men er nevnt i 1634. Blant slektsforskere strides om Frans Bø sitt opphav.

OFIGSTAD, Audun. Få opplysninger, men nevnt i 1645.

For siste gang under politiskiltet på Øyer lensmannskontor: Sverre Sparby Løken og Liv Røssum Iversen.

HONG, Oluf. Var lensmann i 4 - 5 år, nevnt i 1650.

BØ, Samuel Frantsen født 1616 – død 1676. Trulig sønn Frans Bø, men dette er ikke helt sikkert ifølge flere slektsforskere. Han er nevnt som lensmann i 1652 og 1665 og 1666.

BØ, Frans Samuelsen født 1649 – begravd 12/5-1697. Få opplysninger.

TANDE, Ole Mogensen født 1644 – begravd 23/8-1705. Lensmann fram til 1705. Få opplysninger.

KLEVA (TANDE), Samuel Olsen født 1679 – begravd 9/1-1761. Lensmann 1705 til 1710. Gift 6/12-1708 med Beret Olsdatter Glømme født 1679.

JEVNE (MOSHUS), Johannes Trondsen døpt 2/7-1676 og død 12/6-1760. Han var født og oppvokst på Moshus, men giftet seg 24/6-1703 med Kirsten Eriksdatter Jevne døpt 21/3-1677 død 26/12-1718. Etter at han ble enkmann giftet han seg i 1719 med Marte Nilsdatter Stein f. 1697 i Ringsaker, begravd 18/2-1769 i Øyer. Lensmann fra 1710 til 1745. Bopel og kontorsted med arrest på Jevne.

JEVNE, Erik Johannessen født 8/6-1704 - død 1772, gift 8/6-1724 med Ingeborg Iversdatter Bø fra Follebu født 29/8-1714. Erik Jevne kjøpte i 1760 gården Lysgård i Fåberg. Lensmann fra 1745 til 1765. En av hans sønner, Anders Lysgaard, kjøpte gården Svennes i Biri og deltok i riksforsamlingen på Eidsvoll i 1814. Han ble lensmann i Biri.

JEVNE, Johannes Eriksen født 8/9-1743 - begravd 28/5- 1821, gift 25/2-1768 med Gudbjørg Pedersdatter Bolstad Simenstad født 25/11-1744 i Ringsaker, død 8/4-1818. Han var lensmann fra 1765 til 1798.

JEVNE, Erik Johannesen døpt 22/6-1777 - død 25/12-1835. Gift med Ingeborg Iverdatter Bø fra Follebu født 1778 - død 5/2-1841. Lensmann 1798 til 1830.

JEVNE, Johannes Eriksen, født 14/11-1804 - død 4/1-1877, gift 11/10-1829 med Guri Nilsdatter Steig født 25/3-1810 i Sør-Fron, død 29/4-1891. Han overtok i 1842 gården Husesletten i Fåberg. Gården ble solgt videre til sønnen Erik i 1866 som igjen overdro til sønnen Iver Eriksen Jevne. Lensmann fra 24/2-1830 til 1873. Han var aktiv i stiftelsen av Øyer Sparebank

GRAFF, Augustinus Mikkelsen født 7/9-1840 i Vestre Toten - død 9/12-1895 i Vestre Toten. Han var ugift. Han kom fra stillingen som kontorist hos sorenskriver John C P Elisen på Toten og ble lensmann i Øyer 1/6-1873 og fram til 15/9-1874 da han ble sinnssyk. Han kom til Gaukom på Vestre Toten og ble der til sin død. Under tiden i Øyer bodde han på Moshus. I 1874 søkte han om å bli kasserer i Øyer Sparebank.

MOE, Ole Johannes født 10/2-1830 - død 21/4-1899, gift 4/7-1859 med Lisbeth Thorgersdatter Mageli født 20/4-1835 - død 6/8-1929. Var perioden 5/3-1874 til 4/4-1876 konstituert lensmann.

LÜTKEN, Fridtjof født 8/5-1846 i Oslo - død 14/10-1887 i Øyer. Han ble 11/7-1877 i Sør-Fron gift med Anna Hedvig Gustavsdatter Kaltenborn født 10/5-1849 - død 27/12-1933 i Oslo. Hun var datter av sorenskriver Gustav F K Kaltenborn. Lütken kjøpte eiendommen Bryhnsveen i 1876. Han var lensmann i Øyer fra 4/4-1876 til han døde. Fridtjof og Anna hadde sju barn, men ingen ble bosatt i Øyer. Enken Anna solgte Bryhnsveen til lensmann A N Huuse i 1907, men holdt tilbake seterbolet på Hornsjøen som i dag fortsatt er i familiens eie. I 1997 ble det utgitt en egen bok «Slekten Lütken».

BREISETH, Johannes Ludvig født 26/6-1853 i Fåberg - død 15/5-1896 i Lillehammer. Han ble 4/5-1895 gift i V Gausdal med Thora Sveinsdatter Kalstad født 19/1-1872 - død 27/9-1927 i Mesna sogn, Lillehammer. Han overtok gården Breiseth eter faren i 1884. Han var lensmann i Øyer fra 6/1-1888 til 1/4-1890. Han bodde på Åsletten og i Aronsveen. Han flyttet tilbake til Fåberg og fortsatte som gårdbruker og bygde sammen med sin ektefelle Breiseth Hotel som åpnet i 1889. De fikk sønnen Halvar født 10/2-1895. Både i folketellingen i 1900 og 1910 er enken Thora oppført som hotelleier.

SKJØNSBERG, Simen Gudbrandsen født 1/3-1853 - død 9/7-1916. Han ble 13/10-1863 gift med Ragnhild Halvorsdatter Lunke født 20/7-1844 - død 13/4-1872. Han var bonde på Øvre og Nedre Skjønsberg og konstituert lensmann i tidsrommet 1/5-1890 til 1/2-1891.

STENSVOLD, Hans Jørgen Halvorsen født 1/5-1860 i Hedrum - død i 1930, gift 4/7-1888 i Snertingdal med Margrethe Stenersdatter Ekern født 22/3-1862 i Snertingdal, begravd 15/5-1935 i Oslo. Sammen hadde de åtte barn hvorav fire er oppgitt å være født i Øyer. Før han kom til Øyer var han ansatt som kontorist på advokatkontor og han drev selvstendig inkassovirksomhet i Østre Toten. Han ble lensmann i Øyer 1/2-1891 og fram til 1/5-1896 for deretter å bli lensmann i Østre Toten fram til 1911. Han ble ved dom i Toten Forhørsrett dømt til fengsel i 1 år og 6 måneder for underslag, jfr. strl. §§ 255 og 256. Han ble deretter ansatt ved Akers ligningsvesen. Under tiden i Øyer bodde han på Gillebuvolden og på Jevne.

GILLEBO, Ole Torgersen født 16/12-1858 - død 4/2-1936. Gift 7/11-1882 med Bolette Johannesdatter Rindal født 21/6-1860 - død 9/2-1950 i Øyer. Han var bonde på Nistuen Gillebo. Han var ordfører og stortingsmann, først som varamann 1895 – 1900 og fast representant 1904 – 1906 for Venstre. Konstituert lensmann 1/5-1896 til 1/7-1896.

NORLIE, Johannes Mikkelsen født 31/8-1851 i Øyer - død 4/9-1912 i Lillehammer. Han ble første gang gift 25/1-1875 med Lisbeth Amundsatter Gillebo født 14/3-1854 - død 19/4-1882 og med henne fikk han to barn. Han ble gift andre gang 10/4-1883 i Østre Gausdal med Sofie Kristine Iversdatter Opsahl født 29/8-1860 i Østre Gausdal. Med henne fikk han fire

barn. Hans far eide en periode Bjørge gård i Øyer. Han var utdannet befal og var kommandersersjant. Før han kom til Øyer var han en periode lensmannsbetjent i Fåberg.

Han var lensmann i tidsrommet 2/6-1896 til 11/4-1903 da han ble suspendert. Han ble ved dom av 12/9-1903 idømt 6 måneders fengsel og fradømt stillingen grunnet underslag. Han flyttet i 1893 til Lillehammer. Det var for øvrig hans sønn, Mikkel, som startet M.J. Norlie Maskinforretning i Jernbanegata i Lillehammer.

GILLEBO, Ole Torgersen ble igjen konstituert 21/7-1903 til 1/11-1903

HUUSE, Anton Nilsen født 27/12-1866 i Nes, Hedmark - død 16/3-1931 i Øyer, gift 23/11-1895 med Emma Therese Johannesdatter Grønvold født 26/5-1875 - død 12/9-1965. Han bosatte seg først på Moshus og kjøpte i 1907 eiendommen Bryhnssveven av enken etter lensmann Lütken og drev gården og hadde kontor på stedet. Han kjøpte tomt tinglyst 21/12-1921 og bygget hus på eiendommen Stenberg under Moshus hvor han hadde bolig og kontor. Eiendommen ble i 1937 overdratt til sønnen Ingvar Anton Huuse. Anton Huuse var engasjert i Øyer Sparebank både i forstanderskapet og som bankkasserer. Han var formann Gudbrandsdal Musikkforbund 1927 – 1931. Han var eier av E-419 en 20 HK Ford personbil. Han var lensmann i tidsrommet 6/10-1903 til 16/3-1931.

HUUSE, Ingvar Norolf Antonsen født 9/22-1901 i Gaupen, Ringsaker - død 14/5-1976 i Øyer. Han ble 27/8-1931 i Ringsaker gift med Jenny Louise Andreasdatter Høiby født 15/5-1908 i Ringsaker - død 3/4-1992 i Øyer. Han var utdannet cand.jur i 1925 og var en periode overrettssakfører i Moelv. Han var aktiv i Øyer Sparebank både som bankkasserer og i forstanderskap. Han ble konstituert lensmann 1/11-1930 og fast ansatt 15/5-1931 til 1971. Han var lensmann under hele krigen.

Han hadde kontor på bosted og fra 1958 i kommunehuset på Tingberg i første etasje.

MOEN, Paul Halvorsen født 16/1-1905 i Vingrom - død 22/5-1984 var en kort periode våren 1945 konstituert lensmann. Han var gift med Ingrid Jensdatter Johnsgård født 3/12-1914 - død 11/8-1998 fra Tretten. Han ble senere distriktsveterinær i Øyer med bosted Fåberg.

EVENSTAD, Even født 19/5-1916 i Ringsaker - død 10/10-1995 i Lillehammer. Han ble 30/8-1952 gift med Eva Randi Simensdatter Mø født 29/9-1922 i Lillehammer - død 18/7-2003. Etter politiskole var han lensmannsbetjent i Furnes, konstituert lensmann i Lesja og lensmannsbetjent i Fåberg og fra 1/3-1971 til 1982 lensmann i Øyer. Hadde kontor i første etasje hos Aronsveen i Kongsvegen 320

FRAMSTAD, Erik Knutsen født 26/6-1938 i Vang, Hedmark - død 20/12-2013 i Østre Toten. Han var gift med Turid Magnusdatter Aas født 23/4-1939 i Trondheim - død 30/3-2000 i Østre Toten. Han hadde politiskole 1962, ansatt på Hamar fram til 1970 og ble da sivilforsvarsadjutant på Starum. Han ble lensmann i Øyer i 1982 og fram til 1989, men hadde permisjon

i perioden 1983 – 1987 for å være sysselmannsbetjent på Svalbard. Han ble senere ansatt som leder ved Sivilforsvarets skole på Starum. Kontor: Aronsveen, Kongsvegen 320

RUSTEN, Per Leif Leifsen født 20/1-1944 i Øyer. Politiskole 1968 og lensmannsbetjent i Romedal 1968 til 1971 og i Fåberg 1/4-1971. Konstituert lensmann i perioden 1/7-1983 til 1/12-1985. Ble 1/12-1985 konstituert og fra 15/6-1989 ansatt som lensmann i Fåberg og fra 1/10-1996 til 1/11-2003 lensmann/politistasjonssjef i Lillehammer. Kontor: Aronsveen, Kongsvegen 320

MOHEIM, Asgeir Torbjørn Olafsen født 1/4-1943 i Øyer, gift med Heidi Olasdatter Sofienlund født 2/11-1946 i Nord-Aurdal. Politiskole 1967 og ansatt som politikonstabel i Oslo fram til 1971 og på Lillehammer fram til 1981, lensmannsbetjent i Øyer fra 1981 og konstituert 1. betjent i Fåberg, 1/7-1983 til 1/12-1985, konstituert lensmann i Øyer 1/12-1985 og fast ansatt fra april 1989 fram til 1998 da han ble tilsatt på Lillehammer fram til pensjonsalder 1/4-2003.

KROGSTAD, Terje født 31/12-1964 i Kongsvinger. Konstituert lensmann i Øyer 1/12-1998 til 31/3-1999, senere lensmann i Ringsaker og politiinspektør i Innlandet politidistrikt med tjenestested Lillehammer. Kontor Kongsvegen 320

BERGUNDHAUGEN, Bjørn Egil født 10/1-1958 i Ringsaker. Gift 15/7-1983 med Kari Eilifsdatter Engen født 8/11-1956 i Lillehammer. Politiskole 1979, lensmannsbetjent i Stavern, Brunlanes og Hedrum 1/7-1979 til 31/3-1980, lensmannsbetjent i Fåberg 1/4-1980 til 1/10-1996. Konstituert førstebetjent 1999 til 2000 og fast ansatt lensmann i Øyer 2000 til 2004. Stasjonsjef/lensmann i Lillehammer fra 2004 til 2016. Kontor: Aronsveen, Kongsvegen 320

JØRGENSEN, Per Harald Skaue født 4/12-1950 i Fåberg, gift 22/7-1972 med Kirsten Helen Jensen født 13/5-1949 i Sallangen. Politiskole 1974, lensmannsbetjent i Ibestad 1/7-1974 til 31/3-1976, Fåberg 1/4-1976 - 31/12-1976, politibetjent i Lillehammer fra 1/1-1977 og ansatt som lensmann i Øyer 1/12-2003 til 1/5-2016. Kontor: Aronsveen, Kongsvegen 320

Øyer lensmannskontor ble besluttet nedlagt fra og med 1/1-2018. Det samme gjelder Gausdal lensmannskontor. Alt er sammenslått til en enhet på Lillehammer som omfatter Øyer, Gausdal og Lillehammer

NÅRSTAD, Stig født 31/12-1962. Konstituert politistasjonssjef i Lillehammer og bestyrer av Øyer lensmannskontor fra 1/5-2016 til 31/12-2017 da sammenslåingen trådte i kraft.

Kilder:
Kirkebøker og folketellinger
«Norges lensmenn 1933, 1967, 1980 og 1996»
«Våre lensmenn» av Arnet Olafsen utgitt 1930
Bygdebok for Øyer bind IV

Vegene inn i bygda – frå fotefar til motorveg

■ SIMEN ENSBY

Dei kjem frå alle kanter, vegene inn i bygda vår. Slik menneske gjennom århundrer har laga fotefar, så vel på eigne føt som på hesterygg, i kjerrer og etter kvart i motordrevne kjøretøy. Ein tek vel ikkje mykje feil om en seier at dette har gått føre seg i snart flere tusen år, lenge før vår tidsrekning.

Vi skriv 2018 og ei ny æra i veghistoria vår skyt fart. Planene om ny fire-felts Europaveg frå Oslo til kommunegrensa til Øyer er vedteken. Med 110 km/time kan dei komme sørfra alt frå 2021, i eigen bil, i buss og som varetransport. Allereie i dag dreg det 9000 kjøretøy forbi der eg bur. I middel, kvart døgn heile året. I eit slik perspektiv vil eg dvele litt ved veghistoria synst i bygda.

Det var nok nedsmeltinga i siste istida som la grunnlaget for bosetting og vegstell også her i bygda. Geologiske avsetningar gjev grunnlag for teorien om at her, synst i Gudbrandsdalen smelta innlandsisen ned vertikalt, det vil seie at fjellområda og dalsia fyst ga grunnlag for vegetasjon og busetting. Dette vil eg tru er årsaka til at dei fyrste vegene inn i bygda fann leie øverst i dalsida.

Dei fyste fotefaran

Dei fyrste menneska tråkka neppe nokon sti. Vandrarar på jakt, vandrarar på søkjing etter ein buplass. Da dei kom inn i bygda frå sør låg det ein sjø med bredemning ved Ensby. Difor måtte dei søkje seg oppover i dalsia. Der var vegetasjonen allereie slått rot og lausmassene etter istida ga grunnlag for å finne dyrkingsmark. Busetting ga grunnlag for auka kontakt mellom dei fyrste gardane. Spredte fotefar vart til tråkka stier og deretter til det vi dag kaller ferdselsåre.

Tjodvegen

Slik vart han vel til, Tjodvegen. Nokre hundre meter nord for kommunegrensa til Lillehammer ser vi spora etter vegen den dag i dag. Sannsynligvis starta ferdsla langs denne vegen «i førhistorisk tid» som Tor Ile skriv i Bygdaboka. Etter kvart var dette ei ferdselsåre for «både fut og fant», slik han og skriv.

Tjodvegen går oppover lia, sikkert for å

Informasjonstavla som er satt opp der pilegrimene starter på Gudbrandsdalsleden inn i Øyer (Foto: Bjørn Karlsen).

komme over vasslinja etter den bredemte sjøen. Så flatar han ut, og følger same høgdedrag forbi husmannsplassen Ensbybrenna og vidare mot Sagstua og over Sagåa før den møter dagens Sørbygdsveg. Dette er dei fyrste tre kilometran av den fyrste «ferdselsåra» inn i Øyer.

Spor i terrenget kan tyde på at vegen vart utvida etter kvart som ferdselen og kravet til framkommelighet auka. Rester av steinmur mellom Nordby og Sagstua tilsier at den med tida vart breidda ut slik at kjerretransport kunne passere. Utstrakt bruk tvang fra ei regulering både av hensyn til vegstandard og grunneigarar. Gjennom Magnus Lagabøtes lov av 1274 ble det bestemt at vegen skulle ryddas systematisk for kvist og stein og være 8 alen brei. I dag ligg han der som ein sti gjennom kulturlandskapet.

Pilegrimsleden

I fleire hundre år har pilegrimer vandra gjennom Øyer med Trondheim (Nidaros) som mål. I middelalderen var Pilegrimsvegen hovedvegen til Nidaros. Ein reknar at 10-tusener av vandrere har sett sine fotavtrykk gjennom åra.

For vel 20 år sidan vart Pilegrimsleden på nytt rydda, og nå vedlikehaldes den kvar sommer. Fordi ei trend i tida er pilegrimsvandringa. Nye fotefar frå Oslo til Trondheim. Frå Ensby og fram til Sørbygdsvegen følger Leden i spora etter Tjodvegen. Den fyrste strekningen av Gudbrandsleden er dette, godt merka og med mulighet til å kvile i gapahuken som ble satt opp etter de fyrste 500 metran. I 2017 var det 200 personer som skreiv ei helsing i besøksboka som ligg i gapahuken. Vandrere frå 12 nasjoner, flest tyskere (70) og den mest langveisfarende kom frå Mexico. Tjodvegen har i vår tid vorte til ei internasjonal ferdselsåre.

Kongevegen

Ny tid krev auka framkommelighet. Ein ny Kongeveg vert bygd. Der Tjodvegen gjekk oppover i lia svingar den nye vegen nordover på det flate landskapet heilt nede i dalbotn. Krysset mellom Tjodvegen og Kongevegen kan en sjå tydeleg nokre titalls meter opp frå næværande E-6. Nokre hundre meter av denne vegen er nå rydda. Noreg hadde fått ingeniører og det er interessant å sjå korleis desse med sin nye kunnskap har bygd ein veg med så vel «bærelag» som grøfter langs vegkanten. Etter dei fyrste hundre metran ser ein også oppbygging med steinmur for å hindre unødvendige søkk i veglinja. Vegen skulle jo ha ein standard som tilfredsstilte ein konge på veg til kroning i Nidaros.

Skilt ved Kongevegen med årstallet for da den ble åpnet (Foto: Bjørn Karlsen).

Den sørligste og godt bevarte delen av Kongevegen i Øyer. (Foto: Bjørn Karlsen).

Kongevegbegrepet brukes offisielt i perioden 1700-1884. Mye tyder på at Kongevegen gjennom Skarsmoen ble bygget i årene rundt 1768. Den første delen av denne vegen inn i Øyer må således være bygget noen år tidligere, dersom en forutsetter at vegarbeidet gjekk systematisk nordover.

På den tida var vegbygginga ivaretatt av en generalvegmester. Geir Paulsrud (tidligere direktør for Norsk Vegmuseum, Hunderfossen) har sendt meg kopi av brev som omtaler byggingen av Kongevegen gjennom Øyer.

«Bemelte Øyers Præstegjeld det mindste av Opsiddere i heele Gulbrandsdalens Fogderie; derimod er der igiennem næsten den længste og besværligste Lande- eller saakalderde Konge-Vey, siiden Gaardene ere alle saaledes situerede, at de ligger pa een strækning fremved Vejen, og icke, som andre stæder, skiære seg hen i afsiides Daler. Derudover klage-

de de faae Sognets beboere, som for den meeste Deel ere fattige, men derhos arbeidssomme og flittige folk, at de over Evne blive bebyrdede, icke alleene med at vedligeholde Sognets vanskelige, og bekostelige Veje; Men endog i Særdeelehed med den saa jævnlig paa de alfarne Veye forefallende frie skyds, baade for Officeerer og andre, som ere i Hans Majestæts Ærende, til og fra Trunhiem og andre Stæder.»

Trafikken var kommet til bygda. På et skilt ved Kongevegen har undertegnede satt opp årstallet 1770 da den offisielt ble åpnet.

Riksveg 50 – Europaveg 6

Trafikken økte, og med den kravet til vegstandard. En ny hovedveg ble anlagt også inn i Øyer. Det offisielle navnet var «den Trondhjemske Hovedvei gjennom Gudbrandsdalen». Kongevegen måtte vike, den nye egen ble delvis lagt oppå delvis ved sida av. I «krys-

set» mellom Hovedveien, Kongevegen og Tjodvegen tek Hovedveien rett fram.

«Hovedvei» blir til «Riksveg». Dette begrepet kommer inn i 1920-åra, opplyser Geir Paulsrud. Aller helst rundt 1928. Da blir det i praksis ei tredeling av det offentlige vegnettet her i landet, riksveg, fylkesveg og kommunal veg. Fra 1930 fekk vegen mellom Oslo og Trondheim benevnelsen Riksveg 50 (Rv50).

Trafikkbelastningen økte, nytt vegdekke måtte til. Korte strekninger av Rv 50 ble asfaltert rundt 1940, og tidlig i 1950-åra vart det lagt asfalt heilt opp til Kvam. I stasjonsbyen Tretten ble det imidlertid lagt asfalt allerede i 1930.

Det norske vegnettet blir etter kvart innrulla i ei europeisk vegnemning. Europav-

eg-begrepet kjem inn, og riksveg 50 vert til Europaveg 6 (E6). Denne europavegen går frå Trelleborg i Sverige til Kirkenes. Den nye nemninga endra ikkje standarden på Rv 50 der og da.

Ny Europaveg 6 – fylkesveg 312

Lillehammer blir tildelt vinter-OL 1994. Infrastrukturen og logistikken skal oppgraderes og fornyes. Slik blir det også med vegene inn i Øyer. Ny E6 bygges og står ferdig i 1993. Mesteparten av den gamle Rv 50 og senere E6 vert omdøpt til fylkesveg 312 mellom Storhove og Øyer sentrum. Nytt stort kryss blir bygget ved Ensby. Ved dette krysset finn ein i dag Pilegrimsleden, Kongevegen og 200m med restene etter den opprinnelige RV50/

Her går Tjodvegen/Pilgrimsleden over Sagaå. (Foto: Simen Ensby).

E6. Den nye E6 går i bru over og ved sida av desse. Ny og gammal veghistorie møtes og skil lag her. Nye vegfarande finn ei attraktiv ferdsselsåre i fylkesveg 312, nemleg syklistar og rulleskigåere.

Dovrebanen

Men vegene inn i bygda er ikkje berre for fotefar og kjøretøy. I parallell med vegene, og heilt nederst i dalbotna tek ho seg fram, Dovrebana. Jarnvegen inn i bygda. Sjøl om det årleg går føre seg vedlikehald av fundament og skinnegang ligg ho der i same traseen som da bana vart bygd fram til Tretten i 1894. Det er vel berre fantasien som kan sette ein stoppar for kor mange personar og tonn gods som har vore frakta der. Sjøl dei metrane der ho heng

i bergveggen over Hølshauget (Stygghølet) i Lågen har ikkje vore nødvendige å byggje om. Dette berre et par hundre meter frå der Tjodvegen, Kongevegen, gamle Rv 50, Fylkesveg 312 og nye E6 passerer litt ovafor.

Ho held fast på si gamle veglinje inn i bygda, Dovrebana. Men Hunder stasjon finns ikkje lenger.

Det føreligg ingen planer for å endre Dovrebana. Men ei ny epoke står for tur når det gjeld hovedvegen inn i bygda. Arealplanene for E6 i firefelts bredde er vedtatt. Ny veg skal byggast. I 2021 blir det derfor ny motorveg 800 m inn i Øyer, fram til Ensbykrysset. Delvis oppå den nåværende E6, delvis ved sia av. Da kan det være godt å ha restar av dei gamle like ved. Til minne og ettertanke.

Ja meg tilbake

*Så ta meg tilbake til barndommens tid
En tid som var start på vårt liv
hvor leken var alt det som kunne bety
at sorgenes tanker var fri.
Bekymring var ordet vi ikke forsto
var slett ikke med i vårt språk
nei da våre tanker var fri for alt vondt
og verden var kun i vår krok.*

*Så ta meg tilbake til ungdommens tid
den tiden da mye var nytt,
vi erfarte fort at den verden var hard
helt ulikt fra barndommens tid.
Da alt skulle prøves og utforskes her
var mye vi ikke forstod,
vi testet og feilet og glippet i blant
men rotfast var ungdommens tid.*

*Så ta meg tilbake fra alt som er vondt,
fra verden med terror og vold,
fra menneskehatet som rår her på jord
og ondskapens mektige kår.
Ja ta meg tilbake til alt som er godt
til lykkens og uskyldens tid,
vi har den i minne som god harmoni
den tid som for evig er vår.*

Laurits Høven.

Historien om Edvard Iversen Galterudhaugen

■ FORTALT AV ALVHILD OG OLE SEIELSTAD TIL KNUT TIDEMAND-JOHANNESSEN

Dette er historien om en trofast arbeidskar på garden Segalstad i Østre Gausdal som ga alt til Røde Kors. Han ble født i 1871 på bruket Galterudhaugen i Musdal. Alvild og Ole Seielstad har fortalt historien til Knut Tidemand-Johannessen. Han skrev om Edvard i Gausdal Historielags bok «Gausdals-minner» i 1991.

Det er nok noen som husker Edvard, men for å få historien om ham er det best å gå til Ole og Alvild Seielstad. De er føderådsfolk og bor i den gamle koselige kårbygningen fra 1860.

De kunne huske mye om Edvard. De had-

de mange gode minner og mange historien. Noen hadde Ole skrevet ned.

Edvard var født 23. april 1871 på bruket Galterudhaugen i Musdal på Tretten. Det var 13 barn i søskenflokk. Som liten fikk Edvard engelsk syke, og han lærte sent å gå. Han fikk

Fra tunet på Seielstad ca. 1920. Fra venstre Johanne Næs, Edvard Iversen, Kirsten Næs, Asbjørn Seielstad og Aksel Jobakken. Huset på bildet er kalt Bua. Det ble revet i 1925 og senere satt opp på Grimstad. (Foto: Gausdal Historielag).

så unormalt stort hode. Da han var fire år, tok moren gutten på ryggen og bar ham over skogen til Øvre Svatsum. Hun ville snakke med Vis-Knut og få hjelp. Han tok hendene sine på hodet til Edvard og sa det var vann i det som gjorde det tungt. Han kunne ikke hjelpe, og han måtte leve med det store hodet som han holdt mot den ene skuldra.

Fjøsgutt

Edvard kom til Segalstad i 1892, som fjøsgutt hjemme og på setra og han skulle stelle grisene.

På setra var det grind i veien som Edvard var ivrig på å åpne. Det hendte han hoppet ut gjennom vinduet i bare skjorta, for å lukke opp grinda for kjørende og diligensen til og fra Sanatoriet (nå Gausdal Høyfjellshotell). Han fikk noen øre i driks.

På Sanatoriet var det mange fine gjester som hadde mye moro med Edvard. En gang var det avtalt med en del gjester at hvis Edvard greide å springe ned fra steinhytta som ligger på toppen av Skeikampen og ned til Sanatoriet barbeint på 10 minutter, skulle han få fem kroner, og så skulle han få være med og drikke opp en flaske vin. Han kunne få springe etter stien.

Det hadde samlet seg mange gjester som satt på benker oppetter stien. Det var hvitmalt benker på den tida. Benkene er borte i dag. Da Edvard kom springende var det flere gjester som satte staven i veien for ham, og skrek antagelig heia Edvard. Han hoppet over staven og sprang på sju minutter, barbeint og på steinete sti.

En gang Edvard hadde plukket multer i en kalvkakk, det er en trebutt de gav kalvene melk av, ville han selge multene til gjestene. Men da de ikke ville kjøpe, grep han ned i kakken etter en neve og spiste selv.

Med ku til fjells

En gang kua gikk hjem fra setra en kveld, arbeidet Edvard hjemme på garden. Han jaget han kua oppover igjen om kvelden. Da han kom opp på setra med kua etter den 19 kilometer lange turen, ble han av budeiene buden inn på mat. Men da de ikke kunne passe kua si, kunne de ha maten for seg sjøl, hadde han sagt, og så gikk han hjem uten mat, barbeint.

Barbeint gikk han fra snøen ble borte om våren til den kom om høsten, men han vasket bestandig føttene sine før han gikk inn. Han hadde fine nette føtter, men han hadde tykk hud under dem.

Han var også stallkar og føret hestene om morgenen, og da gikk han ofte barbeint og i bare skjorta ned i stallen. Han var ingen kjørekar, men han kjørte mjølka med stø hest. Det var ysteri i Valhall på den tida. Han var med og mjølka og bar inn ved til kjøkkenet og til bryggerhuset der de ysta og bakte.

Han var sjelden syk, men lå på sykehus en gang for blindtarmbetennelse. Da han var kommet hjem fra sykehuset, traff han en kar i veien nede ved brua.

- Du har vært på sykehuset du og, Edvard, sa denne karen.

- Å ja, men vi låg i hver vår kasse e og du. E låg i på trygdekassa og du låg på fattigkassa!

Gode replikker

Han hadde mange gode replikker. En gang det kom en mann til Segalstad og ville snakke med min far om noe, ble de sittende på kjøkkenet. Der satt også Edvard. Han kom til å snakke frampå, men da sa mannen:

- Du behøver ikke blande deg borti dette du med det store hodet.

- Hadde e hatt denna store nåsån eg, på detta svære hugguet mitt, så hadde e vore svær kar eg au, svarte Edvard.

*Edvard var griskokk og mye anna.
(Foto: Gausdal Historielag).*

Edvard var sint på tatrene som det var en del av på den tida. Han kastet stein etter dem. De skulle ikke ha mat eller noe annet, for de gjorde ikke noe, de arbeidet ikke og derfor jaget han dem når de kom på garden.

Edvard var et halvt år på Myhre og et halvt år på Fjerdrum, men kom også til Berge der han var Gunhild Berges høyre hånd. Han var der i åtte år.

Det var fortalt at han jaget griser til Liumsetra, og da de kom til Værskoi, ville ikke grisene gå lenger. Da satt han barbeint og gråt. «Den fattige han må lide», hadde han sagt og det ble et ordtak lenge.

Edvard kom tilbake til Segalstad antagelig omkring 1902, fra da ble han værende der. Der fikk han hjemmet sitt og arbeidet med

å stelle dyr. Han var flink til å stelle grisene, og den gang brukte de brennesle til dem, slo varmt vann over og ga det når det hadde avkjølt seg. Han plukket nesle etter åkerkantene og i veiskråningene og når han titta opp, hendte det at barn trodde han var troll.

Falsk profet

En gang kom en agent som ville selge familiebibel til Ole.

- Du får spørre Edvard etter skriftsteder, sa Ole, da agenten begynte å referere til disse.

Da fikk Edvard et skriftsted han ikke husket med det samme og svarte «les det du». Men da mannen hadde lest, husket nok Edvard og da forstod han at mannen sa feil. Edvard gløtta opp på mannen og sa:

- Vokt eder for falske profeter.

Da pakket mannen sammen sakene sine og strøk på dør.

Alvhild kan fortelle at Edvard var snill, han hadde greie på mange ting, husket godt og var alltid god å ty til når det var noe de ikke visste.

Han var glad i å feire bursdagen sin. Noen dager før spurte han Alvhild om hun ville koke sjokolade. Og når dagen kom, gikk han ned på butikken og kjøpte bakerware og ba alle han likte på garden. Men en gang ville han ikke at Johanne Stormorken, som satt og bakte, skulle få noe. Grunnen til det ville han ikke fortelle, men Ole mente at hun kanskje hadde sagt noe om baksteveden. Men da Edvard var nede og stelte dyrene, fikk de henne inn og ingen fortalte ham dette.

Han hadde den samme plassen ved det samme kjøkkenbordet som hadde stått der fra han kom dit. Han hadde ikke tenner og brødskiver og annet skar han opp i småbiter på bordplata. Derfor hadde den en dyp for-

senkning ved hans plass. Men han nekta å sette inn tenner.

En gang under siste krig kom to tyske ofiserer og forlangte å få fotografere ham. Ole måtte hente ham og holde ham. Han var sint for det og likte ikke å bli fotografert av slike, da han var redd for å bli gjort narr av.

På gamlehjem

Han hadde sitt soverom innenfor rommet til Alvild og Ole, men den siste tiden han levde måtte de se etter ham. Han fyrte på rommet og de var redd han skulle brenne seg. Til slutt ble det for mye for dem og han ble flyttet til

Fjerdrum gamlehjem. Der var han noen måneder, men døde jula 1948. Han ble begravet ved Tretten kirke først utpå nyåret 1949.

Sine midler testamenterte han til Røde Kors. Noen eiendeler tilfalt familien.

På Segalstad var det som en vegg falt ut. En trofast arbeidskar hadde lagt ned sin vandringsstav, mens minnet om ham vil leve lenge. Et vakkert minne om en som måtte gå gjennom livet med et handikap, men som fikk tjene sitt brød hos mennesker som hjalp ham og ga ham kjærlighet. Derfor fikk han et godt liv, så langt det var mulig for andre å medvirke til det og han var takknemlig.

Eftastur i blåtímen

*På en tur inni fjellet vart e sittan å sjá
Marka var kvitlagt, tre`a hadde vinterdrakta på
Sola gjekk ned mot de fjerne fell
Tida gjekk mot en tidlig kveld*

*Den time da fjellet og alt der blir blått
E fólte e var i det fineste slott
Hårt tre og hár skugge syntu meg da
Hvor drømmer lett mine tanker kan dra*

*Á vøre i blåtímen`s gripende tíð
Hvor tanker og drømmer helt slippes frá
La stresset fá ligge, og bruk hvert sekund
Lívet er herlig i en sådan stund*

Laurits Høvren

Jakop på Mæhlum

■ ERLING NUSTAD

Jakop på Mæhlum. Hvem var denne karen som ungene på Tretten oppfattet som så mystisk og spesiell? Erling Nustad har samlet historien om denne fargerike personen. Det finnes ikke noe bilde av Jakob. Derfor er denne artikkelen illustrert med bilde av broren og kanskje var det noen likheter.

Jakob Eriksen Horgen er født 6. august 1898 og døde 2. mars 1978.

Han hadde flere kallenavn: Jakob på Mæhlum, Jacob Kønnløkka, «Mallik», Jacob Mallik, Bækka gesellen, Jacob Stensland. Andre steder hadde han kanskje også andre kallenavn? Personnummer 625 48.

Hvem var denne karen som vi ungene på 50 tallet på Tretten oppfattet som så mystisk og spesiell? Hvor kom han fra? Hvordan var

livet hans til han døde nær 80 år gammel etter det de fleste av oss vil kalle et meget hardt liv? Jeg har gjort noen forsøk på å finne ut litt om denne munnsplende og fargerike karen, men fortsatt står jeg stå med flere spørsmål enn svar.

Jakop kom til verden i Kønnløkka (Kornløkken/Horgeneie), Krokstadelva den 6. august 1898. Foreldrene er husmor Helga Josefa Jacobsdatter (23.2.1861-5.5.1943), gift

Bildet over viser Kønnløkka i dag. Bygningen er nå i langt bedre forfatning enn på den tida Jakob bodde der.

27.5.1882 med cellulosearbeider bygselmand Karl Eriksen Horgen (7.1.1858-5.5.1934), og han er yngst av 8 søsken (Johan Emil Skogly 1882 død 1968 - Hulda Marie Eriksen 1885 død 1902- Ragnhild Karlsdatter 1887 død 1975- Margit Eriksen 1889 død 1903- Erik Karlsen 23.10.1891 død 23.10. 1891 - Erik Karlsen 1893 død 1913 - Hjalmar Stensland 1896 død 1977 og sist Jacob Kønnløkka).

Siden vi her på Tretten kjente Jacob Stensland som «Jakop på Mæhlum», har jeg valgt å bruke skrivemåten Jakop – i stedet for Jacob..

Ved dåpen den 16. september 1898 fikk han navnet Jacob. Da han ble konfirmert den 18. mai 1913 var det under navnet Jacob Eriksen. Han var «Vaksinert mot kopper» som det står, og fikk merknaden «GOD» av presten for kristendomskunnskapen sin.

Faren er i 1900 registrert som cellulosearbeider og bygselmand. I 1900 står moren som

Det finnes ikke bilder av Jakob. Men kanskje var det likheter med broren, Johan Emil Skogly (bildet).

husmor, mens under folketellingen i 1910 er hun cellulosearbeider og hustru.

Det har ikke lyktes å finne foto av Jakop. Men en kilde fra Krokstadelva har skaffet bildet av broren Emil. Dette bildet må vise trekk som også var typiske for Jakops utseende – de buskete øyebryn for eksempel. Emil levde forøvrig et liv som ikke på noen måte kan sammenliknes med brorens.

Respektert mann

Jakop var opprinnelig en respektert krokstad- elving og jobbet på Krogstad Cellulosefabrikk AS fra 1917 til 1934 da han ble oppsagt grunnet innskrenkning. Alt tyder på at det ikke var noen mangel ved arbeidsevnen eller arbeidslysten hans. Det var bare andre ting som tok overhånd etter hvert. Fra 1934 drev han med tilfeldige jobber så som gårds- og skogsarbeid. Han var for eksempel gårdsgutt på gården Dynna i Gran på Hadeland fra mars til juli 1938. I Byglandsfjord var han bygningsarbeider og senere på året grøftegraver og slåttekar hos Ola Jakobsen, Jondalen. Senhøstes samme år var det tresking og potetopptaking på en gård i Minnesund.

Både den 1.8.1968 og 8.3.1974 meldte han flytting til Solvik i Flå. Siste flyttemelding er fra 21.10.1975 da han meldte flytting til Haugtun omsorgssenter, Storgt. Gjøvik.

Jakop ble såkalt «fint gift». Han giftet seg med en av de tre døtrene til Nils Gundersen Bergh som bygde en kjent forretningsgård i Krokstadelva .

Den unge damen som ble Jakops kone het Signe, (Signe Kristine Nilsdatter Bergh) født 08.juli 1897. To av hennes søsken het henholdsvis Gunvor og Margit. Den 5. juli 1924 giftet de tre søstrene seg i Nedre Eiker kirke. Signe med Jakop, Margit med Paul Kristian Olsen og Gunvor med Trygve Johannes Bak-

ke.

Signe og Jakop fikk ingen barn. Etter hvert tok drikkinga overhånd for Jakop, og han og Signe ble skilt 26. juni 1936.

Fra Arkivverket: Eriksen, Jakob, cellulosearbeider, Lier, skilt 26/6 36 fra Signe Kristine f.Berg, Nedre Eiker. J.nr. 3326-36 G.

Brøt tvert

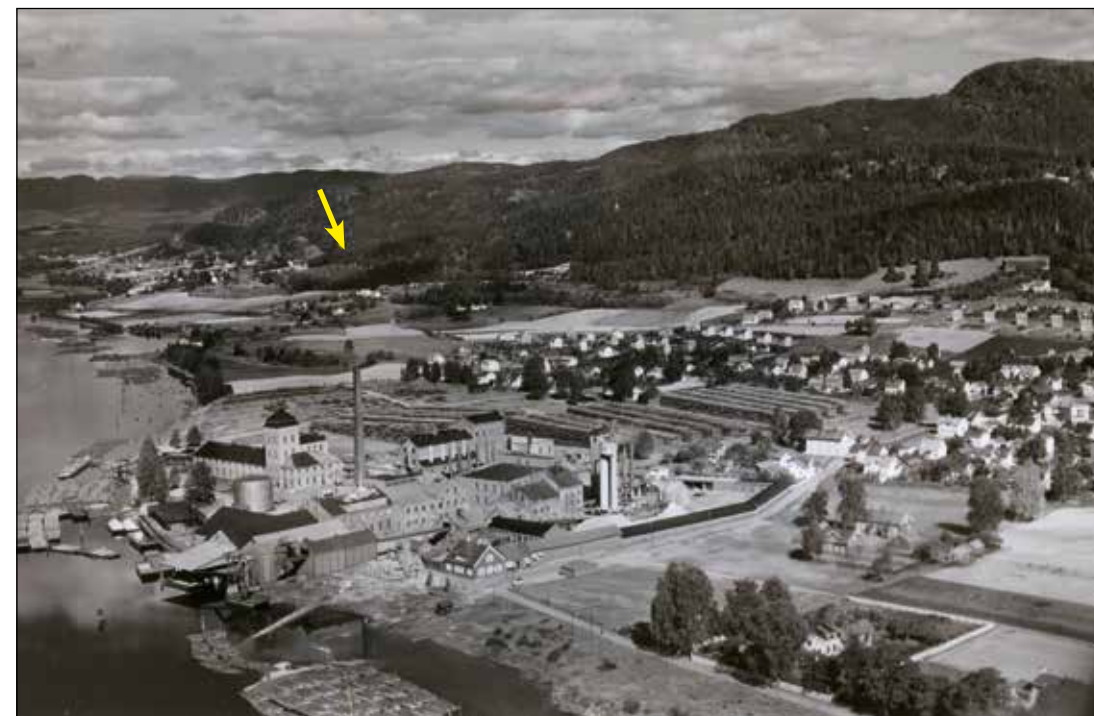
Jakop brøt tvert over med sitt tidligere velordnede liv, og forlot kona og Krokstadelva til fordel for landevegene rundt om, inkludert Tretten. Han var resten av livet en slags kremmer, tigger og «farende fant».

Fra «Rapport til Politimesteren i Tønsberg», avhør av Jakop datert 6. februar 1940, kommer det fram en del opplysninger om hans liv. Jakop var innbrakt på grunn av beruselse og betling (tiggning). Han hadde ikke hatt skatt-

bar inntekt de siste 6 årene. Inntekten siste år var ca. 500 kroner, og med tidvis understøttelse fra forsorgsvesenet på Nedre Eiker. Han ble dømt til 30 dagers fengsel med fratrekk av 9 dager i varetekt ved dom av 15.02. samme år (Tønsberg sorenskriveri). Ifølge Polititidende nr. 19, D (08.03.1940) satt han i Tønsberg fengsel i tiden 17.02.1940-07.03.1940.

Jakop var kjent udyktig til militærtjeneste grunnet dårlig hørsel, men den 5. februar 1940 da han oppholdt seg i Tønsberg, oppsøkte han Vestfold faglige Samorganisasjons kontor og Det finske visekonsulat for å melde seg som frivillig til Finland. Det ble nok ikke noen deltagelse i den finske vinterkrigen for Jakop, men viljen var altså tilstede...

I rapporten noteres det videre at han er uten førerkort, er ilagt 7 tidligere bødelegginger for beruselse, Oslo – Kristiansand – Dram-

Oversiktsbilde fra Krokstadelva i 1959. Den gule pila oppe og til venstre i bildet viser hvor Kønnløkka er i forhold til sentrum. Pila i høyre marg peker mot Berg-gården hvor Jakops kone, Signe, var fra.

men – Holmestrand – Sandefjord - Kongsberg – Drammen, men er ellers ustraffet.

Til Tretten

Når Jakop første gang kom til Tretten er uklart, men en av trettingene han tidlig har kontakt med er Olav Pålstrud (1924) som tjenestegjorde på Mæhlum i årene like etter krigen. Olav mener det var på slutten av 40 tallet. Han hadde fått i oppdrag å kjøre et lass med hest inn til Mæhlums seter på Svartsætra, men siden han var så ung, ble det bestemt at Jakop skulle være med.

Olav syntes dette var en underlig kar, og de vekslet ikke mange ord på turen.

Dette ble likevel starten på et langvarig bekjentskap mellom de to. Olav og kona Eva hadde med jevne mellomrom besøk av Jakop hjemme i Øvregata. Han overnattet flere ganger på kjøkkenet. En gang skulle han lig-

ge over i trykkeriet, men først måtte han love at han ikke skulle røyke på senga. Også etter at trykkeriet ble flyttet over i nåværende lokaler i Lågenveien, kom Jakop innom Olav for å låne penger.

Olav husker også at Jakop noen ganger fikk overnatte på gulvet hos skomaker August Sletten som også bodde og virket i nabolaget.

Olav har inntrykk av at Jakop hadde en mer og mindre fast rute han gikk, siden det som regel var ved dugurdstider han kom til dem. Jakop fortalte en gang at han hadde overnattet på en utedo på Fåberg, og gikk derfra nordover til Tretten. Jakop var både snill og gavemild og en gang hadde han med en sjokoladebit han ga til Ena, Olav og Evas eldste datter. Sjokoladebiten var pakket inn i dopapir, så Eva gjorde sitt beste for at ikke Ena skulle spise av sjokoladen. At hun måtte ikke spise sjokolade før middag.

Krogstad Cellulosefabrik AS- gammelt postkort.

Eget drikke

Jakop oppførte seg alltid pent hjemme hos Eva og Olav. Det hendte han hadde med en helflaske øl som han spurte om han fikk lov å drikke der. Det spesielle var at han rullet ølflaska fram og tilbake på den varme ovnsplata før han åpnet den. Han hadde den oppfatningen at ølet på den måten «ruset» mer.

Olav var i sine unge år med i avholdsforeningen Varsko her på Tretten, og selv om ikke Jakop vanket hyppig i slike omgivelser kom han en gang til en fest avholdsforeningen holdt i Eriksrud. Han hadde med sitt eget drikke, selv det slett ikke var av det slaget en kan forvente i en avholdsforening, og syntes det var på sin plass å skjenke sin venn Olav en dram. Olav var ukjent med alkoholholdig drikke, og attpå til viste det seg at det var politur (løsning av skjellakk i sprit til polering av tre (møbelpolitur) og metaller på flaska.

Som nevnt lånte Jakop flere ganger penger av Olav, og slik Olav husker fikk han til å be-

gynne med nesten alltid pengene tilbake. Etter hvert ble tilbakebetalingene mer usikre, og Jakop framsto etter hvert mer og mer sliten og falt. Det harde livet med mye rus og svært tvil om kvalitet på drikke satte tydelig preg på han.

Jakop var glad for mottagelsen han fikk hos Olav og Eva, og ville vite om også foreldrene til Eva, Kristine og Edvard Nordjordet, var like snille og omtensomme som dattera. Han gikk derfor innom dem på en av sine turer over Ingridskogen.

Musdalsbakkene hadde han passert flere ganger på vegen til eller fra Gausdal og Svatsum hvor han også hadde sporadiske opphold.

I Svatsum

I Svatsum oppholdt han seg på garden Bækken – og fikk tilnavnet «Bækkagesellen». Også i Svatsum etterlot han seg rykte som ærlig, snill og relativt arbeidsom, men også med de spor alkoholisbruket satte.

Det fortelles at han hadde et godt øye til ei

Parti fra Krogstadelva, Berggården til venstre i bildet. Foto Gudmund Kornerud.

jente på en av gårdene ikke så langt fra Bækken, men at jentas far ikke var glad for denne forbindelsen. Jakop møtte opp hos jentas far og lurte på om en måtte være prest for å kunne være sammen med dattera? - Nei, ikke akkurat prest, sa faren, men kanskje någgå mil-lom slek du æ og en prest.

Jakop deltok i gardsarbeidene på Bækken. En dag han satte poteter på et bratt jorde ned mot vegen, passerte en svatsing som lurte på om det kanskje var uvant for han å sette poteter på så bratte jorder?

- Å nei du, jeg har satt poteter på jorder som har vært så bratte at vi måtte binde fast potetene i forrene, jeg.

Jakop var musikalsk, og besøkte noen ganger den felespillende snekker Klophus i Svingvoll for å spille sammen med ham.

Flå i Hallingdal var også et av stedene jeg har funnet ut at Jakop oppholdt seg i kortere eller lengre perioder. Oppholdene hans der har jeg dessverre ikke funnet mer ut av.

Jakop var ikke lenge på Tretten om gangen. De første og hyppigste oppholdene hadde han nok på Mæhlum på Sør-Tretten. Der fikk han husrom i drengestua og mat, arbeid og nok også klesplagg.

Omstreifer

Jakop var på denne tiden det vi kaller en lasaron, omvandrer eller omstreifer, og brukte alt han kom over av penger til alkohol. Når han hadde tjent såpass at han kunne kjøpe seg noe som inneholdt alkohol, var det ikke lenger aktuelt å arbeide. Da dro han videre etter først å ha kjøpt rødsprit, hårvann eller annet som inneholdt alkohol. Arbeidslysta ble etter hvert styrt av trangen til alkohol. Oppholdene på Mæhlum var tydeligvis såpass hyppige og langvarige at det ga ham det lokale navnet «Jakop på Mæhlum». Han ble også kalt «Jakop

Mallik» – og hva klengenavnet Mallik kom fra, har jeg ikke funnet ut av. Kilder i Krokstadelva er ukjente med dette klengenavnet, mens det i Svatsum ble brukt i tillegg til Bæk-kagesellen.

Jeg husker godt ryktene som nå og da gikk blant oss guttunger om at «nå var Jakop kommet til Mæhlum», og vi gjorde vårt beste for å oppspore han og høre han spille på munnspillet sitt. Ikke minst lot vi oss imponere av at han kunne spille munnspill på nesa. I Krokstadelva kalte de det å spille «tryn-orgel». Fargen på nesa kom nok helst av andre årsaker enn munnspillet og tryn-orgelspillingen. Vi guttunger prøvde oss også som munnspillere med nesen, men uten hell.

Vi var aldri redd Jakop, selv om han jo var en spesiell fremtoning i slitte og uvaskede klær, en meget spesiell kar i lokalmiljøet de gangene han oppholdt seg her. Han fikk nok hjelp med klesvask og reparering av klærne der han jobbet, men interessen og hans behov for personlig hygiene var kanskje ikke stor.

En vinterdag Jakop og de andre arbeidsfolkene på Mæhlum var inne til mat, og de tok av seg skoene eller støvlene for å tørke dem, viste det seg at Jacob arbeidet i vedskogen uten sokker på beina i gummistøvlene. Han gikk kippskodd som vi sier. Ikke rart han ble glad over å få raggsokker av Jenny Mæhlum. Folk på gardene i bygda stelte tydeligvis godt med Jakop. Ut fra sin skjebne levde han da også et liv uten å gjøre andre enn seg selv for-tred – stort sett.

Bygdefolk syntes at Jakop var snill og relativt ærlig. Det går historier om at flere av de som lånte ham penger før, eller helst senere, fikk dem tilbake. Det kunne sikkert drøye noe før pengene kom. Noen ble vel også glemt, slikt kan skje med så mange kreditorer å holde rede på.

Mat mot drikke

Fra butikken hjemme husker jeg det kom rekvisisjoner fra Nedre Eiker kommune på klær og mat til Jakop. Han gjorde da sitt ytterste for å «veksle» inn verdien av dette til alkoholholdig hårvann, skjellakk eller enda bedre - rødsprit. På rekvisisjonene var det tydelig uthevet at utlevering kun måtte være i henhold til det spesifiserte. Jakop argumenterte blant annet med at han fikk både klær og mat der han da arbeidet og bodde, enten på Mæhlum eller Holmen, så mat eller klær trengte han ikke, men derimot alt som kunne inneholde alkohol på en eller annen måte. Han la ikke skjul på sin alkoholisme.

Han avholdt gjerne en kort munnspill-konsert for betjeningen og kundene på butikken siden han likevel var et sted det var samlet en del folk. De fleste numrene ble avsluttet

med noen strofer spilt på nesen, og påfølgende «kollekt» for å få noen småpenger i lua han la fram..

Holmen var også en av de gårdene han oppholdt seg og søkte mat og kortvarig arbeid.

Ole Holmen husker Jakob godt. Siden Holmen ligger strategisk til for alle som den gang kjørte eller helst gikk langs riksveg 50 var det naturlig at også Jakop til tider oppholdt seg der. Ole forteller at Jakop kunne dukke opp til ulike årstider og spørre etter arbeid.

Han la aldri skjul på at arbeidet var en nødvendighet for å skaffe penger til alkohol. Jakop fortalte villig om familien og hvorfor han hadde blitt skilt og hadde valgt et liv som farenfant uten fast arbeid. På Holmen visste de godt at Jakop ikke ble lenge. Så snart han

Her vises Berggård til venstre i bildet – bak de to bussene.

hadde tjent noen kroner og kunne kjøpe seg drikke, dro han videre. Hvis det ikke var mulig å tjene noen kroner, brukte han uttrykket:

- Vel, vel – blir det ikke annen råd med drikke til helga får jeg gå til alters om søndan.

Jacob var også sosial, og Ole forteller at flere ganger var Jacob med på fest, vanligvis på Stavsplassen. Og det var ikke noe problem å ha med seg Jacob, han stelte ikke i stand ubehageligheter. Men det var ikke lurt å sende medbrakt dramflaske først til han – da ble det lite igjen til eieren og andre som kanskje var tiltenkt en skjenk, forteller Ole.

Sjelden nevnt

Slik Jakop etter hvert innrettet livet sitt, ble det naturlig nok ikke akseptert av familien hans. Jeg har vært i kontakt med hans grandniese, Eva Granli, som bor i Krokstadelva. Evas bestemor, Ragnhild var Jakops søster. Hun hadde ikke mye å fortelle om sin grandonkel – siden han sjelden eller aldri ble nevnt innen familien.

Hun husker det ble fortalt i familien når Jakop hadde vært innom en av brødrene og fått seg et bad eller dusj, vasket klær og kanskje fått noen nye klær å ha på seg.

Hun husket også at en bror og en nevø av Jakop hadde reist oppover og vært til stede under begravelsen som fant sted på Gjøvik 7. mars 1978.

Min kontaktperson i Krokstadelva, kommenterte Jakop slik:

- Det kan kanskje være riktig at det var fylla som hadde skylda til problemene som førte til skilsmissem, men det vet jeg ikke noe om. Han var en merkelig mann, men ikke farlig hverken i fylla eller ellers etter det jeg har hørt. Han var mye rart. Kanskje var han en stakkar, men er det så sikkert da? Kanskje var han heller en «le-

vemann» som hadde det bra på mange måter - uten ansvar for andre enn seg sjøl. I alle fall var han en personlighet og en gåtefull person. Var han feig som dro fra alt eller var han modig som tok et valg som kanskje var best for både han og kona? Det er fint at historien er skrevet ned - som bare kan bli en del av historien om Jacob Stensland. Den mest interessante delen av livet levde han mange andre steder enn i Krokstadelva - blant annet på Tretten.

Endte på Haugtun

Å bli nesten 80 år etter det svært tøffe livet Jacob hadde levd må tilskrives en svært sterk helse.

Mye fra hans liv forblir nok fortsatt ukjent selv om mange han traff på vandre-rundene sine sikkert opplevde ulike sider ved Jakop. Det er grunn til å tro at han oppførte seg på samme måte flere steder, med korte arbeidsforhold og hyppige avbrekk med alkohol.

Jakop endte sine dager på Haugtun Om-sorgshjem, Gjøvik, den 2. mars 1978.

Gravstedet ble slettet i 2000, og med det ble også et interessant og spesielt livsløp slettet.

Skulle vært interessant å vite mer om livet hans, men Jakop ønsket det kanskje slik det ble – slettet, som gravstedet.

Mange takk for god hjelp, kilder og opplysninger fra:

- Arne Temte og Jonn Eriksen, Krokstadelva, informasjon og og fotografier.
- Bjørn Melleberg, Tretten/Oslo
- Ole Holmen, Tretten
- Olav Pål-srud, Tretten
- Tordis Trønnes, Tretten
- Martinus Bækken, Svatsum

Brødrene på Krukhaugen

■ KJELL HAUGERUD

Da Odd Steinar Granheim overtok gardsbruket Krukhaugen i 1985, var en epoke forbi. Den siste av de fem Krukhaugbrødrene var gått ut av tiden.

Ole, John, Bernt, Leif og Mathias. Fem brødre som levde og arbeidet på Krukhaugen i hele sitt liv. Et velstelt og ordentlig sted. En enkel livsstil uten store krav. Fornøyde med det de hadde. Hjelpsomme og pratsomme.

- Fem brødre som har stelt gården helt uten kvinnfolk-hjelp i 40 år, som det stod i Gudbrandsdølen etter at avisen hadde vært på besøk tidlig på 1960-tallet.

Kvinnfolk var heller ikke noe savn.

- Nei, langt ifra. Forresten kunne vi ikke hatt bare ett kvinnfolk heller, for da ville det blitt noe til humlebol, svarte eldstemann Ole og de andre fire brødrene gapskrattet og var

helt enige med bror sin i det spørsmålet.

- De var originale på hver sin måte alle fem og de hadde hver sine arbeidsoppgaver. Det fungerte svært godt. Ole var hjemme hele tida fordi han hadde ansvaret for fjøset og der måtte det stelles til helt bestemte tider. De fire andre hadde hver sine steder som de besøkte mer eller mindre fast. Leif var på Tande, Mathias på Klæva, John på Klævahaugen og Bernt kom hjem til oss. Det var som regel søndag morgen, nokså tidlig, forteller Odd Steinar.

På kjøkkenet på Krukhaugen hadde fire av dem faste plasser rundt bordet og den femte satt ved ovnen.

Krukhaugkarene fotografert i 1964. Fra venstre Ole, Bernt, Mathias, John og Leif. Bildet under viser Krukhaugen slik det var da de bodde der. (Foto: Privat).

- De hadde mange gode historier som de fortalte. Så skrattet de like godt alle sammen. Selv om de sikkert hadde hørt historiene hundrevis av ganger, så skrattet de like mye hver gang, forteller han.

Arven etter brødrene

Han vokste opp som nærmeste nabo og både han og broren Jon hadde mye kontakt med Krukhaugkarene og ble godt kjent med dem. Da den siste av dem, Mathias, døde i 1985 var det for lengst klart hva som var brødrenes vilje: Odd Steinar skulle overta gardsbruket.

- Jeg hadde lyst på en gard her i nærheten og de ville at jeg skulle overta. De kjente meg godt og ville helst at den som overtok var en som bodde i nærheten, forteller han.

Han leide Krukhaugen i 1978 og startet med dyr i 1983 etter fullført landbruksskole.

I dag er det en besetning på om lag 80 sauer på Krukhaugen og våningshuset som brødrene bygde i 1964 er blitt en moderne bolig, ombygd og påbygd. Ei rekke med pokaler i stua viser at saueholdet er av førsteklasses kvalitet. Det er premier fra ulike utstillinger gjennom mange år, blant annet avlstatuetten for Oppland.

- Jo, jeg har prøvd å drive seriøst og har hatt bra livdyrsalg. Da trenger jeg ikke så stor besetning. Jeg kårer 20-25 værlam hver høst, forteller Odd Steinar som også arbeider både som rovviltkontakt og felloppsyn.

Nøysomme karer

Ingenting ville gledet Krukhaugkarene mer enn at det er kvalitet på gardsdrift og dyrehold.

- Det var nøysomme karer. Det var veldig orden her hele tida. De slo graset borti alle

Odd Steinar Granheim tok over gardsbruket etter brødrene. De ville ha en som bodde i nærheten og som de kjente godt.

Dette bilde er antakelig tatt rundt 1920. Det viser foreldrene Johan og Karen til høyre og ellers fra høyre Ole, Bernt, Mathias, Leif og John. (Foto: Privat)

krøker. Det ble så fint at det var en fryd å se på, forteller Jon Granheim.

Han husker også flere av brødrene som ivrige fiskere og den ene av dem var spesielt god. John Krukhaugen kjente Moksa-elva svært godt. Da det var regnvær, gikk han oppover og så på elva. Når den var akkurat passe stor, begynte han å fiske. Han visste nøyaktig hvor fiskene stod og tok minst 20 hver gang.

Det var ikke så mange moderne hjelpemidler på Krukhaugen. Men brødrene kjøpte seg både Agria motorslåmaskin og elektrisk vaffeljern. Vaffeljernet var nok mer populært enn slåmaskina. Den gikk så fort i de bratte bakkene at en av karene måtte styre og en annen måtte holde den fast med et tau som var bundet i knivbjelken.

Avisbesøk

Journalist Arvid Gjelten i Gudbrandsdølen kom på besøk i 1964. Det han skrev etter besøket gir innblikk i livet på Krukhaugen og er verd å lese i sin helhet:

«De fire minstekarene i søskenflokk, Bernt 75 år, Mathias 72, John 69 og Leif 65 har sammen med Ole drevet bruket Krukhaugen siden faren døde i 1938. Mor deres levde til 1924, men siden hun ble borte har mannfolka gjort det som gjøres skulle på det vesle bruket. En sjettede bror var gift på Tandløggen, nabobruket, og etter hans død har Krukhaugbrødrene drevet begge gårdene.

Inne i våningshuset, som bare er tre-fire år gammelt og bygd på samme sted som gamlehuset stod, er det ingenting som tyder på at det bare er karfolk som steller. Over alt hersker en pinlig nøyaktighet, det er rene gardiner i vinduene, frodige planter i vinduskarmen, nyvasket duk på bordet og ikke en uvasket kopp på kjøkkenbenken

De har fordelt oppgavene, brødrene på Krukhaugen. Hver enkelt har sine faste gjøremål. De liker det best slik, de vil ha det ordentlig rundt seg.

Eldstemann Ole er budeie, og en usedvanlig sprek sådan, sine 82 år til tross.

Ole Krukhaugen. (Foto: Privat)

I fjøset, som han selv murte opp da han var ung og enda litt sprekere enn han er i dag, har han ansvaret for fire kyr og tre okser, og ingenting tyder på at budeia på Krukhaugen mistrires med sitt arbeid.

- Å melke lærte jeg allerede da jeg ar gutt-

unge, og fulgte mor på setra. Hver eneste morgen melket jeg fire-fem kyr og noen geiter attpå fra jeg var 10-12 år, og det arbeidet trivdes jeg med fra første stund.

Nummer to, 75-åringen Bernt, er husets altmulig-mann. Han drar til skogs når noe skal hogges, han passer på at det går an å komme fram mellom husene også vinterstid og han tar et tak på kjøkkenet når det trengs.

- Så jeg er nærmest for en tjener å regne jeg, ler han.

Tredjemann, Mathias, som er 72, men ser ut som han skulle vært 15 år yngre, er gården snekkerkyndige.

- Jeg liker meg best når jeg får stelle med et eller annet som jeg kan bruke fingrene på, og da vi satte opp denne stua, var det fine dager med mye interessant arbeid.

Fjerdemann John, som ennå ikke er såpass voksen at han har fått alderstrygd, har ansvaret for den 20 år gamle fjordingen.

- Jeg besørger den kjøringen som må til

Onnearbeid på garden. Fra venstre Jon, Mathias og Leif. (Foto: Privat).

både sommer og vinter, og gampen og jeg er blitt gode venner, kan du tro. Jeg var bestevenn med den forrige hesten vi hadde også. Den ble forresten 27 år før den hadde avtjent sin verneplikt.

Veslebarnet er overkøkk

Veslebarnet Leif, som ennå har fem lange år igjen før alderstrygden, er husets overkøkk. Han har ansvaret for at de fem brødrene hver dag kan spise seg mette, men han har myndighet til å sette hvem som helst av brødrene i arbeid på kjøkkenet hvis det ikke passer for ham å stelle med kopper og kar.

- Jeg må også passe på at det er brød i huset til enhver tid og jeg baker de selv. Men når vi skal ha flatbrød og julekaker, leier vi kvinnfolk hjelp for en dag eller to.

- Blir dere aldri uvenner når dere bare har hverandre å se på mesteparten av året?

- Uvenner??

Og så slår de latterdøra på vid vegg igjen alle fem.

- Nei, vi kan ikke begynne med slikt noe tull, skjønner du. Det er så vedderstyggelig langt til lensmannen herfra!

- Blir det aldri ensomt her da?

- Nei jøss, undres Ole, for oss er jo Krukhaugen verdens midtpunkt. Her er vi født og har vi tenkt å leve hele vårt liv. Nei, ensomt er det da aldri. Er det vel, gutter?

- Nei, vi har både radio og aviser, og så hender det jo av og til at det slenger innom en kjenning, svarer Mathias.

Er helst hjemme

De har for det meste holdt seg på Krukhaugen, de fem brødrene. Ole, eldstemann, var på Lillehammer, tre-fire mils veg fra bruket, siste gang i 1914. Men han har ikke noe ønske om å komme dit igjen.

- I de senere årene har handelsmannen på

Det ble investert i ny Agria motorslåmaskin. Her er Leif og Mathias med nyvinningen. (Foto: Privat).

Tretten hatt alle de varene vi trenger, og så syk at jeg har hatt behov for doktor er det sjelden jeg er. Jeg har forresten plaget doktoren to ganger. En gang hogg jeg meg i kneet, og den andre gangen fikk jeg noe sand det ene øyet. Nei, vi greier oss som regel selv oppi her...

- Hva med tannlegehjelp?

- Jo, et par ganger har vi vel oppsøkt tannlegen, men som regel greier vi også den jobben, ler Bernt.

- Det er ikke få tenner vi har ekspedert selv.

I dag går det kjørbar vei like forbi husene på Krukhaugen, Slik var det ikke i gamle dager, da var det ikke fullt så lett vint der oppe.

- Og så hendte det at det for rovdyr rundt husene her før i tida, sier Bernt.

- Jeg husker godt at ulven tok ei geit for oss da vi var små.

- Ja, og så tok ulven bikkja på nabogarden, sier Ole.

- Jeg minnes vel at det ble lagt gift i hundekroppen. Ulven kom og spiste opp så å si hele

bikkja. Der var bare ei lita skinnfille igjen. Og etter ei tid ble gråtassen funnet død innpå fjellet her.

- Og så hendte det rett som det var at jerv og gaupe lusket like rundt husveggen, sier John.

- Men nå er det så lite skog igjen at dyra ikke får dekning nok.

Men elg og rådyr ser vi da så å si hver dag, skyter Leif inn.

- Det hender til og med at elgen stryker like forbi vinduene om vintermorgenene.

Biler en sjeldenhet

- Dere merker ikke så mye til fartens tidsalder her oppe kanskje?

- Nei, her går det i samme dovne tempo, ler Ole storebror.

- Det kan gå dager mellom hver gang en bil kjører forbi her vinterstid, og da er det dagens store begivenhet, stor-ler Mathias.

- Men vi hører at det foregår ett og an-

net nede på riksveien, sier Leif. - Gudskjelov er det flere hundre meter ned dit så vi tar det med ro.

- Nei, vi lever vårt eget liv, selv om jettflyene suser over hodene på oss, sier Ole.

- Vi kryper til køys i syv-åtte tiden om vintertidene og står opp igjen i fem-tida. Men byfolkene som holder til i hyttene rundt her, holder seg oppe til langt på natt. Og så sover de både til åtte og ni også, ler han.

- Jeg har forsøkt å sove i Oslo i to netter, jeg, sier Bernt, men det gikk ikke.

- Det var slikt bråk hele tida at jeg ikke fikk ro på meg. Nei, takke meg til Krukhaugen.

- Driver dere gården på gammelmåten eller har nymotens oppfinnelser funnet veien hit opp?

- Det er både og. Sommerstid bruker vi slåmaskin på setra inne i Østfjellet, men her på Krukhaugen må vi finne fram ljà. Det blir alt for bratt for moderne maskiner oppe hos oss. Og så tar vi den tida vi trenger. Vi har det godt slik, mener 82-åringen.

- Men klesvask går lett unna etter at vi fikk vaskemaskin, smiler Leif.

- Så litt følger vi da med...

- Gamle hjemmet frister ikke?

- Nei, aldri i livet, sier Ole og blir alvorlig.

- Her på Krukhaugen har det bodd folk i uminnelige tider. Vi har funnet spydspisser og gamle økser i jorda som forteller om det. Og du kan da skjønne at vi ikke vil flytte fra hjemmet vårt. Det er da her vi hører hjemme, og her skal vi leve det vi har igjen også. Vi skal nok greie det. Ikke sant, gutter?»

Langt og bratt

Historien om Krukhaugkarene begynner med faren Johan fra Sagsstugua og moren Karen fra Eldhussveen som var husmannsfolk under Tande. De bodde på Krukhaugen i over 40 år.

- Krukhaugen ligg heilt oppe på åsryggen inn mot svarte granskogen ovanfor Tårstad og Tande på midtre Tretten. Det er langt og bratt til gards, men du verda for eit vakkert utsyn det er derifrå, skrev Kristian Pålrsrud i Dagningen i 1961 da han var på besøk.

Han skrev at det ble født 11 barn på Krukhaugen. Men fire døde. To jenter og to gutter. Sju vokste opp. Fem ble boende og to flyttet ut, men ikke langt. Kristian bodde på nabobruket Tandløyken som nå er slått sammen med Krukhaugen og han tok navnet etter stedet. Johannes bodde i Eriksrud ved Stav og tok etternavnet Eriksrud. Begge var gifte, men hadde ingen barn. Etter at Kristian døde, ble Tandløyken drevet sammen med Krukhaugen.

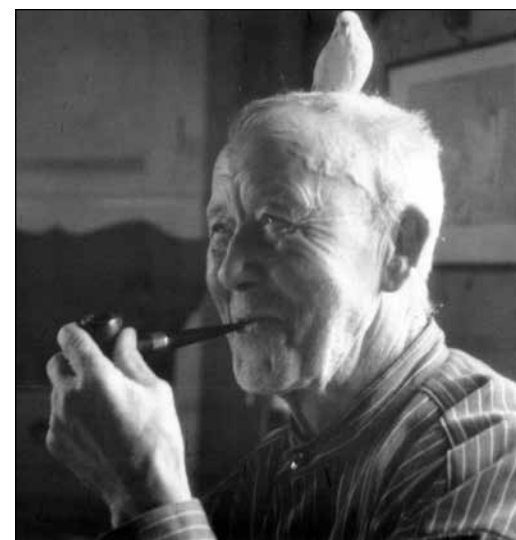
Pålrsrud omtalte Krukhaugkarene som etterkommere av et «sterkt og helsugt folk». Og at «dei er alle fem store og sterkbygde karer og dei kan ta eit krafttak om det trengs».

Sterk kar

Ole kunne fortelle at han en gang bar en 96 kilos halmbunt fra Tande og oppover den bratte bakken til Krukhaugen. Han gikk helt opp til

Kaffekos med utsikt. Fra venstre Mathias, Bernt, Leif og Ole, samt Kari Aaen. De to siste kan være Ingrid og Steinar Aaen, men det er noe usikkert. (Foto: Privat).

Ole med pipa. (Foto: Privat).

låven på Krukhaugen før han kvilte. En annen gang bar han en 100 kilos mjølsekk fra mjølkerampa i vegkrysset oppi skogen og ned på garden. Det var over en kilometer langt.

Ole kjøpte Krukhaugen av Amund Tande i 1909 for 1.200 kroner. Da var det dårlig med hus og dårlig jord. Men tidlig på 1960-tallet hadde de fått til ei bra seterlykkje og drevet garden godt slik at de kunne ha fem kyr, ei kvige, en okse og en hest.

Tidlig på 1960-tallet bygde de også nytt våningshus. Men det var bare en av dem som flyttet inn og sov der til å begynne med. Senere flyttet en annen av brødrene etter. Men Mathias sov i gamlehuset i mange år også etter at han ble igjen alene i 1979.

- Jeg fikk ham til å flytte inn i det nyeste huset til slutt. Jeg sa at nå ville jeg ikke lenger hogge ved for å fyre opp i to hus, forteller Odd Steinar.

Ole blir borte

Vesle julekvelden i 1979 dør den eldste av brødrene, Ole. Han ble vel 89 år gammel. Han begraves fra Tretten kirke femte dag jul og ifølge gravferdsomtalen i lokalavisene var mange møtt fram for «å si ham et siste farvel». Sogneprest Finn Kvarving snakket om julen, døden og det nye året og sammenlignet dette med Guds klare tale om døden og oppstandelsen når døden kommer i stedet for julens glede og stemning.

- Gud er realistisk og regner med gjenoppreisning fra døden gjennom samfunn med Gud. La oss se på det nye året under synsvinkelen av Jesu ord: Se jeg gjør alle ting nye, avsluttet Kvarving.

Så la han på krans fra de gjenlevende brødrene med takk for alt.

Det skal være i forbindelse med denne begravelsen at det er fortalt en historie om hvor

slagferdige brødrene kunne være. Om den er sann, er ikke godt å si.

De fire gjenlevende kom til Kvarving i prestegarden for å snakke om forberedelsene til begravelsen og presten ville gjerne høre litt om Ole for å forberede talen.

- Han kom ikke til kirken så mange ganger, han Ole, sa Kvarving.

- Nei, svarte den ene av brødrene.

- Han kjæm itte om onsdag'n heill han, visst vi itte bær'n med oss.

Den siste broren

En etter en gikk brødrene ut av tiden. Stadig færre navn stod under dødsannonsene som alle startet med «Vår kjære bror». Mathias, John og Leif tok farvel med Bernt i 1972. Han ble 84 år. I 1978 døde Leif, 79 år gammel. Og i 1979 ble Mathias alene. «Min kjære bror John Krukhaugen, døde i dag, 84 år gammel, 8. februar 1979. Mathias Krukhaugen».

En onsdag ettermiddag i februar 1985 er Odd Steinar innom Mathias som har bodd alene i seks år. Været er dårlig med snø og vind. Han måker opp slik at det skal være mulig å gå til skålen, utedoen og andre nødvendige steder.

- Så sa jeg til Mathias at nå trenger ikke du å begynne med snømåking. Jeg kommer tilbake mellom fjøsstellene i morgen og gjør det skikkelig når været har gitt seg, forteller han.

Dagen etterpå kom postmannen Arne Aaen til Krukhaugen. Der fant han Mathias død. Han lå over snøskuffa.

Det hadde alltid vært ryddig og ordentlig på Krukhaugen. Slik ville Mathias ha det også denne dagen. Det ble det siste han gjorde.

Odd Steinar rykket inn dødsannonser etter den siste Krukhaugkaren: «Vår alles kjære nabo, Mathias Krukhaugen, døde brått i dag, 5. februar 1985, 93 år gammel».

Gode og hjelpsomme

Noen dager senere skriver signaturen «J» et minneord i Gudbrandsdølen om Mathias, alle brødrene, det livet de levde og det de stod for. Skribenten var Ragnar Jølstad, lege på Hamar, med hytte ved Krukhaugen:

«En trist, uendelig trist nyhet fikk vi fra vår kjære postmann på Tretten i går kveld den 6. februar. På sin daglige tur med posten til Krukhaugen fant han Mathias liggende sluknet i snøen, den siste av en sterk brødreflokk. Det skulle alltid være ryddig og pent rundt husene på Krukhaugen og Mattis ville nok ha snøen unna. Slik sluttet den siste Krukhaugkaren sitt liv i en alder av snart 93 år. Postmannen fortalte at Mattis var i full vigør da han var innom ham dagen før.

De siste årene var Mattis alene på Krukhaugen, brødrene var ruslet, en etter en. Gjennom fire generasjoner har vi alle, store som små, satt stor pris på Krukhaugen og Krukhaugkara. Vi har lært mye av deres enkle livsstil. De var ikke kravstore og var fornøyd med det de hadde. Og bruket drev de godt. Det

var orden og renhet over alt. Vi minnes dem alle sammen som de gode og hjelpsomme naboer de var. Det var aldri nei i deres munn om vi måtte plage dem med ett eller annet. Velldig mye hygge hadde vi gjennom årene når vi sommertider av og til kunne samle dem på hyttetunet til formiddagsprat eller til en aftenstund ved peisen. For oss nærmeste naboer blir det et stort savn når den siste av brødre-flokken nå er gått bort. Det ble nok mindre besøk å få av Mattis de siste årene, han hadde ikke lyst til å være borte fra huset og telefonen for lenge om gangen. Siste sommer ble det med ett besøk, en varm deilig dag på tunet. Et bilde tatt den dagen viser en stram kar, våken for alderen.

En tidsepoke er forbi. Vi håpet vi skulle få møte Mattis igjen neste sommer, men den harde vinteren ville det annerledes. Vi, store som små, vil så lenge vi får leve minnes Krukhaugen som nå ikke er mer og Krukhaugkara som alle som en hadde sine sær-egenskaper av sjelden verdi.»

Krukhaugen i dag.

Faner fra lag og foreninger i Øyer og Tretten

■ TILRETTELAGT AV GERD HAUSSTÄTTER

Marit Rusten Fintoft startet i sin tid arbeidet med å samle inn opplysninger om faner for ulike lag og foreninger i bygda. Hun skriver: «Det har dukket opp flere spørsmål om gamle faner: Hvilke lag og foreninger, skoler mm hadde faner, når ble de anskaffet, hvem lagde den, hvor er de lagret?» Dette året har redaksjonskomiteen for «I Gamle Fotefar» fortsatt innsamlingen.

I årets utgave velger vi ut faner fra foreninger som i en eller annen sammenheng jubilerer. I litt om generell historikk om faner, skriver Marit Rusten Fintoft: «Faner har sin opprinnelse i militære kretser. Det var et samlings- og kjennemerke for avdelingene, som for musikkforeninger. Under strid var det et orienteringspunkt for hvor kommandanten befant seg. Fanen var et viktig instrument som krevde egen fanevaktstyrke med to offiserer og flere soldater. Den var ettertraktet som krigsutbytte. Krigslykken ble ofte målt i antall faner.»

MUSIKKORPSENE

Norges Musikkorps Forbund (NMF) stiftet 1918. NMF er Norges største organisasjon for musikkorps med ca. 60.000 medlemmer. Forbundet har som mål å skape kvalitet i opplæringen, sterke musikkopplevelser, en lettere korpshverdag og positive markeringer av musikkorps.

(Kilde: Store Norske leksikon)

Øyer Musikkforening *Ragnar Manengen*

Øyer Musikkforening har sin historie fra 1896 og holdt det gående i om lag 20-25 år før en pause. ØMF klarte, til tross for mange vanskeligheter, å holde aktiviteten i gang gjennom krigsårene. Dermed var det klart for blomstringstid i de første etterkrigsårene. Foreningen manglet det meste, ikke minst

penger. Men på forskjellige måter klarte man å skaffe midler til innkjøp av instrumenter til nye medlemmer. Ei lik skyggelue utgjorde uniformeringen. Dirigent var som i mange år videre, Gudbrand Bræin. Han hadde en heller beskjeden godtgjøring. I 1955 var det 30 år siden foreningen ble gjenoppstartet etter ei pause. Et stort løft ble gjort i form av å skaffe nye, like dressuniformer til hele korpset. Uten å vite helt eksakt, antar man at ØMFs fane ble utformet samtidig eller i årene deretter. I Øyer oppstod «Sangen og musikkens venner» på denne tiden. Og tilgjengelig informasjon går ut på at det var denne foreningen som stod for brodering og montering av fanen og at denne ble gitt som gave til ØMF. Torbjørn Bræin stod for trarbeidene.

Tretten Musikkforening *Margit Rønning*

Foreningen var lenge uten fane, men markerte seg med et stort norsk flagg. I 1954 fikk de sin første fane. Gudrun Kristiansen sørget for en

omfattende innsamlingsaksjon for å finansiere den, og hun fikk oppdraget med å brodere. Det var et sjeldent vakkert banner som ble overlevert av Ingolf Glomstad ved en enkel, men gripende høytidelighet like før oppstilling av borgertoget. I en jubileumsfest senere ble Gudrun hyllet for dette og alt hun ellers hadde støttet foreningen med. (Se foto s. 29 «I Gamle Fotefar» 2001. Red.anm.)

I 1980 var den gamle fanen svært slitt, og arbeidet med å planlegge en ny begynte. Fler-tallet bestemte en størrelse på 85x 100 cm, og marine eller mellomblå bunnfarge. Det var enighet om at stangen skulle være i eloksert gull, men toppstykke og galleri i børstet messing. En komitee ble satt i sving: Odd Halstenstad tegnet fanen. Reidun Staleng og Margit Rønning broderte, og det var Margit Rønning som monterte den.

Under en seremoni på Stasjonen på Nasjonaldagen 1981 fikk Tretten Musikkforening overrakt den nye fanen av Olav Johnsgård med Reidun Staleng og Margit Rønning som fanevoktere. Astrid Haug hilste fra komiteen og Steinar Haug takket fra foreningen. Formann Kåre Solbakken med Rolv Haug og Anders Hansen som fanevoktere overtok. Både den gamle og den nye fanen vaiet i dette borgertoget.

Sammen med overrekkelsen fulgte et skrift som viser den fullstendige bannerkomite og de som støttet opp med gaver. Som om ikke det var nok, ble de av samme komite overrakt ny stortromme ved konserten den 14.11.1981. Dette fikk de for midler som ble til overs da fanen var ferdig laget.

Musikkforeningen rettet en hjertelig takk til bannerkomiteen for storartet innsats.

Kilder: Tretten Musikkforenings Årsprotokoll, Årsberetning 1980/81, Styremøte 1981. Tretten Musikkforening 1904-2004. TAKT OG TONE en beretning om et århundre.

Øyer og Tretten Skolekorps

Svein Reistad

Årsmelding 2015:

«Etter sammenslåingen har styret bestemt at korpset skal bruke uniformene som Øyer skolekorps hadde, der vi får sydd på nye korpssmerker med Øyer-Tretten skolekorps. Det er også bestemt at fanen til Tretten skolekorps skal sys om til Øyer-Tretten skolekorps og vi beholder stiftelsesåret på fanen, da dette blir stiftelsesåret for felleskorpset.»

Christin Kramprud skriver følgende om arbeidet med felles fane: «Fanen ble sydd om av Sigrun Hauge, som har systue på Svingvoll. Beslutningen var tatt ganske lang tid i forveien (ett år). Styret hadde vedtatt at vi skulle sy om fana fra Tretten skolekorps. Denne ble valgt av flere grunner; den var den som var penest og i best stand, og om vi gjorde om den, ville vi likevel ha en fane til arkivene for ettertiden for Tretten sogn. (Tretten har, i motsetning til Øyer, hatt en annen fane tidligere, som også er bevart.) Alle fanene ble behørig fotografert av Stine Johansen-Solbraa for historielaget i januar 2017.....

Fana ble sydd av Tove Nordstrøm Elvestad, Jorun Fossum og Gerd Eli Szacinski og tatt i bruk i 1985. Det er denne som er omsydd og tatt i bruk fra 2017.

... Den «nye» fana ble første gang vist for bygdafolket i begge sogn 17.mai 2017. (Da hadde korpset et år eller to marsjert felles under Tretten skolekorps fane, da man var engstelig for at den særs slitte Øyer-fana ville ryke om det ble sterk vind. Dessuten hadde den et par skjemmende flekker.)

Gamle faner fra Tretten og Øyer.

SANGKORENE

Norsk Sangerforbund ble stiftet 1.mai 1908 og er den eldste landsdekkende sangerorganisasjon. Forbundet var opprinnelig et forbund for arbeiderkor. I dag er Norsk Sangerforbund et forbund med sterke tradisjoner som ikke har politisk eller religiøs tilknytning. Alle damekor, mannskor og blandakor kan ha medlemskap i NSF. (Kilde: Store Norske leksikon).

Øyer sangkor

Brit Ragnhild Manengen

Øyer sangkor kom i gang som blanda kor i 1964, etter at Mannskoret hadde gitt seg. Korhistoria i Øyer var da nesten hundre år gammel. Første koret vart starta i 1865. Dette koret hadde mannsavdeling og kvinneavdeling som sang sammen og hver for seg.

Da Øyer sangkor planla jubileumsmarke-

ringa i 2015, dukka det opp et klenodium! Vi snakker om fana vår, og Anne Margethe Steinsli kunne fortelle at koret hadde ei eldre fane. Vi i jubileumskomiteen var spente da Anne gikk for å hente fana, som hadde stått sammenrulla i et skap i nesten tretti år. Fana vart rulla ut, og fram kom et vakkert maleri med et kjent Øyer-motiv, Brånån og Lågen.

Vi lurer på om denne fana var laga for å vare bare ei stund, stoffvalget kan tyde på det. Stoffet er sekkestrie fra Nordigard Skåe, og Ole Blikås har malt fana. På baksida er det malt to bronselurer, mellom dem er det en tekst med noe som ser ut som runeskrift. Dette har vi ikke greid å tyde enda. Vi har prøvd med flere ulike runealfabet, men finner igjen bare noen få av tegnene.

Kanskje noen kan løse gåta?

Sekkestrie og mørke dresser kan nok være en vanskelig kombinasjon. Etter sangertoget

på et stevne i Lom, hadde karene mye arbeid med å få plukka dressene sine reine for striefiber, forteller Trond Skåden og ler godt ved minnet. De hadde det sikkert morosamt mens det sto på også. Kanskje det vanka velvillig hjelp fra alter og sopraner?

Den nye fana til Øyer sangkor er tegna av kunstneren Marit Thompson Engen. Marit forteller at hun planla utfra form og farger. Motivet symboliserer musikk og klang. Det symboliserer også gleden ved å formidle musikk, å gi og motta musikkopplevelser. «Musikk er det fineste språket vi har. Alt kan uttrykkes gjennom musikk», sier Marit Thompson Engen.

Det vakre motivet på fana er applikert og brodert på ecru-farga, kraftig bomullsstoff. Snorene er også håndlaga, de er fingra. Den som utførte alt dette og i tillegg sto for monteringsarbeidet, var Olga Solberg Løvlund. Hun forteller at «fana låg på stuggubordet eit heilt år!» Nå lurar hun på hvordan hun kunne rekke det, attåt små unger og arbeid.

Oddvar Svegården laga alt av tre til fana, stenger og ei fin oppbevaringskasse.

Ikke rart at det var tre glade øyværingar som møtte journalisten fra avisa da fana var ferdig til 17.mai i 1988!

Øyer sangkor ble formelt stifta 28.januar 1966. Men på fana står det 1964, det året blandakoret kom i gang, med Gunnar Styve som dirigent.

Når koret bruker fana, slik som på stevner, får vi mange fine kommentarer om den vakre fana vår.

Historia til Øyer sangkor sto i «I gamle fotefar» 2015.

Tretten Sangkor

Opplysninger fra Karen Marie Nordgård

Fane malt av Arve Hagen

Det en vet om blandakorets første fane er at den ble malt av Arve Hagen. Den ble laget til et sangerstevne i Follebu da koret ble startet. Denne fana ble brukt i mange år.

Vedrørende den nye fana, ble det satt ned en komite som skulle ordne dette. Fana ble brodert av medlemmene, blant annet Astrid Haug. Ellers er det vansker med å finne ut hvem resten av komiteen var, og hvem som ellers var med og sydde den. Det er også sagt at Odd Skåden lagde treverket. Karen Marie forteller at den ble brukt første gang 17.mai, men uvisst hvilket år.

ARBEIDERFORENINGER

Arbeiderforeningene i Norge oppsto som et resultat av Thranebevegelsen (1848 - 1851). Foreningene skulle bedre arbeidsforholdene for norske arbeidere og husmenn. Den første

foreningen ble stiftet i Drammen i desember 1848. Arbeiderforeninger ble senere stiftet over hele landet.

Tretten Arbeiderlag

Geir Korslund

Fanen er av rød silkeduk, og tekst og bilde er malt av Gunnar Kjosstuen. Midt på fanen er det et motiv som viser landbruk og industri. Øverst på fanen står: Tretten Arbeiderlag, og nederst Stiftet 1928. En gang på 1980-tallet ble det laget en ny utgave av fanen der tekst og bilde er brodert av Kristine Klævahaugen.

Øyer-Hunder Arbeiderlag

Dette laget ble til ved at tre arbeiderlag slo seg sammen i 1972.

Fanen er av blå silke. Midt på er det et rødt tannhjul med en sølv A inni. Rundt motivet står: Øyer Arbeiderforening stiftet 1932. Øverst på fanen står: Hunder Arbeiderlag stiftet 1936, og nederst står: Hunder Arbeiderkvinnelag stiftet 1945.

Fanene oppbevares i Opplandsarkivet på Maihaugen.

SANITETSFORENINGENE

Norske Kvinners Sanitetsforening ble etablert i 1896. Formålet var opprinnelig å skaffe sanitetsmateriell til bruk i krig og ved ulykkestilfeller, og å utdanne sykepleiere, samt utbre kunnskap om og bekjempelse av tuberkulose. Utdannelsen av sykepleiere startet allerede i 1898. I våre dager har organisasjonen bredt fokus på humanitære forhold og på kvinners helse og livsvilkår. (Kilde: Store Norske Leksikon)

Øyer Sanitetsforening

Olga Solberg Løvlund

Øyer Sanitetsforening ble stiftet i 1918, men de hadde ikke egen fane før i 2002. Før det ble det ved spesielle anledninger brukt et stort Sanitetsflagg.

Den fana som Sanitetsforeningen bruker

i dag, ble tegnet av Marit Thompson Engen. Motivet er en blomst som heter Clematis vulgaris, og som har vokst vilt bare i Skarsmoen og i Sibir.

På baksida er mottoet for NKS brodert inn: «I små ting frihet – i store ting enighet – i alle ting kjærlighet».

Denne fana ble tatt i bruk 17. mai 2002. Den er sydd og montert av Olga Solberg Løvlund, og bokstavene er sydd av Randi Haugen. Treverket til fana, stanga og den øverste stanga har Oddvar Svegarden dreiet og laget. Kassa som brukes til å oppbevare fana i, er det også han som har gjort. Fingerflettbanda er det Olga som har fingret.

For dette arbeidet fikk de hver sin vase/bolle med inngravert NKS.

Tretten Sanitetsforening

Grethe Holst

I flere år hadde styret i Tretten Sanitetsforening diskutert om de skulle skaffe en fane til foreningen

og i 1990 bl det realisert. Grethe Holst tok på seg å brodere fana. Fana er brodert på tung, linfarget bomull med broderier i rødt og blått mulinegarn. Forsiden av fana med navnet til Tretten Sanitetsforening, stiftelsesdatoen 15.april 1915 og kløverlogoen.

På baksida av fana sanitetens valgspåk:

«Omtanke i nærmiljø.

I de små ting frihet.

I store ting enighet.

I alle ting kjærlighet»

Fana var ferdig til foreningens 75-årsjubileum i 1990.

Den har vært i bruk i mange sammenhenger som årsmøter rundt om i Oppland, jubileer, 17.mai m. m. Etter at borgertoget ble lagt ned, har ikke fana vært så mye i bruk.

SKYTTERLAGENE

Det Frivillige Skyttervesen er landets største organisasjon innen skyttersport. DFS ble etablert av Stortinget i 1892, etter vedtak om å slå sammen to konkurrerende skytterorganisasjoner, Folkevæbningen og Centralforeningen for Udbredelse af Legemsøvelser og Vaabenbrug. Den nye organisasjonen fikk statstilskudd fra 1. juli 1893, og denne datoen regnes som stiftelsesdato for DFS. (Kilde: Wikipedia)

Dølen Skytterlag

Asgeir Rønning

Gudbrand Solheim hadde i hele sitt voksne liv vært et ivrig og ansvarsfullt medlem av Dølen Skytterlag. Han var vokst opp etter første verdenskrig og erfart at folket måtte forsvare seg med våpen. Dette kunne en ikke klare uten opplæring i form av skyting på bane.

Gudbrand var en stor skogeier og jaktet elg. Baneskytingen var også meget nyttig for trening til dette formål.

Gudbrand var meget omtenkksom: Etter start av andre verdenskrig og okkupasjon av Norge, tok han vare på våpnene og skytterlagets protokoller, der det også fantes navn på medlemmer som hadde våpen. I tilfelle okkupasjonsmyndighetene fant fram til personer som hadde våpen, kunne de beslaglegge disse og/eller komme med straffereaksjoner. I verste fall var det dødsdom for våpenbesittelse.

Vi i Dølen Skytterlag er takknemlige for at Gudbrand var så snartenkt at vi fikk reddet våre protokoller, og på den måten unngikk personforfølgelser med de verste resultater for våpeneiere. Gudbrand Solheim var en av de første æresmedlemmer i Dølen Skytterlag.

Protokollene klarte Gudbrand å holde skjult til andre verdenskrig var over, og vi fikk våre verdifulle bøker i retur.

Gudbrand og familien ville gjerne gi en minnegave til skytterlaget som han i alle år hadde satt så stor pris på. Dette skjedde i form av en ny fin fane til laget.

Overrekkelsen av fanen fant sted ved en festlig anledning på Øygarden Pensjonat den 12. mai 1957.

Dølen Skytterlag var en av de ledende i å arrangere borgertogene på Tretten 17. mai. Derfor ble laget, etter frigjøringen i 1945, utpekt til å gå først i toget med sin fane. Dette endret seg senere til å bli en faneborg.

Gudbrands fane vaiet i toget i alle år inntil skytterlagene i bygda ble slått sammen til ett lag i 2001.

Fanen oppbevares i dag i Skytterhuset i Skarsmoen.

Mer om «Skytterbevegelsen i Øyer og Tretten (1945-1965), Se «I gamle fotefar» 2001.

Øyer Skytterlag

Laget har ikke hatt egen fane.

Tretten-kuppet i 1959

■ ODDVAR STENSRUD

Til kommunevalget i Øyer høsten 1955 ble det fra øyværingens side foretatt en del strykninger av tretlinger som stod på listene, slik at det ble et flertall av øyværing i kommunestyret i denne perioden. Dette førte til, fra trettingenes side, at det skulle rettes opp igjen ved kommunevalget høsten 1959.

Om det var satt i gang noen felles aksjon fra trettingenes side for å stryke øyværing på listene, er det ingen opplysninger om, men resultatet ble at det ble innvalgt 22 tretlinger og 3 øyværing til denne kommunestyreperioden i Øyer.

Før valget om høsten ble jeg spurt om jeg kunne stå på Arbeiderpartiets liste til kommunevalget. Hensikten var å få med noen yngre. Jeg skulle få en plass så langt nede på listen at det å komme inn i kommunestyret ikke var aktuelt, men mer ment som «listefyll». Etersom jeg mener å huske, sto jeg som nummer 26 eller 27.

Resultatet av valget i Øyer denne høsten ble litt av en sensasjon, sett fra trettingenes side. Jeg, som sto langt nede på listen til Arbeiderpartiet, kom inn i kommunestyret. De som sto på toppen av Arbeiderpartilista fra Tretten ble strøket, slik som øyværingene ble.

For meg ble det en kort karriere som kommunestyrerepresentant fordi jeg kom inn på Skogskolen på Brandbu, og senere arbeidet utenbygds. Jeg var med på noen møter, og husker dem som nokså langtekkelige og kjedelige, da det var få saker jeg hadde den store interesse for.

Et av møtene minnes jeg likevel godt da Aksel Rønning og Helge Jørstad ble uvenner. Diskusjonen var, etter det jeg husker, om noe grøftarbeid ved Tingberg. Begge var kjent for å kunne «tenne» nokså fort, og det var det sik-

kert at de gjorde. Slåsskamp ble det ikke. Lars Bjerke, som var ordfører, blandet seg inn og fikk roet de to kamphanene.

En ting ergrer meg likevel litt etter perioden i kommunestyret, og det er at jeg ikke var med da det ble tatt bilde av kommunestyrerepresentantene, og kunne henge på veggen på Tingberg som representant i Øyer kommune-styre 1959-63.

Signaturen «ng» skrev om valget i Tankestreken i Gudbrandsdølen høsten 1959. Det var journalist Einar Nilseng som brukte signaturen «ng» og gjennom mange år var han en av avisens beste Tankestrek-skrivere.

«Øyer/ Tretten

Av mangel på plass og på grunn av sviktende nøytrale etterretninger, er vi ikke kommet så langt at vi har kunnet danne oss et sant bilde av det som skjedde under kommunevalget i Øyer med den følge at 22 av 25 plasser i kommunestyret ble besatt av tretlinger. Men det lyder fra flere hold at man i Øyer har bestemt seg for økonomiske og avlsmessige sanksjoner. Øyværingene vil utnytte det forspranget man har på Tretten innen svineavl, slik at heretter vil ikke en purke fra Tretten bli bedekket av de mange prima råner man rår over lengre sør i bygden.

De politiske partiene i Øyer sokn har i et fellesmøte drøftet problemet på bred basis. På dette møte ble det sagt mange pene ord om trettingene, og det påstås at Oluf Turtumøy-

gard har gjort et skjønnsomt utvalg som vil bli tatt med i neste bind av Bygdeboka.

På møtet var det dessuten enighet om at man heretter ikke ville finne seg i den infiltrasjon tretlingene har gjort seg skyldig i hovedsognet. Ved nærmere undersøkelser har brakt for dagen at forskremte kvinner av øyværingenes beste blod har så å si blitt truet inn i ektesanden, og noen mener å kunne føre sannhetsbevis for at det egentlig er tretlingene som er skyld i at sportsfisket i Mosåa er gått så sterkt tilbake. Tyttebæra har blitt mindre, molta har forsvunnet, -tretlingene har skylden.

En av dem som står i spissen for de mer håndgripelige aksjoner, sier at alle kjønnsmod-

ne som påtreffes på riksveg 50 etter 1. desember fra Skarsmoens nordgrense og sørover blir samlet sammen, buntet og lagret på Bøsetra. Andre vet at det planlegges en henvendelse til Scheikomiteen for å få ny kommunegrense og bom ved Rogndalsveien i Skarsmoen.

Stemningen er i høyeste grad amper og ble ikke bedre av at en kvinne fra Øyer nedkom med tvillinger på fylkessykehuset i Lillehammer, en gutt og en pike. Gutten var født med ski på bena, og da han slo øynene opp, spurte han: -hvor er'n Erik Stalsberg?

Vår medarbeider i Øyer bemerker i en rapport at ingen kjenner øyværingene før en tretling er ordfører igjen.

Øyer kommunestyre 1960-1963:

Foran fra venstre: Johan Klavahaugen, Aksel Rønning, Svein Ensby, Lars Bjerke. Harald Brendløyken, Ivar Trosvik, Arne Pålstrud

Midterste rekke fra venstre: Sigurd Viker, Ludvig Thoresgård, Jørgen Skjellhaugen, Knut Ødegård, Jørgen Halstenstad, Alv Formo, Einar Høistad, Sissel Berg, Kristine Haugen, Olav Botterud.

Bak fra venstre: Hilmar Høiby, Lars Larsen, Ole Sætha, Anton Bueie, Halvor Fossum, Ivar Rindal, Arne Granheim, Fridtjof Gillebo, Erik P Haugen, Trygve Solbrå.

(Ikke alle som ble innvalgt i utgangspunktet, var med da bildet ble tatt.)

Glimt fra en annen tid

■ TILRETTELAGT AV KJELL IVAR HAUGEN

Øyer og Tretten Historielag har en stor samling med gamle bilder som er godt registrert med anledning, tid og sted. Et lite utvalg av disse vil vi vise her.

Bergshaugen ca 1910. Fra venstre: Ida Mortensdatter Haugen, f. 1873, Edvard Fosshem, Dorthea Haugen, f. 1893. Giftet seg i 1914 med Laurits Hansveen, men døde allerede året etter.

Bådstø 1959.

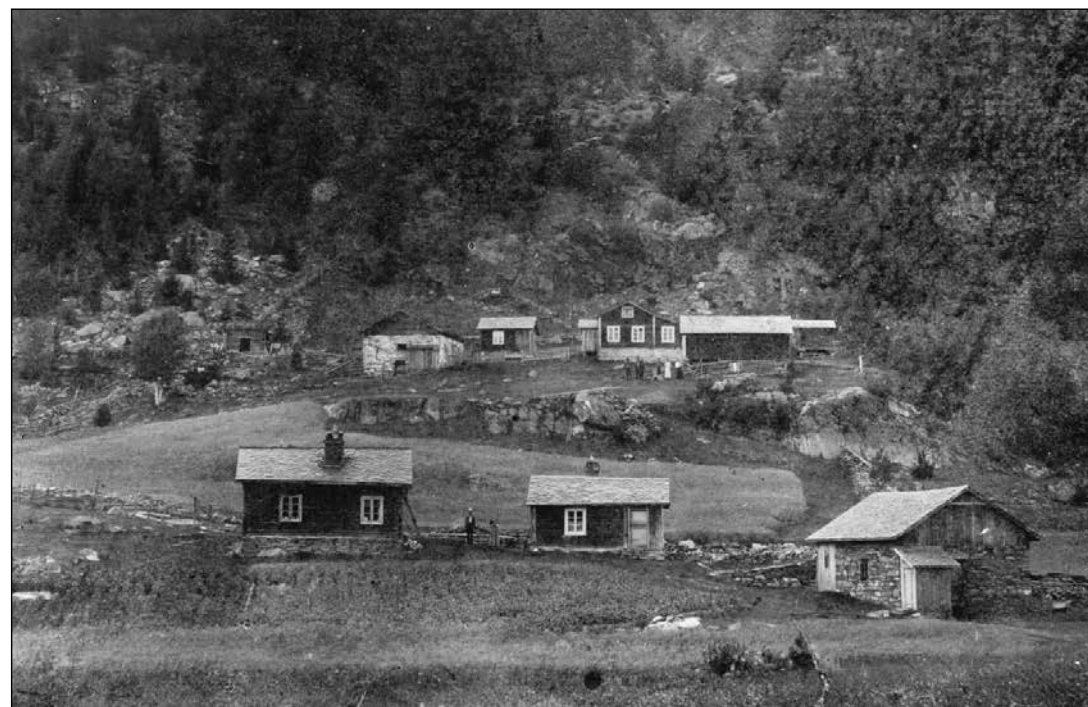
*Øvre Berg ca. 1910. Huset til høyre ble revet og satt opp igjen som seterhus på Musdalsetra.
Fra venstre: Iver Amundsen Berg, f. 1857, Amund Iversen Berg, f. 1881, Ivar Andreassen Langsveen, f. 1885,
Halvard Iversen Berg, f. 1898, Kristine Eriksdatter Berg, født i Ourom 1858, Anna Amundsatter Berg,
f. 1881 (Søster til Iver Amundsen), Gunda Iversdatter Berg, f. 1896 (Gift Nordjordet),
Alma Iversdatter Berg, f. 1901 (Gift Riise).*

*Bildet er tatt ca. 1910 fra Steinbakken i Musdal. Til høyre er Øvre Berg, og Bergshaugen midt i bildet.
Nede til venstre ligger i dag klubbhuset og skiskytterstadion.*

Steinfjøset i Musdalslien nordre. Bilde tatt 1946.

Storsveen øverst, og Langsveen. Bilde tatt i 1914.

Flyfoto fra 1953. Vi ser Eriksrud, Stav gård med Stavsplassen og området ved Nustadbutikken.

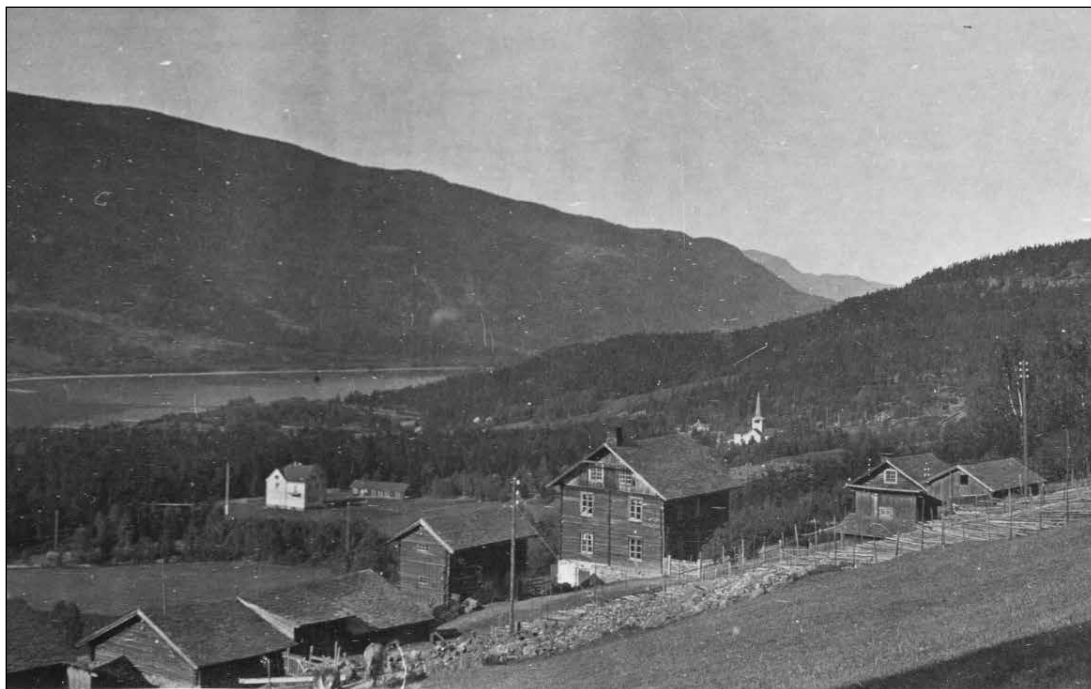
Oversiktsbilde av tettstedet Stav fotografert mot sør fra Skålbakken i 1916. I forgrunnen sagbruksområdet Stav Sagbruk som i 1915 ble solgt av Gustav Thorud til Karl Nysted. Lenger sør ser vi fra venstre Badstua, Bygningene til H.A.Nustad, dampysteriet, Hagensbygningen, Ingeborg-kafeen og Fossbergbygningen. Lenger bak ser vi en låve som står igjen etter husmannsbruket Tjernet, og bygninger i Formo. Vi ser også Elvestad der byggearbeidene ikke er helt avsluttet.

Ivar Brains verksted 1944. Det lå omtrent der Shellstasjonen og nå Cadillac Diner ligger. Verkstedet ble ferdigbygget ved nyttår 1943/44. I 1945 ble et tilbygg satt opp. Verkstedet ble reist på lagerhusmurene til Tretten Samvirkeag som etter brannen i 1940 ble flyttet over riksvegen. Ysteristallene i bakgrunnen ble ikke flammens rov i 1940.

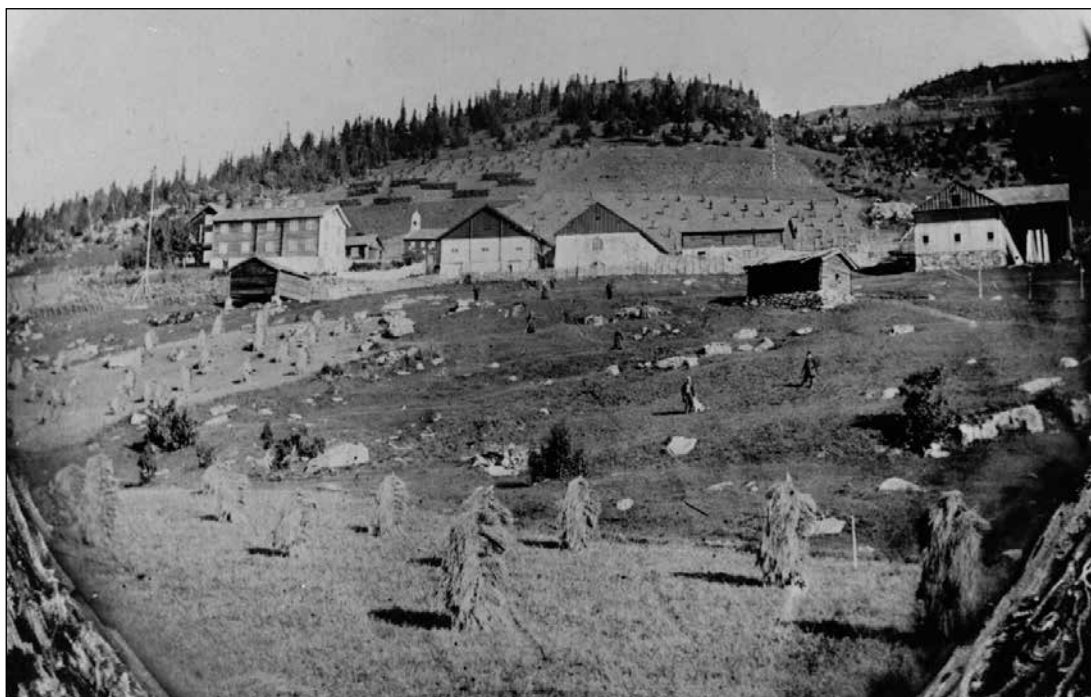
Fødenådshuset på Prestgardshaugen ca. 1920. Mannen på bildet er Iver Olsen Prestgardshaugen f. 1839

Garden Mæblum ca. 1920, med kirken og Aurvoll skole i bakgrunnen.

Gardstunet på Øvre Glomstad ca. 1935.

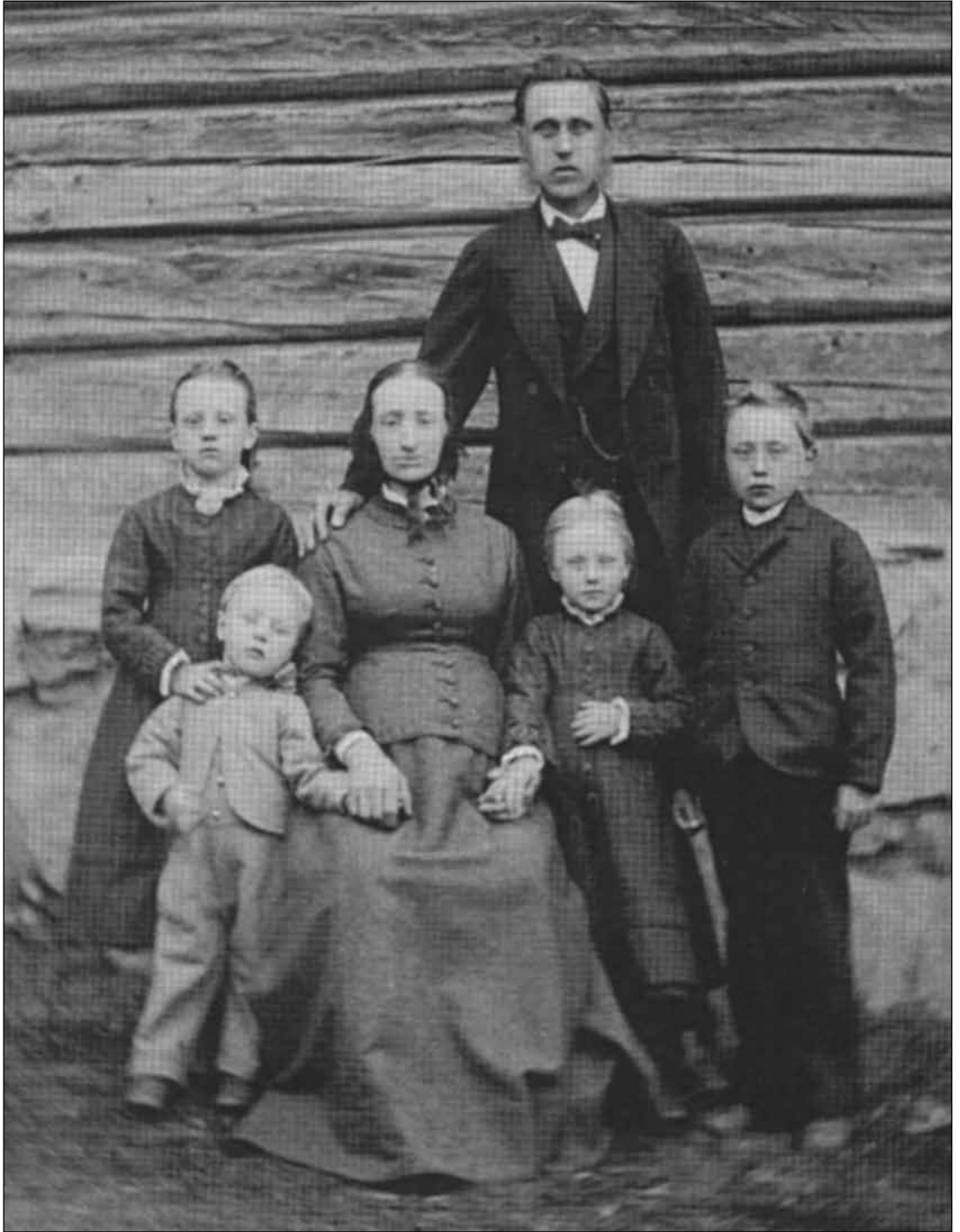

Garden Tande ca. 1850.

*Brubakken på Nord Tretten 1909.
På bildet ser vi brukerne Johannes og Lisbeth Brubakken med barna Randine, Harald og Marie.*

*Familien på Mæhlum i Øyer.
Her ser vi Andreas Knudsen f. 1846, og kona Randine Tøvsdatter f.1841 med barna
Kristian f. 1873, Ingeborg f. 1875, Ragnhild f. 1877, og Tov f.1880.*